

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Stympad eller stylad?

- En kritisk granskning av lagstiftarens uppfattning om könsstympning och kosmetisk intimkirurgi på kvinnor.

Alexandra Sveindal

Handledare: Moa Bladini
Examinator: Erik Björling

Juridiska institutionen
Examensarbete Juristprogrammet
HRO800 H18, 30 hp

Sammanfattning

Sedan år 1982 finns i svensk lagstiftning ett absolut förbud mot kvinnlig könsstympling. Samtidigt som alla former av könsstympande ingrepp är totalt förbjudna får intimkirurgiska ingrepp av kosmetisk natur utföras på kvinnor så länge de samtyckt till ingreppet. Gemensamt för dessa ingrepp, som vid en första anblick kan te sig mycket varierande, är att båda (i vissa fall) utförs i en kontrollerad miljö av medicinskt utbildad personal på vuxna kvinnor som själva efterfrågat ingreppen. Uppsatsens syfte är att kritiskt granska och analysera varför dessa ingrepp behandlas på så vitt skilda sätt i den straffrättsliga kontexten samt undersöka lagstiftarens bakomliggande föreställningar om vilket subjekt som kan lämna ett giltigt samtycke till ingrepp i det kvinnliga könsorganet.

För att besvara syftet görs en inledande jämförelse mellan de båda ingreppen för att utröna dess skillnader och likheter samt en utredning om vilka överväganden som låg bakom nuvarande lagstiftning och hur ingreppen idag behandlas i den straffrättsliga lagstiftningen. Denna jämförelse och utredning ligger sedan till grund för analysen av varför ingreppen behandlas olika och vilka föreställningar om rättssubjektet som renderar i denna åtskillnad. Analysen görs med hjälp av teoretiska verktyg tillhörande tre olika teoretiska ingångar – en feministisk, en intersektionell och en kontextuell ingång.

Den kritiska granskningen och analysen leder fram till resultatet att den främsta anledningen till att ingreppen behandlas olika i den straffrättsliga kontexten är lagstiftarens oförmåga att skönja strukturer och maktdimensioner i det egna samhället. Eftersom den hegemoniska världsbilden utgår från västvärlden är lagstiftaren endast förmögen att urskilja maktdimensioner och påtryckningar som sker i andra samhällen än det egna. Lagstiftaren kan bara identifiera direkta påtryckningar från andra individer och är därmed oförmögen att skönja indirekta påtryckningar från samhället. Könsstympande ingrepp som icke-västerländska kvinnor genomgår ses alltid som ett uttryck för mäns makt och våld över kvinnor. Intimkirurgiska ingrepp av kosmetisk natur som efterfrågas av västerländska kvinnor ses emellertid alltid som ett uttryck för individens autonomitet och dess avsaknad av påverkan från rådande samhällsnormer. Lagstiftarens uppfattning om de båda ingreppen förefaller vara färgad av en oförmåga att se brister och påverkansfaktorer inom den egna kontexten i kombination med ett ensidigt och nedlåtande synsätt på sedvänjor inom andra samhällen.

Förkortningslista

A.a.	Anfört arbete
A.prop.	Anförd proposition
A.st.	Anfört ställe
BrB	Brottsbalk (1962:700)
Brottsbalken	Brottsbalk (1962:700)
FGC	Female genital cutting
FGM	Female genital mutilation
ISAP	Society of Aesthetic Plastic Surgery
Könsstympningslagen	Lag (1982:316) med förbud mot kvinnlig könsstympning
Prop.	Proposition
SFOG	Svensk förening för obstetrik och gynekologi
SOU	Statens offentliga utredningar
UNICEF	Förenta nationernas barnfond
WHO	Världshälsoorganisationen

DEL I	6
1. EN LÄSARINTRODUKTION	6
1.1. Varför är förhållandet mellan kvinnlig könsstympning och kosmetisk intymkirurgi problematiskt?	6
1.2. Vad vill jag uppnå med denna uppsats?	8
1.3. Varför används vissa begrepp och vad avses med dem?	8
1.3.1. Om begreppet könsstympning	8
1.3.2. Om begreppet samtycke	9
1.3.3. Om medicinskt motiverade ingrepp	10
1.3.4. Om begreppen västerländska kvinnor och icke-västerländska kvinnor	10
1.3.5. Om begreppet vi	11
1.4. Hur disponeras uppsatsen?	11
1.5. Vad finns det för tidigare relevant forskning på ämnet?	12
1.5.1. Uppsatser	12
1.5.2. Vetenskaplig litteratur	12
1.6. Vad behandlas inte i uppsatsen?	14
2. TEORETISKA OCH METODOLOGISKA UTGÅNGSPUNKTER	15
2.1. Mina personliga utgångspunkter	15
2.2. Mina teoretiska ingångar	16
2.3. Material	18
2.4. En metodologisk reflektion	19
2.4.1. Avsnitt tre: vad, när, var och varför (inte)?	20
2.4.2. Avsnitt fyra: varför infördes könsstympningslagen och vilka överväganden gjordes?	21
2.4.3. Avsnitt fem: hur regleras könsstympning och kosmetisk intymkirurgi rättsligt?	21
2.4.4. Avsnitt sex: könsstympningslagens utveckling – sker en kontextualisering och ett perspektivskifte?	21
2.4.4.1. Lernestedt	22
2.4.4.2. Karhu	22
2.4.5. Avsnitt sju: västerländska kvinnor – autonoma individer opåverkade av utomstående faktorer?	23
2.4.5.1. Asp	23
2.4.5.2. Butler	23
2.4.6. Avsnitt åtta: varför anlades ett samhällsperspektiv på kvinnlig könsstympning?	24
2.4.7. Avsnitt nio: icke-västerländska kvinnor – en förtryckt homogen grupp?	24
2.4.7.1. Mohanty	24
2.4.7.2. Ahmed	25
3. VAD, NÄR, VAR OCH VARFÖR (INTE)?	26
3.1. Kvinnlig könsstympning	26
3.1.1. Vad?	26
3.1.2. När?	27
3.1.3. Var och varför?	27
3.1.4. Varför inte?	28
3.2. Kosmetisk intymkirurgi	29
3.2.1. Vad?	29
3.2.2. När?	30
3.2.3. Var och varför?	30
3.2.4. Varför inte?	31
3.3. Avslutande sammanfattning	32
4. VARFÖR INFÖRDES KÖNSSTYMPNINGSLAGEN OCH VILKA ÖVERVÄGANDEN GJORDES?	33
4.1. Lagens tillkomst	33
4.1.1. Var könsstympning redan kriminaliserat?	34
4.1.2. Varför infördes en separat lagstiftning?	35
4.2. Reformering av könsstympningslagen	36
4.3. Avslutande sammanfattning	36
5. HUR REGLERAS KÖNSSTYMPNING OCH KOSMETISK INTYMKIRURGI RÄTTSLIGT?	37
5.1. Förbudet att utföra könsstympande ingrepp	37
5.2. Tillåtet att utföra intymkirurgiska ingrepp	38
5.2.1. Var går gränsen för ett giltigt samtyckes ansvarsbefriande verkan?	38
5.2.2. Vilka krav ställs på ett samtycke för att det skall vara giltigt?	39
5.3. Avslutande sammanfattning	40

DEL II	41
6. KÖNSSTYMPNINGSLAGENS UTVECKLING – SKER EN KONTEXTUALISERING OCH ETT PERSPEKTIVSKIFTE?	41
6.1. Kontextualisering som ett teoretiskt verktyg	42
6.2. Lernestedt och kontextualisering	43
6.3. Kontextualisering av kvinnlig könsstympning	44
6.4. Karhu och kontextualitet	46
6.5. Kvinnlig könsstympning och kontextualitet	47
6.6. Avslutande sammanfattning	48
7. VÄSTERLÄNDSKA KVINNOR – AUTONOMA INDIVIDER OPÅVERKADE AV UTMOMSTÅENDE FAKTORER?	49
7.1. Straffrättens föreställning om det autonoma subjektet	50
7.2. Teoretiska verktyg gällande samtycke och fri vilja	51
7.3. Asp och samtycke	51
7.4. Västerländska kvinnors samtycke till kosmetisk intymkirurgi	52
7.5. Butler och fri vilja	53
7.6. Västerländska kvinnors fria vilja till kosmetisk intymkirurgi	54
7.7. Avslutande sammanfattning	56
8. VARFÖR ANLADES ETT SAMHÄLLSPERSPEKTIV PÅ KVINNIG KÖNSSTYMPNING?	57
8.1. Radikalfeminismen i arbetet mot kvinnlig könsstympning	57
8.1.1. Radikalfeministisk teori	58
8.1.2. Radikalfeministiska forskare om kvinnlig könsstympning	58
8.2. Radikalfeministiska influenser hos den svenska lagstiftaren	59
8.3. Avslutande sammanfattning	60
9. ICKE-VÄSTERLÄNDSKA KVINNOR – EN FÖRTRYCKT HOMOGEN GRUPP?	61
9.1. Feministisk postkolonialism som teoretisk ingång	61
9.2. Mohanty och kvinnor som analyskategorier	62
9.2.1. Tredje världens olikheter	63
9.2.2. Kvinnor som analyskategorier	63
9.3. Icke-västerländska kvinnor som analyskategorier	64
9.4. Ahmed och främlingar	66
9.4.1. Att identifiera en främling	67
9.4.1.1. Visuella ekonomier	67
9.4.1.2. Rena utrymmen	68
9.4.1.3. Neighbourhood watch	68
9.5. Icke-västerländska kvinnor som främlingar	69
9.6. Avslutande sammanfattning	71
10. AVSLUTANDE ANALYS	72
10.1. Vad har undersökningen resulterat i?	73
10.1.1. Västerländska kvinnor som autonoma individer opåverkade av utomstående faktorer	73
10.1.2. Icke-västerländska kvinnor som en förtryckt homogen grupp	74
10.2. Ytterligare potentiella faktorer som påverkar den svenska lagstiftaren	75
10.2.1. Lagstiftarens kontext	75
10.2.2. Marknadsekonomiska faktorer och kommersiella intressen	76
10.2.3. Begreppsanvändning	77
10.3. Könsstympningslagen – en straffrättslig anomaly	77
10.4. Socialt tryck och maktdimensioner	79
10.5. Arbetet är nu slutfört	80
KÄLLFÖRTECKNING	81

DEL I

1. En läsarinledning

1.1. Varför är förhållandet mellan kvinnlig könsstympling och kosmetisk intymkirurgi problematiskt?

En kan fråga sig om det överhuvudtaget krävs en utredning om, och jämförelse mellan, kvinnlig könsstympling och kosmetisk intymkirurgi. Sker inte det första under osanitära förhållanden av personal utan medicinsk utbildning på små flickor som blir tvingade att genomgå ingreppet med svåra komplikationer som följd, medan det andra sker av fri vilja på vuxna kvinnor inom en kontrollerad sjukhusmiljö utan någon efterföljande problematik?

Dessa exempel är båda reella situationer som förekommer i dagens samhälle, men de är också två ytterligheter av de olika ingreppen. I realiteten omfattar båda ingreppen mycket mer än vad som ofta målas upp som den ”typiska” situationen. Könsstympling är ett paraplybegrepp som inbegriper en stor variation av ingrepp. Dessa varierar dels i vilken omfattning de förändrar kvinnans anatomi, dels i hur de utförs. Vissa ingrepp utförs i osanitära miljöer av lekmän medan andra ingrepp utförs i sjukhusmiljö av utbildad personal.¹ Även intymkirurgiska ingrepp av kosmetisk natur varierar i vilken omfattning de förändrar kvinnans anatomi, de förefaller dock inte variera nämnvärt i hur de utförs. Denna typ av ingrepp utförs på privata klinker av utbildad och, ibland, specialiserad personal.

De flesta kan nog enas om att omfattande könsstympande ingrepp som utförs under osanitära förhållanden, på unga flickor och utan medicinsk kunnig personal är något som inte borde få genomföras. Om det istället rör sig om ett mindre omfattande könsstympande ingrepp som utförs på en vuxen kvinna som själv efterfrågat ingreppet, det görs av medicinskt kunnig personal och under sanitära förhållanden, vad är det egentligen för skillnad mellan ett sådant ingrepp och ett intymkirurgiskt ingrepp efterfrågat av kosmetiska skäl?

En avgörande skillnad är att det förra är förbjudet enligt lag (1982:316) med förbud mot kvinnlig könsstympling (könsstymplningslagen), medan det senare är tillåtet. Detta klargjordes år 2004 av Socialstyrelsens rådgivande nämnd för etiska frågor som kom fram till att ”plastikkirurgiska ingrepp på kvinnliga genitalia ska jämföras med ingrepp i näsa eller bröst”² och därmed inte med

¹ Socialstyrelsen, *Kvinnlig könsstympling: ett utbildningsmaterial för skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård*, s. 13.

² Enhetschef Per-Anders Sunesson, Socialstyrelsen, Stockholm, pers.medd. 2004-04-28, TT, 2004-04-16, se Essén & Johnsdotter, *Analys av lagstiftningen gällande ingrepp i kvinnliga genitalier*, s. 2811.

könsstympande ingrepp. Är det så självklart att dessa ingrepp inte skall jämföras? Båda ingreppen innebär en bestående förändring av det yttre kvinnliga könsorganet och bör vid en bokstavstolkning av lagen omfattas av förbudet i 1 §³. Varför ser lagstiftaren då olika på dessa fysiska ingrepp som (i vissa fall) kan vara liknande både till utförande och omfattning?

Förbudet mot kvinnlig könsstympling tillkom för drygt 35 år sedan och mycket har förändrats i samhället sedan dess. Efterfrågan på intimkirurgiska ingrepp ökar stadigt hos landets plastikkirurger,⁴ och samhällsbilden har förändrats under de 35 år som gått sedan lagens tillkomst. Lagstiftningen har kritiserats för att göra skillnad på folk och folk och för att fungera som en etnisk särslagstiftning.⁵ Hur bedöms en situation där till exempel en vuxen kvinna uppväxt i Sverige med somaliskt ursprung efterfrågar en blygdläppsförminskning på en plastikkirurgisk klinik? Hur avgörs om detta ingrepp efterfrågas av rent estetiska skäl eller av kulturella och etniska anledningar? Skall kirurgen ta det säkra före det osäkra och inte genomföra ingreppet på grund av kvinnans etniska bakgrund med risk för att annars göra sig skyldig till könsstympling i lagens mening?

En fråga jag ställde mig själv första gången jag blev upplyst om det rättsliga förhållandet mellan kvinnlig könsstympling och kosmetisk intimkirurgi,⁶ var: *varför ser lagstiftaren så många problem med kvinnlig könsstympling, men inga problem med kosmetisk intimkirurgi?* Denna fråga har stundom återkommit till mig sedan dess och är också anledningen till att jag nu tar mig an detta ämne i min examensuppsats i en ansats att få ett svar på frågan.⁷

Mot denna bakgrund undersöker jag i detta arbete lagstiftarens motiv till lagens införande och utformning samt varför det föreligger en diskrepans i hur ingreppen behandlas i den svenska lagstiftningen. Jag analyserar som ett led i denna undersökning föreställningar om frivillighet, sexualitet och patriarkala strukturer i lagens förarbeten och granskar kritiskt hur ingrepp i det kvinnliga könsorganet behandlas inom olika kontexter.

³ ”Ingrepp i de kvinnliga yttre könsorganen i syfte att stympan dessa eller åstadkomma andra bestående förändringar av dem (könsstympling) får inte utföras, oavsett om samtycke har lämnats till ingreppet eller inte”.

⁴ Brodda, *Läkare varnar för skönhetsoperationer i könet*, Dina mediciner, 2014-06-10; Skarstedt, *Allt fler kvinnor opererar underlivet*, Aftonbladet, 2010-10-16; Werner, *Intimkirurgi – hjälp för kvinnor eller lagbrott?*, Sydsvenskan, 2016-10-26.

⁵ Essén & Johnsdotter, *Analys av lagstiftningen gällande ingrepp i kvinnliga genitalier*, s. 2811; Lagerwall, *Lagen borde vara lika för intimkirurgi och könsstympling*, Dagens Nyheter, 2016-09-29.

⁶ Första gången jag blev varse om problematiken var under ett seminarietillfälle med Moa Bladini på grundkursen i straff- och processrätt.

⁷ Frågan har dock preciserats något inför detta arbete, se avsnitt 1.2.

1.2. Vad vill jag uppnå med denna uppsats?

Syftet med denna uppsats är att kritiskt granska och analysera skillnader i hur kvinnlig könsstympning och kosmetisk intimkirurgi behandlas inom den straffrättsliga kontexten. Syftet är vidare att undersöka lagstiftarens bakomliggande föreställningar om vilket subjekt som kan ge ett giltigt samtycke till ingrepp i det kvinnliga könsorganet.

För att uppnå mitt syfte besvaras följande frågeställningar:

- *Vad är kvinnlig könsstympning respektive kosmetisk intimkirurgi och hur regleras dessa ingrepp i den straffrättsliga kontexten?*
- *Hur konstrueras och förstås samtycke och fri vilja i förhållande till kosmetisk intimkirurgi?*
- *Hur konstrueras och förstås icke-västerländska kvinnor som genomgår könsstypande ingrepp som en homogen grupp?*

1.3. Varför används vissa begrepp och vad avses med dem?

Vissa av de centrala begrepp som används genom denna uppsats är laddade med olika värderingar och föreställningar. Därför finns det anledning att ge en inledande förklaring till varför vissa av de begrepp som används har valts framför andra samt vad som åsyftas med dessa begrepp i just denna uppsats.

1.3.1. Om begreppet könsstympning

Eftersom det inte föreligger konsensus om vilket begrepp som bör användas för att beskriva sedvänjan är valet av terminologi i denna uppsats inte självklart. På engelska används termerna Female genital mutilation (FGM), Female genital cutting (FGC) och Female circumcision. Dessa termer används på motsvarande sätt på svenska som kvinnlig könsstympning och kvinnlig omskärelse (det saknas dock en bra svensk översättning av FGC, men omskärelse torde vara den översättning som ligger närmast)⁸.

Valet av terminologi är av stor betydelse då samtliga begrepp är politiskt laddade och behäftade med vissa implikationer.⁹ Det råder meningsskiljaktigheter mellan forskare och aktivister på området om vilket begrepp som är mest lämpligt att använda när sedvänjan adresseras. Vissa menar att kvinnlig omskärelse är ett lämpligare begrepp eftersom det är mindre värdeladdat än könsstympning samt bättre täcker in omfattningen av de ingrepp som inkluderas i begreppet. Andra

⁸ Nationellt centrum för kvinnofrid, *Kvinnlig omskärelse/könsstympning i Sverige*, s. 13.

⁹ A.a. s. 7 & 11.

menar att det är mer lämpligt att använda sig av begreppet kvinnlig könsstympning eftersom det bättre belyser ingreppens allvar och inte är en lika kulturspecifik term som omskärelse.¹⁰

Olika internationella organ har valt att använda sig av FGM som begrepp och i svensk lagstiftning används sedan år 1998 begreppet kvinnlig könsstympning istället för kvinnlig omskärelse.¹¹ Jag anser personligen att vare sig begreppet könsstympning eller omskärelse är helt oproblematiskt att använda, främst eftersom inget av begreppen på ett lämpligt sätt täcker in det stora spektrum av ingrepp som inkluderas. Könsstympning har en negativ konnotation medan omskärelse lätt associeras med endast lindrigare varianter av ingrepp. Den term jag personligen anser bäst täcker in ingreppens variation är FGC men eftersom det inte finns någon lämplig direktöversättning på svenska så lämnas användandet av termen FGC till den internationella diskursen.

I uppsatsen används genomgående termen könsstympning, främst för att vara koherent med det begrepp som används i framförallt svensk lagstiftning men även i dokument producerade av internationella organisationer. Valet av terminologi innebär inte något aktivt ställningstagande om vilket av begreppen som är mest lämpligt att använda sig av; termen könsstympning används här främst av praktiska skäl. Jag använder mig genomgående av detta begrepp, även när texter och lagstiftning där andra begrepp används behandlas, för att undvika begreppsförvirring. Där omständigheterna kräver det använder jag dock begreppet omskärelse, detta när jag behandlar bytet av terminologi som lagstiftaren införde vid lagändringen år 1998 eftersom den ursprungliga termen då måste användas.

1.3.2. Om begreppet samtycke

I uppsatsen behandlas till viss del en kvinnas samtycke till att genomgå ingrepp, lagstiftarens uppfattning om vad kvinnor kan samtycka till samt hur samtycke värderas olika beroende på vilket subjekt som ger uttryck för det. När begreppet samtycke används åsyftas inte ett sådant ansvarsbefriande samtycke som regleras i brottsbalk (1962:700) (BrB) (brottsbalken) 24 kap. 7 §. Begreppet samtycke syftar endast till det faktum att en kvinna på något sätt gett uttryck för samtycke till en åtgärd, oavsett om detta samtycke uppfyller kriterierna för ett ansvarsbefriande samtycke eller inte. När ett sådant ansvarsbefriande samtycke diskuteras används istället termen giltigt samtycke.

¹⁰ A.a. s. 12–13.

¹¹ Bland annat Förenta nationernas barnfond (UNICEF) och Världshälsoorganisationen (WHO).

1.3.3. Om medicinskt motiverade ingrepp

I uppsatsen behandlas endast ingrepp som inte är medicinskt motiverade. När jag talar om att ingrepp inte är medicinskt motiverade eller saknar ett medicinskt syfte åsyftas fysiska medicinska skäl. Psykiska skäl kan också klassificeras som medicinskt motiverade men sådana skäl inkluderas inte i begreppet i denna uppsats.

1.3.4. Om begreppen västerländska kvinnor och icke-västerländska kvinnor

I uppsatsen benämns kvinnor genomgående som västerländska respektive icke-västerländska. Med begreppet västerländska kvinnor avses kvinnor från Europa och främst Sverige. Med begreppet icke-västerländska kvinnor avses kvinnor med ursprung från Afrika och Mellanöstern.¹²

Denna begreppsanvändning är problematisk då den reproducerar och upprätthåller förhållandet av den ena som höjd över den andra. Att benämna en kvinna som icke-västerländsk värderar henne i samma stund som något sämre än en västerländsk kvinna eftersom ordet föregås av ett negativt adverb. När jag, som västerländsk person, beskriver andra personer som icke-västerländska kategoriserar jag dessa kvinnor som något annat än jag själv. Jag bidrar därmed till ett upprätthållande av den kolonisering som skett av personer från andra kulturer ända sedan den europeiska kolonialismen under 1700- till 1900-talet.¹³

Trots de negativa laddningar som termen icke-västerländska kvinnor medför och den kolonisering som sker av dessa subjekt när de benämns med just denna term, så används denna terminologi i uppsatsen. Anledningen till detta är främst brist på andra lämpliga benämningar.¹⁴ Givetvis hade dessa kvinnor kunnat benämnas som endast kvinnor, men då finns en risk för hopblandning med de jag väljer att benämna som västerländska kvinnor. Personligen anser jag att det mest lämpliga vore om någon åtskillnad på kvinnor inte gjordes över huvud taget. Det är dock särbehandlingen mellan kvinnor och de föreställningar som finns kopplade till olika grupper av kvinnor som jag är intresserad av att undersöka. Eftersom uppsatsen åsyftar att belysa just skillnader som lagstiftaren gör mellan kvinnor baserat på deras kulturella och etniska ursprung är det nödvändigt att göra en sådan distinktion.

¹² Det är vissa grupper som utelämnas i den distinktion jag gör av icke-västerländska kvinnor. Aktuell distinktion har gjorts eftersom det är i afrikanska regioner och Mellanöstern som könsstymmande ingrepp är vanligast förekommande. Självklart finns det även anledning att kritisera och problematisera att kvinnor ses som ”svenska” eller ”afrikanska” etcetera, det är dock en diskussion som kommer lämnas därhän.

¹³ Se avsnitt 9.1.

¹⁴ En lämplig(are) benämning hade varit till exempel kvinnor från Afrika och Mellanöstern. Jag har dock valt att inte använda mig av denna benämning då jag anser att icke-västerländska kvinnor är ett mer lätthanterligt begrepp och därmed passar sig bättre i denna text, trots de negativa associationer som det medför.

1.3.5. Om begreppet vi

Stundtals används begreppet vi (vårt och våra) i uppsatsen. Det kan tyckas självklart att detta begrepp inte kräver någon vidare förklaring. Jag vill dock inledningsvis understryka att begreppet inte används som ett pronomen för ”mig” och min demografiska tillhörighet eller grupp. Det finns därmed inte ett jag i detta vi. När begreppet vi (vårt och våra) används så görs detta med avsikt att representera västvärldens perspektiv. Anledningen att begreppet vi används är för att det på ett pedagogiskt sätt synliggör vad västvärlden representerar och hur den uppfattar olika företeelser i samhället.

1.4. Hur disponeras uppsatsen?

Uppsatsen disponeras i två delar. I den första delen av uppsatsen behandlas de utgångspunkter och den information som behöver komma läsaren tillhanda inför läsningen i den andra delen av uppsatsen. Den första delen består således av denna inledande introduktion dels till ämnet, dels till det fortsatta arbetet med uppsatsen. Följande avsnitt introducerar läsaren till de personliga utgångspunkter och teoretiska ingångar som ligger till grund för uppsatsen samt hur arbetssättet i kommande avsnitt går till och vilket material som används i arbetet. Därefter följer ett jämförande avsnitt som behandlar både kvinnlig könsstympning och kosmetisk intimkirurgi utifrån frågeställningen: *vad, när, var och varför (inte)?* När dessa frågor besvarats följer ett avsnitt med bakgrundsinformation om könsstympningslagens tillkomst och reformering. Uppsatsens första del avslutas med ett rättsutredande avsnitt som beskriver det som uppfattas som gällande rätt beträffande kvinnlig könsstympning och kosmetisk intimkirurgi.

I den andra delen av uppsatsen analyseras lagstiftarens skilda uppfattning om ingreppen och kvinnorna som genomgår ingreppen med hjälp av de teoretiska verktyg som kort presenteras i avsnitt två. Dessa teoretiska verktyg introduceras för läsaren mer utförligt i anslutning till varje avsnitt där de behandlas. Den andra delen av uppsatsen inleds med ett avsnitt som använder sig av kontextualisering som ett teoretiskt verktyg för att visa på den särskiljning som skedde av ingreppen i och med könsstympningslagens införande och reformering. Därefter följer ett avsnitt som fokuserar på hur kvinnor som genomgår kosmetisk intimkirurgi behandlas i den straffrättsliga kontexten och hur samtycke samt fri vilja förstås i förhållande till föreställningen om den autonoma individen. I efterföljande avsnitt undersöks en potentiell anledning till att kvinnlig könsstympning kontextualiserades. Detta görs eftersom det är en viktig del av förståelsen för lagstiftarens skilda syn på sedvänjan i förhållande till andra intimkirurgiska ingrepp. Därefter genomförs en kritisk granskning av lagstiftarens uppfattning om kvinnor som genomgår könsstympande ingrepp med hjälp av teoretiska verktyg som utgår från feministisk postkolonialism. Uppsatsen avslutas sedan med ett avsnitt där granskningens resultat sammanfattas och slutligt analyseras.

1.5. Vad finns det för tidigare relevant forskning på ämnet?

Förhållandet mellan kvinnlig könsstympning och kosmetisk intymkirurgi och hur dessa ingrepp hanteras inom den rättsliga kontexten och i samhället i stort har blivit allt mer uppmärksammat främst under 2000-talet. Det finns ett antal debattartiklar¹⁵ och reportage¹⁶ som berör ämnet men dessa adresseras inte närmare här eftersom de inte utgör forskning. Det är dock av vikt att placera mitt arbete i den forskning som finns i form av vetenskapliga uppsatser och litteratur för att belysa vad just mitt arbete bidrar med till ämnet.

1.5.1. Uppsatser

Det finns ett fåtal publicerade uppsatser¹⁷ där endast kvinnlig könsstympning eller kvinnlig könsstympning i förhållande till kosmetisk intymkirurgi behandlas. I en del av dessa uppsatser behandlas endast kvinnlig könsstympning och sedvänjan relateras inte till kosmetisk intymkirurgi. I de rättsvetenskapliga uppsatser som berör ämnet behandlar författarna dels genomslagskraften hos internationella och nationella förbud mot kvinnlig könsstympning,¹⁸ dels kvinnlig könsstympning i förhållande till samtycke.¹⁹ I en uppsats diskuterar författaren kvinnlig könsstympning ur ett sociologiskt perspektiv och studerar hur kvinnlig könsstympning kan förklaras som ett socialt fenomen.²⁰ Författarna till de uppsatser som handlar om kvinnlig könsstympning i förhållande till kosmetisk intymkirurgi behandlar ämnet i syfte att utreda om kosmetisk intymkirurgi bör omfattas av könsstympningslagen,²¹ vilket skiljer sig från syftet med denna uppsats.

1.5.2. Vetenskaplig litteratur

Det finns ett antal vetenskapliga artiklar som i mer eller mindre utsträckning behandlar kvinnlig könsstympning i förhållande till kosmetisk intymkirurgi. I en artikel i *Läkartidningen* problematiserar Birgitta Essén och Sara Johnsdotter förhållandet mellan ingreppen och förespråkar en samstämmighet i hur de regleras rättsligt.²² Författarna anser att den skilda rättsliga regleringen strider mot principen om allas likhet inför lagen. Författarna behandlar samma frågeställning i artikeln *Female genital mutilation in the West* där de konstaterar att lagstiftningen gällande kvinnlig könsstympning och kosmetisk intymkirurgi måste redas ut samt att könsstympningslagen

¹⁵ Se till exempel Essén & Johnsdotter, *Bristar i lagen mot stympning måste få lyftas*, Dagens samhälle, 2016-10-05; Östergren, *Alla som vill måste få operera sig intimt*, Aftonbladet, 2004-05-10.

¹⁶ Se till exempel Böhm, *Underliv under kniv*, Ottar, 2018-05-21; Werner, *Intymkirurgi – hjälp för kvinnor eller lagbrott?*, Sydsvenskan, 2016-10-26.

¹⁷ Examensuppsatser på kandidat-, magister- eller masternivå.

¹⁸ Landell, *Kvinnlig könsstympning – om genomslagskraften hos internationella och nationella förbud*, 2000.

¹⁹ Liljeblad, *Samtycke och kvinnlig könsstympning*, 2004.

²⁰ Andersson, *Kvinnlig könsstympning: hur kvinnlig könsstympning kan förklaras och förstås som ett socialt fenomen*, 2006.

²¹ Nilsson, *Könsstympning kontra intymkirurgi: likhet inför lagen*, 2011; Wiberg, *Det förändrade underlivet: En undersökning om kosmetisk intymkirurgi borde omfattas av lagen mot könsstympning*, 2015.

²² Essén & Johnsdotter, *Analys av lagstiftningen gällande ingrepp i kvinnliga genitalier*, s. 2810–2812.

måste appliceras även på kosmetisk intymkirurgi eftersom lagen bör inkludera alla patienter oavsett etnisk bakgrund.²³

Fiona Green skriver om kosmetisk intymkirurgi med intentionen att visa på att ingrepp i de kvinnliga könsorganen inte endast utförs i en afrikansk kontext, vilket Green menar att merparten av forskningen om ingrepp i det kvinnliga könsorganet tenderar att fokusera på. Green behandlar kosmetisk intymkirurgi i förhållande till ingrepp som utförts i en historisk västerländsk kontext och visar på att olika personer och kontexter använder ingrepp i det kvinnliga könsorganet för att genomdriva och påverka kvinnliga skönhetsideal.²⁴

I artikeln *Should female genital cosmetic surgery and genital piercing be regarded ethically and legally as female genital mutilation?* jämför författarna kvinnlig könsstympning med kosmetisk intymkirurgi och piercings i könsorganet utifrån tre olika scenarion. Författarna kommer fram till att kosmetisk intymkirurgi vid första anblicken torde omfattas av de generella förbud som finns mot könsstympning i Storbritannien (och resten av västvärlden). Kosmetisk intymkirurgi bör därmed också omfattas av lagstiftningen som förbjuder kvinnlig könsstympning (men piercings borde inte det eftersom det varken medicinskt eller etiskt är liknande kosmetisk intymkirurgi eller kvinnlig könsstympning).²⁵

Även Sally Sheldon och Stephen Wilkinson jämför kvinnlig könsstympning och kosmetisk intymkirurgi i en ansats att finna ett rationellt och välgrundat sätt att legitimera den rättsliga ordning som förbjuder kvinnlig könsstympning men tillåter kosmetisk intymkirurgi. Författarna undersöker ett flertal argument som anförs för ett absolut förbud mot kvinnlig könsstympning och utvärderar dessa med avsikt att undersöka om de är tillfredställande för att legitimera att förbudet även omfattar vuxna och samtyckande kvinnor. Författarna kommer fram till att så inte är fallet och konstaterar att det är lämpligt att överväga anledningarna till varför könsstympning är förbjudet för vuxna kvinnor och beakta om dessa anledningar inte i så fall även skulle vara applicerbara på vissa former av kosmetisk intymkirurgi.²⁶

Virginia Braun berör kosmetisk intymkirurgi i två vetenskapliga artiklar. I *The Women are doing it for Themselves* gör hon en diskursanalys av hur det fria valet konstrueras i förhållande till kosmetisk intymkirurgi. Hon konstaterar att varje individ befinner sig inom en diskursiv kontext vilken är unik för individen själv, men eftersom flera kvinnor gör samma ”val” till följd av liknande

²³ Essén & Johnsdotter, *Female genital mutilation in the West*, s. 611—613.

²⁴ Green, *From clitoridectomies to ‘designer vaginas’: The medical construction of heteronormative female bodies and sexuality through female genital cutting*, s. 153-187, min översättning.

²⁵ Foster & Kelly, *Should female genital cosmetic surgery and genital piercing be regarded ethically and legally as female genital mutilation*, s. 389-392, min översättning.

²⁶ Sheldon & Wilkingson, *Female genital mutilation and cosmetic surgery: regulating non therapeutic body modifications*, s. 265-285, min översättning.

anledningar finns det skäl att se bortom individen som analytisk ram när det gäller kosmetisk intimitkirurgi.²⁷ I Brauns andra artikel undersöker hon vilken roll sexuell tillfredsställelse spelar i förhållande till kosmetisk intimitkirurgi genom att undersöka hur sexuell tillfredsställelse framhävs i media och bland plastikkirurger.²⁸

Lernestedt berör i sin bok *Dit och tillbaka igen* kvinnlig könsstympling och den kontextualisering som skedde av sedvänjan i samband med könsstymplingslagens införande och reformering. Lernestedt berör kort sedvänjans likheter med kosmetisk intimitkirurgi och jämför detta förhållande med kvinnofridskränkningens brott.²⁹

Det finns tidigare forskning på såväl kvinnlig könsstympling som kosmetisk intimitkirurgi och forskning som behandlar båda ingreppen i förhållande till varandra. Forskningen skiljer sig dock från denna uppsats eftersom tidigare forskning främst fokuserat på hur ingreppen bör regleras rättsligt och vilka utomstående faktorer som påverkar kvinnors ”val” att genomgå ingrepp i könsorganet, vilket skiljer sig åt från mitt syfte.

1.6. Vad behandlas inte i uppsatsen?

Avsikten med denna uppsats är inte att fastställa hur de olika ingreppen bör behandlas inom det straffrättsliga systemet eller undersöka vad som bör omfattas av gällande lagstiftning. Uppsatsen utgår från vuxna kvinnor som gett uttryck för ett samtycke till ingrepp som klassificeras som intimitkirurgi av kosmetisk natur eller ingrepp av könsstymmande karaktär. I uppsatsen behandlas inte könsstympling av barn, det vill säga personer under 18 år, eller kvinnor som inte gett uttryck för ett samtycke till att genomgå ingrepp i könsorganet.

Jämförelsen med kvinnlig könsstympling begränsas till en jämförelse med kosmetisk intimitkirurgi på kvinnor. Manlig kosmetisk intimitkirurgi eller manlig omskärelse behandlas därmed inte inom ramen för denna uppsats. Denna avgränsning har gjorts med hänsyn till att uppsatsen annars hade blivit allt för omfattande.

Jag utgår från en svensk kontext och berör därmed inte hur andra länder valt att behandla kosmetisk intimitkirurgi inom ramen för dess straffrättsliga reglering eller hur kvinnlig könsstympling behandlas i den internationella kontexten. Denna avgränsning görs dels för att begränsa uppsatsens omfattning, dels för att den internationella rätten ligger till grund för den svenska regleringen och därmed är en del av svensk rätt varpå regleringarna är överensstämmande.³⁰

²⁷ Braun, *The Women are doing it for Themselves*, s. 233-248, min översättning.

²⁸ Braun, *In Search of (Better) Sexual Pleasure*, s. 408-424, min översättning.

²⁹ Lernestedt, *Dit och tillbaka igen*, s. 165-172.

³⁰ Vissa utländska rättsordningar, till exempel Danmark, har valt att behandla kosmetisk intimitkirurgi annorlunda i det straffrättsliga systemet än vad Sverige gör. I Danmark omfattas kosmetisk intimitkirurgi av straffelovens § 245a som

I uppsatsen berörs endast straffrättslig reglering, och därmed behandlas inte relevanta regler inom andra rättsområden, till exempel hälso- och sjukvårdslagstiftningen. Vidare behandlas inte ingrepp som är medicinskt motiverade eftersom dessa faller utanför uppsatsens syfte och de behandlas dessutom annorlunda inom den rättsliga kontexten.

Rättsfall används inte som material för denna uppsats eftersom det inte finns relevanta rättsfall utifrån mitt syfte och de avgränsningar jag valt att göra. Det finns i dagsläget endast tre stycken fällande domar³¹ i Sverige som berör könsstympning och samtliga dessa domar rör könsstympning av barn vilket inte ligger inom ramen för denna uppsats.

2. Teoretiska och metodologiska utgångspunkter

Detta avsnitt åsyftar att ge läsaren en förståelse för de teoretiska ingångar uppsatsen vilar på, vilka teoretiska verktyg som används och hur dessa används tillsammans med det material som ligger till grund för uppsatsen. Detta avsnitt behandlar även mina personliga utgångspunkter eftersom dessa påverkar de val som görs av uppsatsens teoretiska ingångar, verktyg, material och metod.

2.1. Mina personliga utgångspunkter

Det är av vikt för den fortsatta läsningen att jag tydliggör mina personliga utgångspunkter i förhållande till forskning generellt och framförallt till ämnet för denna uppsats, eftersom de påverkar tillvägagångssättet i mitt arbete.

Min generella utgångspunkt är att den som tar sig an att analysera och granska ett rättsligt spørsmål (eller spørsmål av annat slag) är oförmögen att anta ett neutralt perspektiv i förhållande till det ämne som utreds. Individerna är, och kommer alltid att vara, färgad av personliga erfarenheter och intressen som påverkar hur ett ämne presenteras, problematiseras och analyseras. Rätten är inte ett avgränsbart objekt som går att särskilja från människan som subjekt. Eftersom rätten inte är ett objekt går det inte heller att fastställa vad som är gällande rätt. En forskares uppgift är istället att betona hur beskrivningen av rätten tar sig uttryck. Rätten bör ses som ett föremål för kunskapsinhämtning (snarare än ett objekt en kan söka kunskap om) eftersom rätten ständigt produceras och reproduceras genom forskarens egna föreställningar.³²

innehåller en reglering gällande bestående förändringar i det kvinnliga yttre könsorganet, motsvarande den svenska lagstiftningen. Enligt danska Justitsministeriet omfattas både kvinnlig könsstympning och kosmetisk intymkirurgi av lagens ordalydelse (dock förefaller inte lagen tillämpas på kosmetisk intymkirurgi, trots Justitsministeriets uttalande). Eftersom syftet med denna uppsats inte är att utreda hur de olika ingreppen bör behandlas i den straffrättsliga kontexten så kommer jämförelser med det danska systemet att utelämnas.

³¹ Målnummer B 854–06, B 3153–06 & B 132–18.

³² Gunnarsson & Svensson, *Genusrättsvetenskap första upplagan*, s. 209–211.

Min kunskapsteoretiska utgångspunkt är att rätten, och den kunskap vi skapar genom rätten, är socialt konstruerad och präglad av inom vilken kontext den befinner sig. Rättsliga regleringar är ett normkomplex präglad av föreställningar, ställningstaganden och värderingar som omvandlats till rättsregler, begrepp och övergripande principer. Min utgångspunkt är att rätten aldrig är neutral utan alltid tar makt över individen.³³

Jag, precis som alla runt omkring mig, är en individ med subjektiva värderingar, ingångsvärden och uppfattningar om olika spörsmål, såväl inom- som utomrättsliga. Det är därför omöjligt för mig att göra en objektiv beskrivning och granskning av rätten och det ämne jag valt att ta mig an i denna uppsats. Det är snarare mina subjektiva utgångspunkter som gör att jag ser rättsläget avseende könsstympling och kosmetisk intymkirurgi som problematiskt och av vikt att utreda närmare.

Jag har valt mitt uppsatsämne utefter en föreställning om att lagstiftaren gör skillnad på kvinnor baserat på om de kommer från en västerländsk ordning eller en icke-västerländsk sådan. Det är denna föreställning som påverkar min problemformulering, utformningen av mitt syfte och kanske framförallt de teoretiska ingångar jag väljer att använda mig av. Jag väljer teoretiska ingångar och teoretiska verktyg som går hand i hand med och bekräftar den på förhand konstruerade uppfattning jag har om lagstiftarens sätt att särskilja kvinnor med olika etnisk och kulturell bakgrund. Om min personliga utgångspunkt varit en annan hade högst troligt andra teoretiska val gjorts som möjligen hade renderat i samma resultat, möjligen i andra resultat.

2.2. Mina teoretiska ingångar

Arbetet i denna uppsats utgår från tre olika teoretiska ingångar. De teoretiska verktyg som appliceras i uppsatsens andra del har valts utifrån dessa teoretiska ingångar. Arbetet bygger på en feministisk, en intersektionell samt en kontextuell ingång. Samtliga dessa ingångar handlar om att visa att samhället är uppbyggt på olika maktordningar och att rätten inte är kontextlös eller neutral varken gentemot subjektet som är föremål för rätten eller för den som tolkar rätten.³⁴

Den feministiska ingången ligger till grund för samtliga analysavsnitt i uppsatsen och syftar till att synliggöra de patriarkala strukturer och maktförhållanden som samhället och främst lagstiftningen vilar på. Rätten är ett uttryck för makt och är därmed inte isolerat från den maktordning som i övrigt finns i samhället, det vill säga mäns makt över kvinnor vilket leder till kvinnors underordnade ställning i samhället.³⁵ Den feministiska ingången genomsyrar samtliga analysavsnitt men ges

³³ Svensson, *Genusrättsvetenskap och juridiska metoder*, s. 281.

³⁴ Nationella sekretariatet för genusforskning, *Feminism(er) & Intersektionalitet*, 2018; Gunnarsson & Svensson, *Genusrättsvetenskap*, s. 27 & 116–117; Svensson, *Genusrättsvetenskap och juridiska metoder*, s. 279.

³⁵ Nationella sekretariatet för genusforskning, *Feminism(er)*, 2018; Gunnarsson & Svensson, *Genusrättsvetenskap*, s. 27.

tydligast uttryck i kritiken mot straffrättens klassiskliberala utgångspunkt om det autonoma subjektet.

Den intersektionella ingången möjliggör anläggandet av ytterligare perspektiv på kvinnors roll i samhället och synliggör att kvinnor kan vara förtryckta baserat på fler faktorer än deras kön.³⁶ Den intersektionella ingången används främst i analysen som sker av icke-västerländska kvinnors (obefintliga) möjlighet att samtycka till könsstämpande ingrepp. En intersektionell ingång synliggör att icke-västerländska kvinnor kan vara förtryckta baserat på fler faktorer än endast det faktum att de är kvinnor. Den intersektionella ingång jag valt att använda mig av i uppsatsen är feministisk postkolonialism vilken kombinerar feministiska och postkoloniala tankar i en ambition att skapa utrymme för nya kunskapssubjekt. Feministisk postkolonialism utmanar genom frågor om makt och kunskap det västerländska samhällets föreställningar gällande dess överlägsenhet över icke-västerländska samhällen.³⁷

Uppsatsens andra del utgörs även av en kontextuell ingång vilken främst ges utrymme i det inledande analysavsnittet där kontextualisering används som ett teoretiskt verktyg. Den kontextuella ingången genomsyrar dock samtliga analysavsnitt i uppsatsen. Flera av de teoretiska verktyg som appliceras i arbetet förhåller sig till kontexter och kontextualisering på varierade sätt. Även det avslutande analysavsnittet, som inte utgår från teoretiska verktyg utan består av mina egna slutsatser och reflektioner, förhåller sig till kontexter av olika slag.

Kontext innebär att se text i sitt sammanhang,³⁸ och *kontextualisering* handlar om att se inom vilket sammanhang en viss företeelse behandlas eller studera ett fenomen utifrån en särskild föreställning.³⁹ Kontextualisering är användbart både som teoretisk ingång och teoretiskt verktyg i denna uppsats eftersom kontexten inom vilket ett ingrepp utförs är av stor betydelse för hur dess laglighet bedöms. Det är därför nödvändigt att ta hänsyn till inom vilken kontext ingreppen utförs och inom vilken kontext de kvinnor som genomgår ingreppen befinner sig för att se skillnader i hur dessa ingrepp och kvinnor behandlas inom straffrätten.

³⁶ Nationella sekretariatet för genusforskning, *Intersektionalitet*, 2018.

³⁷ Nationella sekretariatet för genusforskning, *Postkolonialism*, 2018.

³⁸ Svenska akademiens ordbok, *kontext*, 2018.

³⁹ Nationalencyklopedin, *kontextualisera*.

2.3. Material

De *normativa rättskällor*⁴⁰ som används i uppsatsens avsnitt fyra och fem är relevant lagstiftning inom området (könsstympningslagen och brottsbalken) samt propositioner och statens offentliga utredningar (SOU) som berör denna lagstiftning. Detta rättsliga material är av relevans för att kunna beskriva det som uppfattas som gällande rätt om kvinnlig könsstympning samt kosmetisk intymkirurgi.

Förutom dessa rättskällor används även vetenskaplig litteratur genomgående i uppsatsen. Litteraturen som används tillhör varierande kunskapsområden. Rättsvetenskaplig litteratur används dels i avsnitt fem för att undersöka samt ytterligare redogöra för det som uppfattas som gällande rätt inom aktuellt område, dels i uppsatsens andra del för att förstå rättens verkningar i samhället samt analysera och problematisera rätten som den förstås genom de traditionella rättskällorna.

För att ytterligare förstå och analysera potentiella bakomliggande föreställningar hos lagstiftaren som renderar i den åtskillnad som görs mellan ingreppen och mellan rättssubjekten är det hjälpsamt att vetenskaplig litteratur inom andra discipliner än den rättsvetenskapliga används. Därför används socialvetenskaplig och genusvetenskaplig litteratur i uppsatsens andra del i en ansats att problematisera lagstiftarens uppfattning om dels västerländska kvinnor som autonoma individer, dels icke-västerländska kvinnor som en homogen grupp.

Vidare används medicinsk litteratur, främst i uppsatsens avsnitt tre, i syfte att ge läsaren en inblick i hur ingreppen utförs och vilka förändringar de innebär på det kvinnliga könsorganet. Faktaböcker och hemsidor med information om kvinnlig könsstympning användas som material i uppsatsen eftersom dessa innehåller fakta om sedvänjan och tillhandahåller information om bland annat ingreppens historia, utförande och geografiska spridning. Hemsidor till plastikkirurger som utför kosmetisk intymkirurgi används med avsikt att tillhandahålla information om de intymkirurgiska ingrepp som utförs hos olika kliniker. Det finns inga hemsidor med samlad information om ingrepp eller faktaböcker om dem likt det gör för kvinnlig könsstympning varpå information om ingreppen får inhämtas från utövarna själva.⁴¹ Vidare används statistik om ingreppen för att visa på dess ökning.

I viss utsträckning används även debattartiklar gällande kvinnlig könsstympning och kosmetisk intymkirurgi. Dessa används dels då de innehåller uttalanden från såväl förespråkare som motståndare till kosmetisk intymkirurgi, dels eftersom de innehåller uttalanden från kirurger som

⁴⁰ Med normativa rättskällor avses lagstiftning och förarbeten.

⁴¹ Tillgänglig information om ingreppen skiljer sig mycket åt eftersom det finns ett stort urval av forskning och information gällande kvinnlig könsstympning men knappt någon sådan forskning eller information gällande kosmetisk intymkirurgi. Därmed är materialinsamlingen tvungen att gå till på olika sätt vilket leder till användandet av olika kunskapskällor för att inhämta information om ingreppen.

utför kosmetisk intimkirurgi. Dessa debattartiklar används som material för att ge läsaren ytterligare information om ingreppen.

2.4. En metodologisk reflektion

I följande avsnitt beskrivs mitt arbetssätt och hur materialet har använts för att åstadkomma de resultat som arbetet renderat i. Jag använder genomgående en genusrättsvetenskaplig metod i uppsatsen för att kritiskt granska lagstiftarens uppfattning om rättssubjektet. Genusrättsvetenskaplig metod har valts eftersom den tillåter en mer generös tillämpning av material än exempelvis en *traditionell rättsvetenskaplig metod*⁴². En traditionell rättsvetenskaplig metod har till uppgift att beskriva gällande rätt med ledning av normativa rättskällor och beskrivningen innebär en tolkning och ett ”fastställande” av gällande rätt.⁴³ Genusrättsvetenskapen begränsar sig däremot inte till användandet av normativa rättskällor.⁴⁴ För att kunna göra en mer fullständig analys av lagstiftarens uppfattning om rättssubjektet behöver fler kunskapskällor än de normativa användas, till exempel vetenskaplig litteratur från andra discipliner än rättsvetenskapen.⁴⁵

I uppsatsens första del används en traditionell rättsvetenskaplig metod i viss utsträckning. Denna metod används för att tolka lagtext och förarbeten samt för att analysera de rättsliga argumentationslinjer som förs fram i dessa källor. Avsikten med denna traditionella rättsvetenskapliga undersökning är att använda resultatet som en kritisk utgångspunkt för uppsatsens andra del där lagstiftarens uppfattning om rättssubjektet analyseras och kritiserar med hjälp av varierande teoretiska verktyg. Den traditionella rättsvetenskapliga metoden används inte med avsikt att fastslå innehållet i rättskällorna och jag avser därmed inte att fastställa gällande rätt på området.⁴⁶ Jag beskriver endast det som uppfattas som gällande rätt, det vill säga den gängse accepterade tolkningen av hur rätten skall förstås i ett visst avseende. I denna undersökning används främst normativa rättskällor. I uppsatsens andra del används andra kunskapskällor än de normativa rättskällorna för att kritiskt granska och analysera lagstiftarens uppfattning om rättssubjektet.

⁴² Med traditionell rättsvetenskaplig metod avses det som i vissa fall benämns som en rättsdogmatisk metod.

⁴³ Sandgren, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, s. 49.

⁴⁴ Gunnarsson, Käll, Svedberg & Svensson, *Genusrättsvetenskap andra upplagan*, s. 98–99.

⁴⁵ A.st.

⁴⁶ A.a. s. 165.

2.4.1. Avsnitt tre: vad, när, var och varför (inte)?

Avsnitt tre behandlar könsstympling och kosmetisk intymkirurgi utifrån frågeställningen *vad, var, hur och varför (inte)*. Detta avsnitt åsyftar att ge läsaren en förståelse för vilka kroppsliga ingrepp som inbegrips i begreppen, hur ingreppen genomförs och varför de genomförs, var i världen de är vanligast förekommande samt eventuella komplikationer med respektive ingrepp.

För att besvara frågeställningen om kvinnlig könsstympling används diverse faktaböcker och informationsblad om kvinnlig könsstympling samt tillgänglig statistik om ingreppen. Detta material används för att tillhandahålla läsaren information om de ingrepp som klassificeras som könsstympling. För att besvara frågeställningen om kosmetisk intymkirurgi behöver dock annat material och andra tillvägagångssätt användas. Det finns inte faktaböcker eller informationsblad om kosmetisk intymkirurgi på samma sätt som det finns information om könsstympling. Det förs, mig veterligen, ingen svensk statistik om intymkirurgiska ingrepp eftersom dessa utförs inom privat regi och det har inte heller blivit ifrågasatt och problematiserat på samma sätt som könsstympling har blivit.

För att besvara frågorna *vad, var, hur och varför (inte)?* gällande kosmetisk intymkirurgi tar jag därför hjälp av hemsidor till privata klinker som utför denna typ av kosmetiska ingrepp för att ta reda på vilken typ av ingrepp som utförs och hur tillvägagångssättet för dessa ser ut. Jag använder mig även till viss del av Svensk förening för obstetrik och gynekologis (SFOG) vägledning för kosmetiska ingrepp i det kvinnliga könsorganet då denna vägledning innehåller riktlinjer och information om intymkirurgiska ingrepp av kosmetisk natur. För att få ytterligare information används även icke-vetenskapliga tidningsartiklar på ämnet.

Den information som samlas in om de båda ingreppen summeras och jämförs sedan avslutningsvis för att ge läsaren en sammanfattad förståelse för skillnader och likheter mellan båda ingreppen. Denna förståelse är viktig för uppsatsens följande avsnitt, främst i uppsatsens andra del, eftersom de delvis utgår från ingreppens skillnader och likheter. Jämförelsen mellan de båda ingreppen har inneburit viss svårighet eftersom kunskapskällorna med information om ingreppen är av varierad dignitet. Det finns gott om information gällande kvinnlig könsstympling vilken dessutom (delvis) är producerad av stora internationella organ med god kunskap om de ingrepp som inryms i begreppet. Tillgänglig information gällande kosmetisk intymkirurgi är däremot bristfällig och inte lika lättillgänglig. Informationsinhämtningen gällande dessa ingrepp har därför koncentrerats till främst aktörer som själva utför ingreppen samt till viss del, till motståndare till ingreppen. Variationen av dels kunskapskällor, dels kvalitén på den information som finns tillgänglig har gjort jämförelsen mellan ingreppen något vansklig.

2.4.2. Avsnitt fyra: varför infördes könsstymningslagen och vilka överväganden gjordes?

Avsnitt fyra i uppsatsen utgör en tillbakablick över könsstymningslagens tillkomst och utveckling. Det är av vikt för den fortsatta läsningen att läsaren får en bakgrund till varför könsstymningslagen instiftades samt vilka överväganden som låg bakom dess utformning. För att undersöka detta används en metod liknande den traditionella rättsvetenskapliga metoden. Undersökningen görs dock inte med avsikt att beskriva det som uppfattas som gällande rätt utan för att beskriva de överväganden som lett fram till nuvarande lagstiftning eftersom dessa överväganden ligger till grund för analysen i uppsatsens andra del. För att undersöka detta studeras främst förarbetet till den första versionen av lagen och förarbetet till den senare reformeringen tillsammans med den tidningsartikel som gav upphov till den publika diskussionen i slutet av 1970-talet.

2.4.3. Avsnitt fem: hur regleras könsstymning och kosmetisk intimkirurgi rättsligt?

Avsnitt fem består av en traditionell rättsvetenskaplig undersökning av könsstymningslagen och brottsbalkens bestämmelse om samtycke som ansvarsfrihetsgrund. I detta avsnitt studeras dels lagstiftningen, dels propositioner och SOU:er till lagstiftningen. Undersökningen görs med avsikt att beskriva det som uppfattas som gällande rätt avseende dessa ingrepp. Rättsvetenskaplig litteratur används för att ytterligare tydliggöra hur främst samtyckesregleringen tillämpas i förhållande till intimkirurgiska ingrepp av kosmetisk karaktär. Undersökningen görs huvudsakligen med anledning att använda resultatet som en kritisk utgångspunkt för uppsatsens analyserande avsnitt.

2.4.4. Avsnitt sex: könsstymningslagens utveckling – sker en kontextualisering och ett perspektivskifte?

Avsnitt sex är det inledande avsnittet i uppsatsens andra del och det avsnitt där lagstiftningens utveckling analyseras. Denna analys görs med hjälp av rättsvetenskaplig litteratur samt propositionerna till könsstymningslagen. För att synliggöra den utveckling och det ökade avståndstagande som gjorts från kvinnlig könsstymning så använder jag mig av kontextualisering som ett teoretiskt verktyg. I avsnittet behandlas kontextualisering utifrån Claes Lernestedts och Juha Karhus uppfattning om hur det kommer till uttryck i olika diskurser⁴⁷.

⁴⁷ Med diskurs avses ett bestämt sätt att tala om och förstå olika sammanhang vilka regleras av olika sociala samspel.

2.4.4.1. Lernestedt

Utgångspunkt tas i Lernestedts analys av kontextualisering eftersom Lernestedt delvis berör könsstymningslagens utveckling med hjälp av kontextualisering. Lernestedt ser kontextualisering som allt som har bäring för hur vi förväntas betrakta och agera i relation till hånseenden som har straffrättslig relevans. Enligt Lernestedt är straffrätten (och samhället) uppbyggt på strukturer där individer diskrimineras och behandlas olika baserat på vilken kontext de placeras in i av lagstiftaren. Ett sådant agerande leder till att dessa individer bemöts baserat på deras förutsatta gruppstillhörighet istället för deras individuella egenskaper och detta menar Lernestedt är ett tecken på straffrättens otillfredsställande relation till verkligheten.⁴⁸

Lernestedts analys av kontextualisering generellt, och den kontextualisering som skedde vid könsstymningslagens införande och reformering speciellt, används som ett verktyg för att visa på det avståndstagande som gjorts mot kvinnlig könsstymning och hur sedvänjan successivt kommit att behandlas ur ett strikt samhällsperspektiv istället för ur ett individperspektiv.

2.4.4.2. Karhu

Även Karhu behandlar kontextualisering (eller *Kontekstualitet* som Karhu själv kallar det). Karhus artikel om kontextualitet används för att vidare visa på den kontextualisering som skett gällande könsstymningsbrottet och för att ytterligare belysa den problematik som detta innebär. Karhu behandlar den kontextualisering som sker inom rätten och menar att juridikens anknytning till verkligheten inte är beskrivande och förklarande av hur verkligheten ser ut utan istället verkar normerande och klassificerande. Lagar fungerar enligt Karhu som en viktig styrfunktion i samhället och det är inom denna kontext som de ges sin legitimitet. Karhu menar att kontextualiteten måste förankras djupare i rättens nivåer och analysen av en given situation måste påbörjas i verkligheten istället för i en på förhand given klassificering.⁴⁹

Karhus verktyg om kontextualitet används för att visa på de olika intressen som ligger bakom misshandelsbrottet och könsstymningsbrottet och att sedvänjan kontextualiserades som ett led i att styra allmänhetens beteende snarare än att motverka aggregerade skadeverkningar på en samhällsnivå. Vidare appliceras Karhus syn på kontextualitet för att visa att könsstymningslagen saknar förankring i verklighetens diversitet i förhållande till de ingrepp som omfattas av lagen.

⁴⁸ Lernestedt, *Dit och tillbaka igen*, s. 15–28 & 120–138.

⁴⁹ Karhu, *Kontekstualitet och en (post)modern rättskällelära*, s. 22–37.

2.4.5. Avsnitt sju: västerländska kvinnor – autonoma individer opåverkade av utomstående faktorer?

I avsnitt sju analyseras och kritiseras lagstiftarens uppfattning om västerländska kvinnors autonomitet med hjälp av rättsvetenskaplig och genusvetenskaplig litteratur som beskriver två teoretiska verktyg som appliceras. De teoretiska verktyg som används åsyftar att ifrågasätta den klassiskliberala föreställningen om det autonoma subjektet och problematiserar dels samtycke, dels fri vilja. Lagstiftarens uppfattning om samtycke och fri vilja kritiseras som ett led i att synliggöra den kontext inom vilken lagstiftaren ser på västerländska kvinnor som genomgår kosmetisk intymkirurgi.

2.4.5.1. Asp

Petter Asp problematiserar samtycke i förhållande till kontextualisering och representerar i analysen om den västerländska kvinnans autonomitet ett straffrättsligt perspektiv. Asp menar att ett lämnat samtycke alltid är beroende av i vilken kontext det har lämnats och att det är kontexten som är avgörande för om samtycket tillmäts betydelse eller inte. Så länge det inte finns en direkt anledning att fränkänna ett samtycke dess betydelse menar Asp att lite vikt läggs vid den samtyckandes egentliga inställning till det den samtycker till.⁵⁰

Asps syn på samtycke inom straffrätten används som ett verktyg för att visa på att lagstiftaren inte tillmäter den västerländska kvinnans egentliga inställning till intymkirurgiska ingrepp av kosmetisk natur någon betydelse så länge samtycket är lämnat inom en kontext lagstiftaren accepterar.

2.4.5.2. Butler

Judith Butler problematiserar synen på samtycke och fri vilja utanför ett strikt straffrättsligt perspektiv. Butler menar att vi måste se på det rättsliga ramverket konstruerat gällande samtycke utanför den juridiska kontexten för att kunna se på det med kritiska ögon. Vidare kritiserar Butler synen på ett lämnat samtycke som ett uttryck för fri vilja och menar att det istället kan ses som en bekräftelse av vår ofrihet att vara opåverkade av samhälleliga strukturer och normer. Butlers teoretiska verktyg om synen på fri vilja handlar ytterst om hur en individs vilja skall förstås i förhållande till samhälleliga maktstrukturer som påverkar och begränsar dess autonoma tänkande och vilja.⁵¹

Butlers syn på fri vilja används som ett fortsatt verktyg för att analysera lagstiftarens uppfattning om västerländska kvinnor som genomgår kosmetisk intymkirurgi och för att kritisera lagstiftarens syn på dessa kvinnor som autonoma subjekt. Butlers verktyg används för att visa på att västerländska kvinnor påverkas av samhällets normer gällande hur kvinnokroppen skall se ut för

⁵⁰ Asp, *Sex och samtycke*, s. 82–89.

⁵¹ Butler, *Sexual Consent*, s. 3–8, min översättning.

att uppfattas som vacker och normal och att det även är dessa normer som formar lagstiftarens syn på västerländska kvinnors fria vilja.

2.4.6. Avsnitt åtta: varför anlades ett samhällsperspektiv på kvinnlig könsstympling?

Uppsatsens avsnitt åtta utgörs av en analys av varför lagstiftaren särskilde kvinnlig könsstympling från misshandelsbrottet och vilka influenser som kan tänkas ligga bakom det perspektivskifte som skedde i och med lagens tillkomst och reformering. För att åstadkomma en sådan analys studeras återigen lagens förarbeten tillsammans med varierad litteratur. Utgångspunkt tas i radikalfeministisk teori vilken bygger på ett tänkande om att kvinnors underordnade ställning i samhället beror på en patriarkal struktur som förtrycker kvinnor och privilegierar män.⁵²

I avsnittet studeras lagens förarbeten i avsikt att visa på radikalfeministiska tendenser hos lagstiftaren som en förklaring till varför icke-västerländska kvinnor ses som en homogen grupp och varför alla könsstympande ingrepp, trots deras variation, behandlas och framställs på ett enhetligt sätt. Detta avsnitt utgår inte från något teoretiskt verktyg men syftar till att analysera, och ge läsaren en förståelse för, varför könsstympande ingrepp ses ur ett strikt samhällsperspektiv och varför alla kvinnor som genomgår ingreppen behandlas på ett och samma vis. Denna analys ligger till grund för nästkommande avsnitt där denna homogena behandling analyseras med hjälp av teoretiska verktyg.

2.4.7. Avsnitt nio: icke-västerländska kvinnor – en förtryckt homogen grupp?

I avsnitt nio analyseras och kritiseras lagstiftarens uppfattning om kvinnlig könsstympling och sätt att se icke-västerländska kvinnor som en homogen grupp med hjälp av feministisk postkolonialism vilket är en del av den intersektionella ingången i uppsatsen. En intersektionell ingång har valts för att synliggöra att icke-västerländska kvinnor är förtryckta baserat på fler faktorer än endast deras kön. För att åstadkomma ett sådant synliggörande appliceras litteratur som utgår från postkoloniala och feministiska tankegångar och den svenska lagstiftarens uppfattning om icke-västerländska kvinnor analyseras med hjälp av två olika teoretiska verktyg.

2.4.7.1. Mohanty

Chandra Talpade Mohanty använder sig av ett teoretiskt verktyg hon benämner *kvinnor som analyskategorier* för att visa på icke-västerländska kvinnors förtryck. Detta verktyg syftar på det centrala antagandet att alla kvinnor, oavsett klass eller kultur, på något sätt är sammansatta som en homogen grupp som kan identifieras redan innan analysprocessen inleds.⁵³ Mohanty belyser att det som kan verka frigörande för en grupp samtidigt kan verka förtryckande för en annan grupp. Att

⁵² Nationalencyklopedin, *radikalfeminism*.

⁵³ Mohanty, *Med västerländska ögon*, s. 301 – 302.

se alla kvinnor som en homogen grupp och inte ta hänsyn till olika kvinnors upplevda erfarenheter menar Mohanty kan liknas vid ett kolonialt förtryck.⁵⁴

Kvinnor som analyskategorier appliceras på icke-västerländska kvinnor och könsstympling i en ansats att visa på att dessa kvinnor behandlas utefter på förhand givna premisser baserade på lagstiftarens förutfattade meningar om icke-västerländska samhällen och individer. Mohantys analysverktyg visar att icke-västerländska kvinnor aldrig kan bli jämställda med västerländska kvinnor om de behandlas som en homogen, förtryckt grupp.

2.4.7.2. Ahmed

Jag använder mig även av feministisk postkolonialism ur Sara Ahmeds perspektiv och behandlar kvinnlig könsstympling utifrån Ahmeds syn på andrafiering. Ahmed har utvecklat ett alternativt synsätt på andrafiering där hon undersöker hur dessa ”andra” ses som främlingar. Ahmeds verktyg möjliggör ett synliggörande av den process där främlingar identifieras. När ”den andra” identifierats som en främling så töms den samtidigt på innehåll och historia eftersom den genom identifieringen ses som en homogen enhet. Denna process tillåter parallellt ”det vanliga”, det vill säga det västerländska normala, att ta form. En sådan identifiering är det som tillåter avgränsningen av vårt samhälle och förstärkningen av vi (och de). Det är genom identifieringen av någon som en främling som samhällsligt avgränsade platser skapas.⁵⁵

Jag anlägger Ahmeds perspektiv på lagstiftarens syn på icke-västerländska kvinnor i en ansats att synliggöra lagstiftarens bild av kvinnor som genomgår könsstymmande ingrepp som främlingar i den västerländska hegemoniska världsbilden. Analysverktyget om främlingar möjliggör ett synliggörande av att icke-västerländska individer och sedvänjor ses som främmande och farliga och därmed riskerar att ”smutsa ned” det västerländska samhället vilket ses som ett rent och välutvecklat utrymme.

⁵⁴ Mohanty, *Feminism utan gränser*, s. 12–13.

⁵⁵ Ahmed, *Strange Encounters*, s. 21–31, min översättning.

3. Vad, när, var och varför (inte)?

Som läsare av denna uppsats har en troligtvis en någorlunda uppfattning om vad både kvinnlig könsstympning och kosmetisk intymkirurgi innebär, om inte sedan tidigare så åtminstone sedan uppsatsens inledande problematisering. Båda begreppen omfattar en rad olika ingrepp av varierande omfattning och det är av vikt att läsaren får en förståelse om ingreppens likheter och olikheter inför den fortsatta läsningen. Vad innebär ingreppen? När och var utförs de? Varför utförs de och vilka komplikationer kan följa? Detta avsnitt behandlar dessa frågeställningar utifrån både kvinnlig könsstympning och kosmetisk intymkirurgi.

3.1. Kvinnlig könsstympning

Könsstympning på kvinnor är en sedvänja som praktiserats världen över i mer än 2 000 år. I januari år 2018 uppskattades antalet levande könsstympade flickor och kvinnor vara fler än 200 miljoner i de 30 länder i Afrika och Mellanöstern där könsstympning är främst förekommande.⁵⁶

3.1.1. Vad?

Världshälsoorganisationen (WHO) är en av de internationella aktörer som arbetar mot kvinnlig könsstympning på en global nivå. WHO klassificerar *alla ingrepp som avsiktligt förändrar eller skadar det kvinnliga könsorganet utan att det föreligger medicinska skäl eller att ingreppet har någon hälsofördel för kvinnan* som könsstympning. Könsstympning omfattar därmed alla ingrepp som innebär ett partiellt eller fullständigt borttagande av de yttre kvinnliga könsorganen.⁵⁷

Begreppet kvinnlig könsstympning är ett paraplybegrepp som omfattar flera typer av ingrepp som sinsemellan varierar stort. För att i studier, kampanjer och forskningsarbeten kunna vara mer precis än vad den övergripande termen kvinnlig könsstympning tillåter har WHO skapat fyra klassifikationer som nu är etablerade inom den globala könsstympningsdiskursen.⁵⁸

Typ 1 (klitoridektomi): Partiell eller fullständig borttagning av klitoris och/eller förhuden som omger klitoris.⁵⁹

Typ 2 (excision): Partiell eller fullständig borttagning av klitoris och inre blygdläppar, med eller utan partiell eller fullständig borttagning av yttre blygdläppar.⁶⁰

⁵⁶ Unicef, *Kvinnlig könsstympning ger flickor men för livet*, oktober 2018.

⁵⁷ WHO, *Female genital mutilation*, 2018-01-31, min översättning.

⁵⁸ Nationellt centrum för kvinnofrid, *Kvinnlig omskärelse/könsstympning i Sverige*, s. 14.

⁵⁹ Unicef, *Kvinnlig könsstympning ger flickor men för livet*, oktober 2018; WHO, *Female genital mutilation*, 2018-01-31, min översättning.

⁶⁰ A.st.

Typ 3 (infibulation): Förminskning av den vaginala öppningen genom försegling av inre och/eller yttre blygdläppar med eller utan partiell eller fullständig borttagning av klitoris.⁶¹

Typ 4: Alla andra skadliga ingrepp på det kvinnliga könsorganet av icke-medicinska skäl, till exempel skrapning, piercing eller så kallad *prickning*^{62, 63}

WHO:s klassificering används i forskning och det globala arbetet mot kvinnlig könsstympning men kan skilja sig mycket från hur ingreppet klassificeras lokalt av de som genomgår och utför ingreppen. Olika kombinationer av de fyra klassificeringarna kan förekomma,⁶⁴ och klassifikationerna är därmed inte nödvändigtvis representativa för hur ingreppen sker i verkligheten. WHO:s klassifikation är inte uttömmande utan endast tänkt att verka som ett hjälpmedel i den globala könsstympningsdiskursen och i arbetet mot kvinnlig könsstympning.

3.1.2. När?

Kvinnlig könsstympning utförs främst på unga flickor mellan fyra års ålder och tills dess att de når puberteten. Inom vissa kulturer utförs könsstympning även på så unga flickor som spädbarn. Även om det är vanligast att ingreppen utförs på flickor så genomförs de även på vuxna kvinnor och då ofta i samband med giftermål alternativt före eller efter deras första graviditet.⁶⁵

3.1.3. Var och varför?

Kvinnlig könsstympning är vanligast i de västra, östra och nordöstra regionerna i Afrika, i vissa länder i Mellanöstern, i Asien samt bland immigranter från dessa delar av världen. Precis som att ingreppens karaktär skiljer sig åt mellan de grupper som praktiserar sedvänjan så har även varje grupp unika motiv till varför kvinnlig könsstympning praktiseras.⁶⁶ De bakomliggande orsakerna skiljer sig dels mellan regioner, dels över tid. De orsaker som anges ligga bakom ingreppen kan generellt sägas vara en blandning av olika sociokulturella faktorer inom olika samhällen och familjer.⁶⁷

Inom vissa samhällen utförs kvinnlig könsstympning på samtliga flickor och kvinnor. Anledningarna till att ingreppen genomförs ifrågasätts inte av varken utövare eller av de som

⁶¹ A.st.

⁶² Klitoris prickas med ett vasst eller spetsigt föremål utan att några delar avlägsnas, i syfte att rituellt framkalla en blödning.

⁶³ Unicef, *Kvinnlig könsstympning ger flickor men för livet*, oktober 2018; WHO, *Female genital mutilation*, 2018-01-31, *min översättning*.

⁶⁴ Nationellt centrum för kvinnofrid, *Kvinnlig omskärelse/könsstympning i Sverige*, s. 14.

⁶⁵ Unicef, *Kvinnlig könsstympning ger flickor men för livet*, oktober 2018.

⁶⁶ Nationellt centrum för kvinnofrid, *Kvinnlig omskärelse/könsstympning i Sverige*, s. 15.

⁶⁷ WHO, *Female genital mutilation*, 2018-01-31, *min översättning*.

genomgår könsstympningen. Det är en social norm att genomgå ingreppet och ett sätt för flickor och kvinnor att bli socialt accepterade inom samhället och undvika att bli utstötta.⁶⁸

Inom andra samhällen spelar könsstympning en central roll i en flickas initiationsrit för att i framtiden kunna bli klassificerad som en vuxen kvinna. Vissa samhällen lever även efter föreställningen att en kvinnas sexualdrift är mycket stark och könsstympning används då som ett sätt att ”normalisera” och dämpa kvinnans sexualdrift.⁶⁹

Inom vissa regioner är det även vanligt att delar av det kvinnliga könsorganet ses som ett manligt attribut. Genom att avlägsna de delar av könsorganet som associeras med maskulinitet blir könsstympning ett sätt att vidmakthålla kulturella skönhetsideal angående kvinnlighet och femininet.⁷⁰

Även om de direkta anledningarna till att ingreppen genomförs kan skilja sig åt mellan olika samhällen och kulturella kontexter så är det gemensamt för många av de grupper som praktiserar kvinnlig könsstympning att socialt tryck har en stor betydelse.⁷¹ I vissa fall har kvinnlig könsstympning tolkats som en religiös sedvänja. Sedvänjan utfördes dock innan både kristendomens och islams tid. Kvinnlig könsstympning förefaller snarare vara en del av en stark tradition inom såväl kristna, muslimska som animistiska samhällen och utgör en grundpelare för en social gemenskap och samhörighet. Kvinnlig könsstympning har funnits under mycket lång tid och på grund av att det är så pass fast förankrat i vissa samhällen kan det, felaktigt, tolkas som ett religiöst uttryck.⁷²

3.1.4. Varför inte?

På många håll i Afrika och Mellanöstern utförs könsstympning på flickor och kvinnor av barnmorskor, barberare eller äldre erfarna kvinnor i byn. Därmed utförs ingreppet av personal utan medicinsk utbildning vilket innebär stora hälsorisker för de som genomgår ingreppen. Ingreppen utförs med smutsiga instrument, rakblad och glasskärvor och det sker oftast utan bedövning. Detta förfarande kan ge upphov till svåra smärtor i vardagslivet samt vid sexuellt umgänge. Det riskerar att leda till infektioner, kraftiga blödningar, infertilitet och även död. Ju mer omfattande ingreppet är, desto större är också risken för komplikationer.⁷³

⁶⁸ A.st.

⁶⁹ Nationellt centrum för kvinnofrid, *Kvinnlig omskärelse/könsstympning i Sverige*, s. 15–16.

⁷⁰ WHO, *Female genital mutilation*, 2018-01-31, *min översättning*.

⁷¹ Nationellt centrum för kvinnofrid, *Kvinnlig omskärelse/könsstympning i Sverige*, s. 16.

⁷² Hejll, *Fakta om kvinnlig könsstympning*, s. 11; Socialstyrelsen, *Kvinnlig könsstympning*, s. 10.

⁷³ Unicef, *Kvinnlig könsstympning ger flickor men för livet*, oktober 2018.

Forskningen om hälsorisker och komplikationer vid denna typ av ingrepp är av varierande kvalitet. Det finns endast ett fåtal kliniska studier som genomförts med ett större antal deltagare. De flesta studier baseras istället på vetenskapliga antaganden eller enskilda kvinnors berättelser.⁷⁴

Uppfattningen om riskerna med kvinnlig könsstympling går isär mellan forskare. De flesta är eniga om att könsstympling på kort sikt leder till smärtor i underlivet, blödningar samt ökad infektionsrisk. Vilka risker som finns på lång sikt är dock mer splittrat, olika studier visar olika resultat och resultaten tolkas även olika. Till exempel visade en WHO-studie med data från sex olika afrikanska länder en ökad risk för könsstympade kvinnor att genomgå en komplicerad förlossning. Siffrorna i sig visade dock ingen större skillnad mellan könsstympade och icke-könsstympade kvinnor. De beskrivningar som når allmänheten förfaller vara *worst case scenarios* till exempel typ III (infibulation), och det är därmed den bilden av ingreppen som sprids. Det är dock långt ifrån alla typer av ingrepp som klassificeras som könsstympling som är så ingripande och långtgående ingrepp.⁷⁵

3.2. Kosmetisk intimitkirurgi

Hur länge kosmetisk intimitkirurgi utförts på kvinnor är oklart. Dock har kosmetisk intimitkirurgi enligt flera läkare ökat i omfattning de senaste åren.⁷⁶ Enligt Society of Aesthetic Plastic Surgery (ISAP)⁷⁷ ökade antalet intimitkirurgiska ingrepp av kosmetisk natur med 45 % mellan åren 2015 och 2016,⁷⁸ och med ytterligare 1 % mellan åren 2016 och 2017.⁷⁹

3.2.1. Vad?

Intimitkirurgi är ett samlingsbegrepp för kirurgiska ingrepp som utförs i underlivet på män och kvinnor.⁸⁰ Kosmetisk intimitkirurgi är sådana ingrepp som utförs av estetiska skäl utan ett medicinskt syfte och är, helt enkelt, skönhetsoperationer på underlivet.⁸¹

De vanligaste intimitkirurgiska ingreppen som utförs på kvinnor är

⁷⁴ Berggren & Franck, *Kvinnlig könsstympling*, s. 88 & 91.

⁷⁵ Nationellt centrum för kvinnofrid, *Kvinnlig omskärelse/könsstympling i Sverige* s. 22–23.

⁷⁶ Brodda, *Läkare varnar för skönhetsoperationer i könet*, Dina mediciner, 2014-06-10; Skarstedt, *Allt fler kvinnor opererar underlivet*, Aftonbladet, 2010-10-16; Werner, *Intimitkirurgi – hjälp för kvinnor eller lagbrott?*, Sydsvenskan, 2016-10-26.

⁷⁷ ISAP är en global organisation för plastikkirurger med över 3 200 medlemmar i 103 länder världen över.

⁷⁸ ISAP, *ISAPs international study on aesthetic/cosmetic surgery procedures performed in 2016, min översättning*. Statistiken avser ingreppet ”labiaplasty” vilket motsvarar ingreppet blygdläppsplastik.

⁷⁹ ISAP, *ISAPs international study on aesthetic/cosmetic surgery procedures performed in 2017, min översättning*. Statistiken avser ingreppet ”labiaplasty” vilket motsvarar ingreppet blygdläppsplastik.

⁸⁰ Citylaser Göteborg, 2018.

⁸¹ Med kosmetisk intimitkirurgi avses därmed inte intimitkirurgiska ingrepp som utförs på transsexuella personer eller intersexpersoner.

Blygdläppsplastik: förminskning av inre och/eller yttre blygdläppar.⁸²

Försnävningsplastik: försnävnning av slidan där vävnad från vaginans bakvägg avlägsnas och vävnadslagren sys ihop.⁸³

Klitorislyft: hud över och runt klitoris avlägsnas.⁸⁴

Fettsugning av venusberg: överskottsfett avlägsnas från venusberget.⁸⁵

3.2.2. När?

Kosmetisk intymkirurgi utförs på kvinnor i blandade åldrar. Såvitt känt finns ingen tillgänglig statistik om i vilka åldrar kosmetisk intymkirurgi utförs och inte heller hur spridningen ser ut mellan åldrar. Ingreppen verkar dock utföras på kvinnor så unga som 17 år.⁸⁶ Flertalet plastikkirurger uppger dock att ingreppen främst utförs på kvinnor i ålderskategorin 25–40 år.⁸⁷ Rika Hammarström, plastikkirurg på MediQuinn⁸⁸, ser att en klar majoritet av klinikens besökare som genomgår kosmetisk intymkirurgi är kvinnor under 25 år.⁸⁹

3.2.3. Var och varför?

Intymkirurgiska ingrepp utförs endast inom den offentliga sektorn om det är medicinskt motiverat och kosmetisk intymkirurgi utförs därmed endast av privata aktörer på marknaden.⁹⁰ Anledningarna till att kvinnor vill estetiskt förändra utseendet på sitt könsorgan varierar, både mellan anledningar som kvinnorna själva anger och anledningar som forskare anger.

De anledningar kvinnor själva anger skiftar mellan fysiska och psykiska anledningar. Det framförs bland annat av vissa kvinnor att de upplever sina underliv asymmetriska och väljer att undergå kirurgiska ingrepp för att få ett mer symmetriskt och, enligt dem, snyggare underliv. En del kvinnor uppger som skäl till att de vill genomföra kirurgiska ingrepp att de upplever besvär i sitt vardagsliv (utan att dessa klassificeras som medicinska). Till exempel när de cyklar, bär tajta jeans eller när

⁸² Brodda, *Läkare varnar för skönhetsoperationer i könet*, Dina mediciner, 2014-06-10; Böhm, *Underliv under kniv*, Ottar, 2018-05-21; Citylaser Göteborg, 2018; Nordiska kliniken; Victoria kliniken, 2018.

⁸³ A.st.

⁸⁴ A.st.

⁸⁵ A.st.

⁸⁶ Skagerström Lindau & Åkesson, *Julia, 17, ljög för att få sina blygdläppar opererade*, Svenska Dagbladet, 2018-10-26.

⁸⁷ Böhm, *Underliv under kniv*, Ottar 2018-05-21; Werner, *Intymkirurgi – hjälp för kvinnor eller lagbrott?*, Sydsvenskan, 2016-10-26.

⁸⁸ Plastikkirurgisk klinik i Stockholm.

⁸⁹ Böhm, *Underliv under kniv*, Ottar, 2018-05-21.

⁹⁰ Werner, *Intymkirurgi – hjälp för kvinnor eller lagbrott?*, Sydsvenskan, 2016-10-26.

de skall ha sexuell umgänge. Vissa kvinnor anser att till exempel en blygdläppsförminskning skulle minska dessa besvär. Psykiskt och fysiskt välmående förefaller vara kvinnors främsta anledning att genomgå ingreppen.⁹¹

De anledningar som forskare anger till att kvinnor önskar förändra utseendet på sina könsorgan skiljer sig från de anledningar kvinnor själva uppger. En övergripande anledning till att kvinnor väljer att genomgå intimkirurgiska ingrepp, av såväl psykiska som fysiska skäl, presenteras vara de kvinnoideal som introduceras via dels pornografi.⁹² Kvinnors främsta exponering av andra kvinnliga könsorgan sker via pornografi och därmed är det via dessa kanaler kvinnor finner sin referens för hur könsorganet förväntas se ut.⁹³ Vissa menar att det skifte som skett avseende kvinnors medvetenhet angående deras könsorgans utseende (vilket torde avspeglas i ökningen av intimkirurgiska ingrepp) beror på att kvinnliga könsorgan blir allt mer synliga och synliggjorda i olika sammanhang.⁹⁴

Förutom pornografi så framhävs media som en betydande bidragande faktor till att sociala normer om skönhet, utseende, hälsa och sexualitet skapas. Media påverkar kvinnors beslut att genomgå kosmetisk kirurgi, deras självkänsla gällande deras könsorgans utseende och deras kroppsliga uppfattning generellt. Tidningar och tidskrifter som vänder sig till kvinnor har identifierats som en betydande kulturell källa till att missnöje med ens utseende uppfattas som ett medicinskt problem, dessa verkar i symbios med kirurger som utför ingrepp till att främja kosmetisk kirurgi.⁹⁵

3.2.4. Varför inte?

Forskning och rapportering om hälsorisker med kosmetisk intimkirurgi är bristfällig.⁹⁶ De risker som framförs gällande kosmetisk intimkirurgi är bland annat att ingreppen kan medföra smärta och misslyckade resultat till följd av felaktig läkning efter ingreppen.⁹⁷ Ingreppen riskerar även att leda till besvärande ärrbildning och minskad känsel eftersom det är nödvändigt att kapa nerver när vävnad i könsorganen avlägsnas.⁹⁸

Nina Bohm Starke, överläkare vid kvinnokliniken på Danderyds sjukhus, anger att hon möter kvinnor som genomgått intimkirurgiska ingrepp av kosmetisk natur och fått för mycket vävnad

⁹¹ Helström, *Vägledning angående kosmetisk kirurgi av kvinnliga könsorganen*; Werner, *Intimkirurgi – hjälp för kvinnor eller lagbrott?*, Sydsvenskan, 2016-10-26.

⁹² Essén & Johnsdotter, *Female genital mutilation in the West*, s. 612.

⁹³ Braun, *The Women are doing it for Themselves*, s. 242, min översättning.

⁹⁴ A.st.

⁹⁵ Braun, *In Search of (Better) Sexual Pleasure*, s. 409, min översättning.

⁹⁶ Brodda, *Läkare varnar för skönhetsoperationer i könet*, Dina mediciner, 2014-06-10.

⁹⁷ Helström, *Vägledning angående kosmetisk kirurgi av kvinnliga könsorganen*.

⁹⁸ Brodda, *Läkare varnar för skönhetsoperationer i könet*, Dina mediciner, 2014-06-10.

bortskuren vilket lett till problem med urinering.⁹⁹ Hammarström anger att hon möter fler och fler kvinnor som upplever problem efter att de genomgått blygdläppsförminskningar, en kvinna beskriver hon som att det var ”nästan som om en granat hade exploderat i hennes underliv. Det var bara små, små hudbitar där, istället för inre blygdläppar”.¹⁰⁰

3.3. Avslutande sammanfattning

Kvinnlig könsstympling är en gammal tradition som under flera tusen år praktiserats av olika etniska och kulturella grupper medan kosmetisk intimkirurgi är en relativt ny företeelse som ökar i omfattning. Kvinnlig könsstympling utförs främst på unga flickor även om det till viss del utförs på vuxna kvinnor. Kosmetisk intimkirurgi förfaller dock främst utövas på vuxna kvinnor.

Kvinnlig könsstympling utförs ibland under osanitära förhållanden av okunniga personer, ibland på sjukhus av medicinskt utbildad personal. Kosmetisk intimkirurgi utförs på privata kliniker och därmed under ordande former av utbildad personal. Det finns dock indikationer på att vissa utövare av kosmetisk intimkirurgi är mindre seriösa än andra och därmed torde det inte alltid innebära att ingreppen utförs på ett säkert och tillfredställande sätt trots att det utförs under ordnade förhållanden.

Båda begreppen omfattar en stor variation av ingrepp som samtliga innebär någon form av bestående förändring i det kvinnliga könsorganet. Gemensamt för ingreppen är även att båda kan leda till olika komplikationer i underlivet. Kvinnlig könsstympling förefaller kunna leda till allvarligare komplikationer än kosmetisk intimkirurgi, men då främst vid de tillfällen när ingreppen utförs under osanitära förhållanden och inte om de utförs under kontrollerade och hygieniska förhållanden.

Gemensamt för kvinnlig könsstympling och kosmetisk intimkirurgi är att båda (enligt forskare) utförs på grund av sociala normer i samhället. Normerna må se annorlunda ut, motiveras på olika sätt och förstärkas av olika aktörer men gemensamt för de kvinnor som genomgår ingreppen är att de görs för att passa in i en social norm och gemenskap kring hur det kvinnliga könsorganet förväntas att se ut.

⁹⁹ Skagerström Lindau & Åkesson, *Kirurgerna tar inte ansvar – det gör mig förbannad*, Svenska Dagbladet, 2018-10-25.

¹⁰⁰ A.st.

4. Varför infördes könsstympningslagen och vilka överväganden gjordes?

För den fortsatta läsningen av uppsatsen är det av betydelse att läsaren får en förståelse för könsstympningslagens tillkomst och utveckling. Utvecklingen är det som ligger till grund för hur lagstiftningen på området är utformad idag och det är även denna utveckling som ligger till grund för det inledande analyskapitlet i uppsatsens andra del. Det är därmed av betydelse att läsaren i ett tidigt skede i uppsatsen får en inblick i de överväganden som gjordes vid lagens införande och vid dess utveckling. Läsaren behöver även få förståelse för vilka faktorer som tillmättes betydelse när åtskillnad gjordes mellan de båda ingreppen.

4.1. Lagens tillkomst

Det är idag förbjudet att utföra könsstympande ingrepp på kvinnor. Sedan slutet av 1950-talet har Sverige i olika internationella organ verkat mot seden att könsstympa kvinnor. År 1982 togs arbetet mot kvinnlig könsstympning ytterligare ett steg då Sverige, som första västerländska land, införde en specifik lagstiftning som förbjöd all könsstympning av kvinnor. Ursprunget till lagstiftningen kom genom en tidningsartikel som publicerats i veckotidningen ”Vi” tre år tidigare. Artikeln gav upphov till en massmedial storm samt flertalet motioner och frågor i riksdagen som till slut ledde fram till att könsstympningslagen antogs av riksdagen.¹⁰¹

Kvinnlig könsstympning var vid tidpunkten vanligast förekommande i de afrikanska regionerna samt delar av Mellanöstern. Under slutet av 1970-talet uppmärksammade dock artikeln i tidningen ”Vi” allmänheten och Socialstyrelsen¹⁰² på förekomsten av kvinnlig könsstympning även i Sverige. En gynekologiprofessor intervjuades och berättade att han, och kollegor till honom, utfört könsstympning på kvinnor med afrikansk bakgrund. Vidare framkom i artikeln att ingreppet även hade efterfrågats av kvinnor uppväxta i Sverige utan afrikansk bakgrund. Dessa kvinnor upplevde sig som missbildade eftersom deras blygdläppar var större än vad de ansåg var normalt.¹⁰³

Professorn ansåg att könsstympningen varken var särskilt märkvärdig eller hemsk utan var ”ungefär som plastikoperationer på andra delar av kroppen”¹⁰⁴. Professorn fortsätter med att berätta att ingreppet endast skett på ”mogna” kvinnor och att det därmed inte utförts några ingrepp på barn. Socialstyrelsen saknade insikt om att ingreppen skett i Sverige men ansåg att vuxna kvinnor måste ges frihet att bestämma över sin egen kropp eftersom det inte fanns något förbud mot kvinnlig

¹⁰¹ Prop. 1981/82:172 s. 3; Essén & Johnsdotter, *Analys av lagstiftningen rörande ingrepp i kvinnliga genitalier*, s. 2810.

¹⁰² Den instans som hade överinseende över läkares verksamhet i Sverige.

¹⁰³ Lundgren, *Svensk läkare erkänner: omskärelse av kvinnor görs även här*, s. 9–11.

¹⁰⁴ Ingemar Joelsson, professor i gynekologi vid Umeå universitet, i: Lundgren, *Svensk läkare erkänner: omskärelse av kvinnor görs även här*, s. 9–11.

könsstympning i Sverige (eller internationellt) vid tillfället.¹⁰⁵ Socialstyrelsen ansåg att det fanns ”allvarligare missförhållanden att kämpa emot, än att hindra invandrade kvinnor för att följa ett mönster som känns riktigt och rätt för dem.”¹⁰⁶

Ur denna tidningsartikel uppkom en debatt om kvinnlig könsstympning i Sverige vilket senare ledde till den första versionen av könsstympningslagen, lag (1982:316) med förbud mot kvinnlig omskärelse. Lagen innebar enligt 1 § att *ingrepp i de kvinnliga yttre könsorganen i syfte att stympa dessa eller åstadkomma andra bestående förändringar av dem får inte utföras*. Med ingrepp åsyftades alla typer av ingrepp, från de mest omfattande (typ 2) till de minst ingripande (typ 4). Alla former av ingrepp skulle anses vara otillåtna, vilket motiveras med att de deras syfte var att minska kvinnans möjlighet till ett normalt sexliv och att naturliga kroppsliga funktioner hindras eller förstörs genom ingreppen.¹⁰⁷

4.1.1. Var könsstympning redan kriminaliserat?

Även innan beslutet att införa lag om förbud mot kvinnlig könsstympning var agerandet att könsstympa en kvinna kriminaliserat. De mer omfattande typerna av könsstympning, där delar av kvinnans yttre könsorgan avlägsnades eller syddes ihop, orsakade en direkt kroppsskada samt smärta och omfattades därmed av den dåvarande misshandelsdefinitionen i BrB 3 kap. 5 §^{108, 109}

Även de mindre omfattande typerna av könsstympning, där klitoris förhud skars bort eller klitoris prickades med ett vasst föremål, omfattades av misshandelsdefinitionen i dåvarande BrB 3 kap. 5 §. En viss kroppsskada orsakades på individen eftersom det utfördes ett kroppsligt ingrepp som medförde att könsorganets utseende förändrades. Ingreppen torde även medföra, om än i vissa fall endast måttlig, smärta och borde sammantaget bedömas som ringa misshandel eller misshandel av normalgraden. Detta innebär att alla former av könsstympning torde omfattats av den dåvarande misshandelsparagrafen i BrB 3 kap. 5 §. Därmed innebar den nya lagstiftningen ingen förändring gällande ingreppens brottsbeskrivningsenlighet. Varför infördes då en specifik lag som förbjöd kvinnlig könsstympning?

De lindrigare formerna av könsstympning, som inte var att betrakta som grov misshandel, kunde genomföras lagligt om det förelåg samtycke till ingreppet. År 1982 fanns ingen lagregel om ansvarsfrihet vid samtycke,¹¹⁰ men vid tidpunkten fanns en oskriven regel som grundade sig på

¹⁰⁵ Socialstyrelsen konstaterade även att könsstympning av barn inte kunde accepteras då det redan var kriminaliserat som barnmisshandel.

¹⁰⁶ Lundgren, *Svensk läkare erkänner: omskärelse av kvinnor görs även här*, s. 9–11.

¹⁰⁷ Prop. 1981/82:130, s. 9.

¹⁰⁸ I vissa fall kunde ingreppet även klassificeras som grov misshandel.

¹⁰⁹ Prop. 1981/82:130, s. 20–21.

¹¹⁰ Brottsbalken 24 kap. 7 § om ansvarsbefriande samtycke infördes först år 1994.

den romerskrättsliga regeln *volenti non fit inutaria*¹¹¹ som innebar att samtycke i vissa fall friade från ansvar. Vid gärningar som klassificerades som grov misshandel torde samtycke aldrig varit en ansvarsfrihetsgrund utan fick i så fall endast betydelse för brottets gradering. Grov misshandel kunde, om det förelåg samtycke, istället klassificeras som normalgraden. Gällande misshandel av normalgraden eller ringa misshandel fick dock samtycket påverkan på bedömningen om handlingens straffbarhet.¹¹²

Vid avgränsningen för ansvarsbefriande samtycke togs hänsyn till skadans art och särskilt till handlingens syfte. Handlingens syfte skulle dock endast ges betydelse i de fall där handlingen innebar en inte ringa kroppsskada eller sjukdom.¹¹³ Gällande ringa kroppsskada eller sjukdom skulle handlingens syfte ges närmast ingen betydelse. Vid sådan ringa skada skulle samtycket, oavsett om syftet var svårt att ”försvara ur etisk synvinkel” eller inte, ges sådan ansvarsbefriande verkan.¹¹⁴

4.1.2. Varför infördes en separat lagstiftning?

Trots att merparten av ingreppen som skulle omfattas av den nya lagen redan var kriminaliserade infördes en ny lagstiftning. Lagstiftaren ansåg det inte lämpligt att lindriga former av könsstympning som företogs på en samtyckande vuxen kvinna skulle vara ett straffritt agerande. Flertalet av remissinstanserna som tillfrågades ansåg att det var i linje med Sveriges internationella åtaganden att helt förbjuda kvinnlig könsstympning. Sedvänjan att könsstympta kvinnor ansågs oförenlig med svensk rättsuppfattning och borde därför inte accepteras i någon del. Det ansågs önskvärdt att ingripa mot varje form av kvinnlig könsstympning för att markera avståndstagande från sedvänjan samt ha en eventuell moralbildande effekt i samhället. Därmed infördes lag om förbud mot kvinnlig omskärelse och alla former av könsstympning förbjöds. Lagstiftaren ansåg det viktigt att föra en kamp mot kvinnlig könsstympning eftersom det bedömdes utgöra en inhuman kroppskränkning av individen och ett agerande som förnekade kvinnors rättigheter och självständighet.¹¹⁵

Någon större åtskillnad gentemot misshandelsbrottet gjordes dock inte i detta första skede. Straffskalan för brottet korrelerade med straffskalan för misshandel och den enda skillnaden mellan brotten var möjligheten att lämna ett ansvarsbefriande samtycke. Att en vuxen kvinnan samtyckt till ett mindre omfattande ingrepp kunde inte längre innebära att utövaren gick fri från ansvar, men samtycket kunde ändå beaktas vid straffvärdesbedömningen varför böter togs med i straffskalan.¹¹⁶

¹¹¹ Den samtyckande sker ingen orätt.

¹¹² SOU 1988:7, s. 99–101.

¹¹³ Syftet med ingreppet skulle då ges en stor betydelse i bedömningen om samtyckets verkan som ansvarsbefriande.

¹¹⁴ SOU 1988:7, s. 100-101.

¹¹⁵ Prop. 1981/82:172, s. 6 & 23.

¹¹⁶ A.prop. s. 10.

4.2. Reformering av könsstymningslagen

År 1998 infördes en lagändring där de största förändringarna var att begreppet omskärelse ändrades till könsstymning samt att straffskalan för brottet höjdes avsevärt. Lagstiftaren valde att ändra terminologin eftersom begreppet omskärelse inte ansågs ge uttryck för vad ingreppen verkligen innebar, nämligen en stymning av kvinnan. Könsstymning ansågs vara en bättre beskrivning av verkligheten, dessutom korrelerade den bättre med termen FGM som användes i den internationella diskursen.¹¹⁷

Genom lagändringen skärptes straffskalan väsentligt. Böter togs bort från straffskalan och straffet skärptes för såväl normalgraden som grovt brott. Genom att utmönstra böter från straffskalan togs möjligheten som tidigare funnits att bedöma ett ingrepp som skett med samtycke som mindre allvarligt bort. Skärpningen motiverades med att ingreppet alltid ansågs vara allvarligt, det var ett brott mot såväl den enskilda kvinnan samt gav uttryck för en kvinnosyn som var oacceptabel i ett västerländskt samhälle. Det belystes i propositionen att något ansvarsbefriande samtycke till ingreppet fortfarande inte skulle kunna komma ifråga, eftersom det i förhållande till kvinnans eventuella samtycke måste ”naturligen ifrågasättas om detta sker av någon i verklig mening fri vilja från kvinnans sida”.¹¹⁸

4.3. Avslutande sammanfattning

Könsstymning var tidigare förbjudet eftersom det föll inom definitionen av misshandel. Kvinnor kunde dock ge ett ansvarsbefriande samtycke till lindrigare former av ingrepp. Möjligheten att samtycka till könsstymning togs bort i och med att lagstiftaren införde lag med förbud mot kvinnlig omskärelse. Den första versionen av lagen skilde sig inte mycket från bestämmelsen om misshandel. Straffskalan för könsstymning korrelerade med straffskalan för misshandel och trots att kvinnan inte kunde ge ett ansvarsbefriande samtycke kunde ett samtycke beaktas vid bedömning av straffvärdet. När lagen reformerades ändrades terminologin från omskärelse till könsstymning och straffskalan skärptes. Böter utmönstrades ur straffskalan och möjligheten att tillmäta ett samtycke betydelse vid bedömningen av straffvärdet försvann.

Denna version av könsstymningslagen gäller än idag och nästa avsnitt är ett rättsutredande avsnitt som beskriver hur kvinnlig könsstymning och kosmetisk intimkirurgi behandlas inom den svenska lagstiftningen idag.

¹¹⁷ Prop. 1997/98:55, s. 97–99.

¹¹⁸ A.st.

5. Hur regleras könsstympling och kosmetisk intimkirurgi rättsligt?

Uppsatsens tidigare avsnitt har behandlat skillnader och likheter mellan könsstympling och kosmetisk intimkirurgi samt bakgrunden till könsstymplingslagens tillkomst och utveckling. Läsaren har i uppsatsens inledande kapitel blivit upplyst att könsstympande ingrepp är absolut förbjudna medan kosmetisk intimkirurgi kan utföras lagligt. Detta avsnitt består av en rättsutredande del för att ge läsaren en inblick och förståelse avseende rättsläget för de båda ingreppen. En sådan förståelse är av vikt för den fortsatta läsning eftersom det är genom gällande lagstiftning som lagstiftarens åtskillnad på de båda ingreppen kommer till uttryck.

5.1. Förbudet att utföra könsstympande ingrepp

Könsstymplingslagen ställer i 1 § upp ett absolut förbud mot kvinnlig könsstympling. Det innebär (objektivt) att ingen kvinna, oavsett ålder eller inställning till ingreppet, kan samtycka till att genomgå en könsstympling. Det finns inget krav på dubbel straffbarhet och lagen är därmed tillämplig på könsstympande ingrepp som utförs såväl i Sverige som utomlands.¹¹⁹

Enligt lagens ordalydelse är alla ingrepp som åstadkommer en stympling eller bestående förändring i de kvinnliga yttre könsorganen absolut förbjudna. Vid en bokstavstolkning av lagen torde denna omfatta även kosmetisk intimkirurgi eftersom också de ingreppen åstadkommer bestående förändringar i de yttre könsorganen hos kvinnan. Enligt propositionen till den ursprungliga lagen skall lagen dock förstås så att det endast är ingrepp som har till syfte att minska möjligheten till ett normalt sexliv som är otillåtna.¹²⁰ Enligt lagstiftaren är alla former av könsstympande ingrepp direkt invalidiserande eller har till syfte att vara det,¹²¹ och därmed omfattas alla former av könsstympling av lagens tillämpningsområde.

Lagstiftaren berör inte det faktum att ordalydelsen torde omfatta även kosmetisk intimkirurgi. Eftersom lagstiftaren klargjort att lagen endast skall tillämpas på ingrepp som har ett direkt invalidiserande syfte och ingrepp som syftar till att minska kvinnans möjlighet till ett normalt sexliv,¹²² vilket intimkirurgi inte torde ha, omfattas dock inte kosmetisk intimkirurgi av lagens

¹¹⁹ Bexar, Karnov, kommentaren till lag med förbud mot kvinnlig könsstympling, not 6.

¹²⁰ Prop. 1981/82:172, s. 9.

¹²¹ A.prop. s. 5–6.

¹²² Det finns dock anledning att ifrågasätta lagstiftarens uppfattning att ingrepp som klassificeras som könsstympande alltid utförs med ett invalidiserande syfte eller syfte att minska kvinnans möjlighet till ett normalt sexliv, detta kommer dock göras i uppsatsens senare avsnitt.

tillämpningsområde. Detta klargjordes dessutom av Socialstyrelsens rådgivande nämnd för etiska frågor år 2004.¹²³

5.2. Tillåtet att utföra intymkirurgiska ingrepp

Som redogjorts för ovan omfattas inte intymkirurgiska ingrepp av kosmetisk karaktär av könsstymningslagen. Kosmetisk intymkirurgi utförs idag lagligt på vuxna, samtyckande kvinnor. Ingreppen som innebär att en på kirurgisk väg tar bort och förändrar kvinnans utseende i underlivet innebär bland annat att kvinnan tillfogas kroppsskada och smärta och faller därmed under misshandelsdefinitionen i BrB 3 kap. 5 §. Intymkirurgiska ingrepp torde, baserat på hur omfattande det specifika ingreppet är, kunna klassificeras som ringa, normalgraden och grov misshandel. Denna typ av ingrepp kan, till skillnad från könsstymning, vara föremål för ansvarsfrihet för utövaren. Om ingreppet utförs med giltigt samtycke från kvinnan är de inte att betrakta som en brottslig handling.¹²⁴

Grunden för läran om samtycke är att var och en har rätt att bestämma över sina egna intressen. Om individen har gett upp ett sådant intresse finns det inte längre någon anledning för staten att skydda det. Samtycke finns sedan år 1994 lagreglerat i BrB 24 kap. 7 §. Där stadgas att vid bedömningen om en annars brottslig handling skall vara ansvarsfri till följd av ett giltigt samtycke, skall hänsyn tas till den skada, kränkning och fara som den medför, syftet med handlingen och andra omständigheter. Det har ansetts nödvändigt att ställa upp en gräns för hur långt ett samtycke kan medföra ansvarsfrihet, eftersom det finns ett etiskt intresse i att samhället inte bör tillåta hur grova ingrepp som helst i den enskildes kroppsliga integritet.¹²⁵

5.2.1. Var går gränsen för ett giltigt samtyckes ansvarsbefriande verkan?

Gränsen för ett giltigt samtyckes befriande verkan går normalt sett mellan ringa misshandel och normalgraden av misshandel. Grov misshandel kan generellt inte utgöra ett straffritt agerande även om ett giltigt samtycke föreligger. BrB 24 kap. 7 § gäller även för åtgärder på det medicinska fältet men här har det ansetts nödvändigt att göra en annan gränsdragning än den huvudregel som uppställts på privatlivets område.¹²⁶ Ingrepp som är motiverade ur medicinsk synpunkt anses vara försvarliga även om dessa gärningar objektivt sett bedöms som grov misshandel och ett giltigt samtycke kan därmed ha en ansvarsbefriande verkan i dessa fall.¹²⁷

¹²³ Enhetschef Per-Anders Sunesson, Socialstyrelsen, Stockholm, pers.medd. 2004-04-28, TT, 2004-04-16, se Essén & Johndotter, *Analys av lagstiftningen gällande ingrepp i kvinnliga genitalier*, s. 2811.

¹²⁴ Asp, *Kriminalrättens grunder*, s. 258–262.

¹²⁵ SOU 1988:7, s. 99 & 119.

¹²⁶ Prop. 1993/94:130, s. 43.

¹²⁷ Asp, *Kriminalrättens grunder*, s. 258.

Gällande kosmetisk intymkirurgi kan det dock ifrågasättas om det är motiverat ur en medicinsk synpunkt eller inte. Dessa ingrepp görs ju av estetiska skäl utan att ha ett direkt medicinskt syfte. Visserligen kan argumenteras att kosmetiska ingrepp kan ha ett medicinskt syfte på så sätt att de främjar kvinnans psykiska hälsa, men oavsett om ingreppen tjänar ett terapeutiskt eller profylaktiskt syfte eller inte, så omfattas dessa ändock av BrB 24 kap. 7 §. Under förutsättning att läkaren som genomför ingreppet gör detta på ett tekniskt riktigt sätt så är försvarlighetsbedömningen densamma som vid andra typer av operationer och bestämmelsen om samtycke kan alltså tillämpas även i dessa fall.¹²⁸

5.2.2. Vilka krav ställs på ett samtycke för att det skall vara giltigt?

Som behandlats ovan kan den som utför intymkirurgiska ingrepp av estetiska skäl göra detta ansvarsfritt så länge det föreligger giltigt samtycke från kvinnan. För att garantera att kvinnan verkligen givit upp det annars straffskyddade intresset att inte utsättas för misshandel behöver fyra kriterier vara uppfyllda för att samtycket skall kunna ges en ansvarsbefriande verkan.¹²⁹

Det första kriteriet är att samtycket måste ha lämnats av någon som har behörighet att förfoga över det aktuella intresset,¹³⁰ det vill säga det måste ha lämnats av kvinnan själv. Detta torde sällan medföra några svårigheter att bedöma. Vidare krävs det att kvinnan är förmögen att förstå innebörden av det lämnade samtycket.¹³¹ Denna bedömning måste göras i varje enskilt fall. I Fängelsestraffkommitténs utredning preciseras inte närmare vad en förmåga att inse innebörden skall anses vara, men det exemplifieras bland annat att själslig abnormitet inte innebär att en är oförmögen att förstå innebörden av ett läkaringrepp eller att en underårig torde kunna samtycka till den misshandel som en boxningsmatch innebär.¹³² Kravet på förmåga att inse innebörden förefaller därmed inte vara allt för högt ställt och en vuxen kvinna som till exempel är informerad om ingreppets art, omfattning samt konsekvenser torde därmed förstå dess innebörd.

Det tredje kriteriet som ställs på samtycket är att det skall ges frivilligt.¹³³ Detta beskrivs som att samtycket skall vara lämnat utan fysiskt eller psykiskt tvång. Det sista kriteriet för ett giltigt samtycke är att det är allvarligt menat, det vill säga det skall inte vara lämnat på skämt eller liknande.¹³⁴ Om samtliga dessa kriterier är uppfyllda så föreligger ett giltigt samtycke som kan göra ett annars straffbart agerande fritt från ansvar.

¹²⁸ A.a. s. 262.

¹²⁹ Prop. 1993/94:130, s. 39.

¹³⁰ A.st.

¹³¹ A.st.

¹³² SOU 1988:7, s. 105.

¹³³ Prop. 1993/94:130, s. 39.

¹³⁴ A.st.

5.3. Avslutande sammanfattning

Kvinnor kan aldrig samtycka till ett könsstympande ingrepp eftersom det föreligger ett absolut förbud enligt könsstymningslagen. Lagen omfattar alla ingrepp som utförs med ett syfte att vara invalidiserande och negativt påverka kvinnans möjlighet till ett normalt sexliv och därmed omfattas inte intymkirurgiska ingrepp av kosmetisk karaktär av lagens ordalydelse.

Kosmetisk intymkirurgi regleras enligt brottsbalkens bestämmelser om misshandel i 3 kap. 5 § och ansvarsbefriande samtycke i 24 kap. 7 §. Ingreppen utgör misshandel eftersom de tillfogar kvinnan kroppsskada och smärta, men till följd av att det är möjligt att ge ett ansvarsbefriande samtycke till denna typ av ingrepp kan de idag utföras lagligt. De enda krav som ställs upp på samtycket är att det är kvinnan själv som begär ingreppet och att hon menar allvar med det, att hon vet vad det innebär och att ingen direkt har tvingat henne att genomgå det.

Trots att lagstiftningen avseende ingreppen skiljer sig åt väsentligt så gör, som redogjorts för i avsnitt tre inte alltid själva ingreppen det. Båda ingreppen kan innebära samma typ av förändring på det kvinnliga könsorganet och ingrepp som klassificeras som könsstympande kan i vissa fall till och med vara mindre ingripande än intymkirurgiska ingrepp.¹³⁵ Varför behandlar lagstiftaren dessa två situationer på så olika sätt trots att ingreppen, i vissa fall, är så pass lika? En ansats att utreda potentiella orsaker till den åtskillnad lagstiftaren gör mellan könsstympande ingrepp och kosmetisk intymkirurgi samt kvinnors (o)möjlighet att samtycka till ingreppen görs i följande avsnitt i uppsatsens andra del.

¹³⁵ Jämför till exempel prickning och kosmetisk blygdläppsförminskning.

DEL II

6. Könstymningslagens utveckling – sker en kontextualisering och ett perspektivskifte?

Som behandlats i uppsatsens första del innebär både könstymning och kosmetisk intimkirurgi ett ingrepp i kvinnans yttre könsorgan. Könstymning och kosmetisk intimkirurgi är samlingsbegrepp som båda rymmer ingrepp av varierande omfattning¹³⁶. Vissa typer av ingrepp innebär stora förändringar i kvinnans underliv medan andra snarare är av symbolisk karaktär. Gemensamt för båda typerna av ingrepp är att de sker utan medicinskt syfte. Vid en ren bokstavstolkning av lagen torde kosmetiska ingrepp i det kvinnliga könsorganet falla inom lagens tillämpningsområde eftersom det är just ingrepp som åstadkommer bestående förändringar i de yttre kvinnliga könsorganen.

Vissa ingrepp som klassificeras som könstymning, till exempel prickning, är mindre omfattande och innebär en mindre fysisk förändring på kroppen än de flesta intimkirurgiska ingrepp gör. Detta förefaller dock inte spela någon roll för lagstiftaren eftersom intimkirurgiska ingrepp av kosmetisk karaktär idag utförs lagligt och inte omfattas av könstymningslagen. Det förefaller därmed inte alls vara den fysiska förändring på kroppen eller det fysiska ingrepp som sker som är avgörande för om ett ingrepp är förbjudet eller tillåtet. Vad är det då som avgör ett ingrepps tillåtlighet?

Ett första steg i denna ansats att undersöka vad som kan tänkas ligga bakom den åtskillnad lagstiftaren valt att göra mellan könstymning och kosmetisk intimkirurgi är att undersöka det perspektivskifte som skedde vid lagens införande samt dess reformering. Som behandlats i avsnitt fyra valde lagstiftaren att införa en specifik lag som förbjöd kvinnlig könstymning trots att merparten av ingreppen som omfattades av den nya lagstiftningen redan var kriminaliserade. Lagstiftningsarbetet genomfördes i två etapper där större och större avstånd togs från de allmänna brotten i brottsbalken. Vad innebär detta avståndstagande?

¹³⁶ Varierande omfattning sett till hur mycket fysisk vävnad som avlägsnas från könsorganet samt vilket ingrepp det rent fysiskt innebär på kroppen.

6.1. Kontextualisering som ett teoretiskt verktyg

Som behandlats i avsnitt två appliceras kontextualisering som ett teoretiskt verktyg i detta avsnitt. För den fortsatta läsningen i detta och kommande avsnitt är det av vikt att läsaren får en förståelse för det svenska straffrättsystemets ideologiska grund.¹³⁷ Den moderna straffrätten bygger på en klassiskliberal ideologi vilket tillåter att straffrätten gör sanningsanspråk på vad som skall anses vara rätt och riktigt inom området. Karaktäriserande för straffrätten är att den består av uteslutningsprocesser där sådant som inte passar in i straffrättens på förhand konstruerade mall betraktas som främmande. Straffrätten konstruerar denna individmall utifrån en västerländsk norm vilken baseras på en vit medelklassmans erfarenheter, intressen och sociala situation. Intressen som inte ryms i denna västerländska bild av subjektet, men som är väsentliga i en vidare social och kulturell kontext, ses som något avvikande och irrelevant.¹³⁸

Straffrätten framhävs normalt som en kontextlös konstruktion som är neutral i förhållande till vem och vilka situationer som omfattas av lagstiftningen. Straffrätten har överlag ett grunt perspektiv på individen och saknar därmed ett individualiserande drag eftersom den producerar generella uttalanden gällande alla individer som tillhör en viss kontext.¹³⁹ Detta följer av att formell likabehandling är en viktig del av den klassiskliberala grundtanken. Formell likabehandling presenteras inom straffrätten som en värderingsfri sats men i själva verket förutsätter likabehandling att individen är jämlik, fri och könlös.¹⁴⁰ Tanken om formell likabehandling går hand i hand med tanken att straffrätten är en kontextlös konstruktion. Straffrätten förutsätts behandla alla som blir föremål för den straffrättsliga regleringen på samma villkor och därmed förutsätts regleringen inte heller ta hänsyn till om gärningar begås, eller individer befinner sig, inom specifika kontexter.

Det finns dock vissa straffbelagda gärningar där lagstiftaren (medvetet) avviker från straffrättens kontextlösa utgångspunkt. Ett exempel är brottet grov kvinnofridskränkning i BrB 4 kap. 4 a § där gärningspersonen måste vara en man och offret en kvinna (som är/har varit gift/sambo med mannen). I detta fall tillmäts kontexten betydelse eftersom det uppställs specifika krav på vem som är gärningsperson och vem som är offer samt deras inbördes förhållande till varandra. Även brottet äktenskapstvång i BrB 4 kap. 4 c § kan till viss del sägas ta hänsyn till inom vilken kontext gärningen utförs. Förvisso ställer lagrummet inte på samma sätt som vid grov kvinnofridskränkning upp specifika och uttryckliga krav på inom vilken kontext gärningen utförs, men i västvärlden torde bestämmelsen trots att den till sin utformning är neutral få en något selektiv tillämpning. Äktenskapstvång, eller tvångsgifte som det även kallas, är vanligast förekommande i andra kulturer

¹³⁷ Detta utvecklas även närmare i avsnitt 7.1.

¹³⁸ Burman, *Brottsoffer i straffrätten*, s. 279 & 283.

¹³⁹ Gunnarsson & Svensson, *Genusrättsvetenskap första upplagan*, s. 47–48.

¹⁴⁰ A.a. s. 204.

än den västerländska och bestämmelsen torde därmed främst rikta sig mot en icke-västerländsk kontext.¹⁴¹

Kvinnlig könsstympning är ett brott som likt grov kvinnofridskränkning stipulerar krav på att offret är av kvinnligt kön.¹⁴² Det är även ett brott som likt äktenskapstvång är vanligast förekommande i andra kulturer än den västerländska.¹⁴³ I och med det är även kvinnlig könsstympning ett brott som avviker från föreställningen om den kontextlösa straffrättsregleringen. Gärningen var ju dock, som redogjorts för i avsnitt 4.1.1., straffbelagd även innan den placerades in i en annan kontext. Varför kontextualiserades då sedvänjan?

6.2. Lernestedt och kontextualisering

Lernestedt¹⁴⁴ menar att en tilltagande problematik för dagens straffrätt är de förflyttningar mellan å ena sidan individen, å andra sidan gruppen eller kontexten som individen menas vara en del av. Lernestedt anser att det är svårt att inom själva straffrättsystemet göra goda avvägningar mellan olika, svårförenliga ambitioner. En sådan konflikt existerar mellan å ena sidan ambitionen att effektivt ”uppfostra” befolkningen och därmed styra dess beteenden i en av lagstiftaren och samhället önskad riktning, å andra sidan när en enskild individ används som ett verktyg och straffas för att nå samhälleliga mål.¹⁴⁵

Lernestedt menar att samhället och straffrätten är uppbyggt på olika strukturer och det finns två parter som båda är del av dessa strukturer: den diskriminerade och den diskriminerande. De diskriminerade bemöts olika i straffrätten baserat på vilken struktur de tillhör. Av det följer en förutfattad mening om vilken kontext de på förhand placeras in i, baserad på djupgående mönster i samhället och lagstiftarens förutfattade syn på dessa individer. Dessa individer bemöts därmed inte baserat på deras individuella egenskaper utan baserat på vilken grupp de förutsätts tillhöra. Vissa individer diskrimineras på så sätt genom att de behandlas annorlunda och sämre än andra individer enbart på grund av den kontext som de placeras in i.¹⁴⁶

Vidare menar Lernestedt att straffrätten har en otillfredsställande relation till verkligheten som ligger utanför den straffrättsliga kontexten eftersom den fjärrmar sig antingen från verklighetens behov eller verklighetens utseende. Att kriminalisera ett agerande är att göra det till en samhällelig angelägenhet eftersom det inte längre enbart är en angelägenhet för individen som direkt drabbas

¹⁴¹ Asp, Friberg, Jareborg & Ulväng, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, s. 59, not 87.

¹⁴² Det ställs dock inget motsvarande krav på att gärningspersonen är av manligt kön.

¹⁴³ Åtminstone i den mening lagstiftaren avser, det vill säga att bestämmelsen inte omfattar kosmetisk intimkirurgi på kvinnor.

¹⁴⁴ Lernestedt är professor i straffrätt verksam vid Stockholms universitet. Lernestedt har särskilt riktat in sig på straffrättsens allmänna del och olika tvärvetenskapliga aspekter på straffrätt.

¹⁴⁵ Lernestedt, *Dit och tillbaka igen*, s. 15.

¹⁴⁶ A.a. s. 28.

av agerandet. Vissa ageranden kriminaliseras enbart på grund av hög frekvens i samhället och lagstiftarens motiv att straffbelägga en gärning är dess aggregerade skadeverkningar på en samhällsnivå. Andra ageranden kriminaliseras dock inte på grund av deras höga frekvens utan för att lagstiftaren finner det så pass klandervärt att det i sig motiverar att agerandet görs till en angelägenhet för hela samhället.¹⁴⁷

Lernestedt adresserar i sin bok *Dit och tillbaka igen* kontextualisering och strukturer i straffrätten i förhållande till kvinnlig könsstympning.¹⁴⁸ Lernestedt problematiserar den utveckling som skett avseende lagstiftningen på området med hjälp av kontextualisering. När lagstiftaren valde att införa en specifik lag som förbjöd kvinnlig könsstympning menar Lernestedt att det skedde en kontextualisering av sedvänjan. När lagstiftaren valde att benämna handlingen som omskärelse istället för misshandel samt inte längre låta det omfattas av brottsbalkens bestämmelser fränkopplades könsstympning från misshandelsbrottet. Lagstiftaren visade genom detta agerande sitt fördömande gentemot könsstympning som sedvänja. Det var något annat än det karaktäristiska misshandelsbrottet och det krävdes separata straffstadganden för att hantera ingreppen juridiskt. Lernestedt menar att lagstiftaren i detta skede var intresserad av ett synliggörande av sedvänjan. Den bild som anlades på könsstympning samt hur sedvänjan separerades till ett eget brott placerar könsstympning i en annan kontext än misshandelsbrottet.¹⁴⁹

Genom den senare reformeringen av lagen menar Lernestedt att ytterligare steg togs mot en altererad kontext. Nu tycks lagstiftaren varit intresserad av ett tydligare avståndstagande gentemot sedvänjan eftersom stympning är ett ord med negativa associationer samt att brottet placerades allt längre bort från misshandelsbrottet i och med att straffskalan skärptes samt böter utmönstrades ur straffskalan.¹⁵⁰

6.3. Kontextualisering av kvinnlig könsstympning

Likt Lernestedt anser så kan tydliga tecken på en ökad kontextualisering av könsstympningsbrottet skönjas, främst i lagens förarbeten. Lagstiftaren har genom det allt större ställningstagandet som tas gentemot sedvänjan tydliggjort sin aversion gentemot ingreppen allt mer. Ingreppet ansågs alltid innebära ett bestående lidande och var alltid, eller hade alltid till syfte att vara, direkt invalidiserande för kvinnan.¹⁵¹ Genom detta ställningstagande visade lagstiftaren vilka bakomliggande föreställningar om könsstympning som sedvänja som präglar lagstiftarens, och troligtvis också samhällets, bild av sedvänjan. Det är på detta sätt misshandelsbrottet och

¹⁴⁷ A.a. s. 120–122.

¹⁴⁸ Lernestedt är en av få jurister som adresserar problematiken gällande kvinnlig könsstympning i förhållande till den svenska straffrättslagstiftningen.

¹⁴⁹ Lernestedt, *Dit och tillbaka igen*, s. 166–168.

¹⁵⁰ A.a. s. 168.

¹⁵¹ Se avsnitt 5.1.; Prop. 1997/98:55, s. 97–98.

könsstympling skiljs åt eftersom misshandel är något som i vissa fall kan ligga i den enskildes intresse, medan könsstympling aldrig kan göra det.

Genom att enbart låta straffet för brottet bestämmas utifrån objektiva faktorer baserade på ingreppets beskaffenhet, och inte ta hänsyn till kvinnans egen uppfattning eller vilja till ingreppet, ställer sig lagstiftaren över det enskilda subjektet och tar bort dess rätt till självbestämmande som tidigare funnits i åtminstone någon utsträckning. Innan lagens införande tilläts individen i vissa fall få bestämma över sitt eget intresse och kunde på så sätt ge ett ansvarsbefriande samtycke till att skadas till en viss omfattning. Det togs även viss, om än ganska liten, hänsyn till individen vid den ursprungliga utformningen av lagen eftersom kvinnans samtycke åtminstone kunde beaktas vid bestämmande av straffvärdet men sedan sedvänjan kontextualiserats allt mer försvann det lilla individperspektiv som tidigare kunnat skönjas. Lagstiftaren antog nu ett samhällsperspektiv där individen inte tas hänsyn till utan det är snarare kontexten som sedvänjan successivt placerats in i som skall vara i fokus vid den straffrättsliga bedömningen.

Eftersom kontextualiseringen lett till ett strikt samhällsperspektiv på sedvänjan så bemöts individerna som genomgår ingreppen inte baserat på deras individuella egenskaper utan baserat på den kontext som könsstympling placerats in i. Det finns inget utrymme till en individuell bedömning eftersom lagstiftaren skapat en kontext där könsstympling alltid utförs på grund av påtryckningar från män, familj och samhälle och kvinnorna får därmed inget utrymme att vara självständiga och bestämma över sig själva.

Den kontextualisering som skett avseende sedvänjan tyder på det Lernestedt menar är straffrättsens otillfredsställande relation till den verklighet som ligger utanför den straffrättsliga kontexten. Lagstiftarens syn på könsstympling fjärrar sig kanske inte så mycket från verklighetens behov, det finns uppenbarligen ett behov med en reglering avseende könsstympling (kanske dock inte en fullt så strikt reglering) men den torde åtminstone fjärra sig från verklighetens utseende. Verkligheten är långt mer diversifierad än vad lagstiftaren framhäver i förarbetena och därmed blir det samhällsperspektiv som antagits missvisande i förhållande till verkligheten.

Den ytterligare kriminaliseringen av könsstympling gjordes inte på grund av dess höga frekvens i samhället. Kriminaliseringen av alla former av könsstympling gjordes efter att det uppmärksammats att ingreppet förekommit i Sverige vid ett fåtal tillfällen under 1970-talet.¹⁵² Därmed skedde kriminaliseringen inte på grund av aggregerade skadeverkningar på en samhällsnivå utan snarare för att det enskilda agerandet ansågs så pass klandervärd att det inte krävdes stöd av mängdargument för att göra det till en samhällelig angelägenhet. Därmed användes kontextualiseringen som ett verktyg för att få samhället att gemensamt verka mot en sedvänja som

¹⁵² Se avsnitt 4.1.

ansågs förtrycka kvinnors rättigheter och självständighet, trots att denna uppfattning inte förefaller vara förankrad i verklighetens diversitet.

6.4. Karhu och kontextualitet

Karhus¹⁵³ teoretiska verktyg för kontextualitet används för att ytterligare visa på den kontextualisering som sker avseende kvinnlig könsstympling samt problematisera den utveckling som skett på området.

Karhu anser att vi i dagens rättssamhälle kan se tecken på en normöversvämning. Detta kommer av ett förrättsligande som kännetecknar de kvantitativa gränserna för den moderna rätten. Karhu menar att juridikens skräckbild är oförutsebarhet. Det kan uppkomma av två olika anledningar. En anledning är att en situation inte är juridiskt reglerad eller endast regleras av enstaka stadganden. Oförutsebarhet kan även vara en produkt av att det finns allt för många rättsregler som reglerar den aktuella situationen. Den moderna rätten karaktäriseras enligt Karhu av att samma situation kan regleras av flera olika regler som har ursprung i olika intressen. Förrättsligandet och normöverskridningen är generella tendenser inom den moderna rätten. Karhu menar att anledningen till detta är att den moderna rätten bygger på en inre kolonialistisk tendens med starka krav på likabehandling av alla situationer.¹⁵⁴

Vidare menar Karhu att juridikens anknytning till verkligheten är normerande och klassificerande snarare än beskrivande och förklarande. Den moderna rätten har idag en viktig dimension av att fungera som en styrfunktion för att kunna organisera sig och fungera som en demokratisk funktion. Regler som har en styrfunktion ges allmän legitimitet samtidigt som en avvägning görs mellan olika värden och värdesystem i det pluralistiska samhället. Dessa regler inleder inte den juridiska analysen i verkligheten och gör ingen utvärdering av den enskilda konfliktsituationen som sådan.¹⁵⁵

Istället för att se rätten som en styrfunktion menar Karhu att den juridiska analysen skulle kunna börja i verkligheten. Då skulle en först ta grepp om varje enskild situation och förstå vad just den handlar om. Först efter att denna utvärdering har gjorts skulle en bestämma vilka rättsregler som har relevans för den aktuella situation som är för handen. Karhu menar att kontextualiteten måste förankras i rättens djupare nivåer för att bli produktiv och funktionell i den juridiska analysen.¹⁵⁶

¹⁵³ Karhu är en finsk rättsvetare som bland annat varit professor i civilrätt vid universitetet i Rovaniemi och hedersdoktor samt gästprofessor i rättsvetenskap vid juridiska institutionen, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.

¹⁵⁴ Karhu, *Kontekstualitet och en (post)modern rättskällelära*, s. 24.

¹⁵⁵ A.a. s. 23 & 26.

¹⁵⁶ A.a. s. 36.

6.5. Kvinnlig könsstympning och kontextualitet

Utvecklingen inom det svenska rättsområdet gällande kvinnlig könsstympning visar tecken på den utveckling Karhu menar att den moderna rätten tagit. Juridikens skräckbild är enligt Karhu oförutsebarhet och rädslan för att det uppkommer situationer som inte regleras av den gällande lagstiftningen vilket leder till en normöversvämning. När det uppmärksammades att könsstympande ingrepp efterfrågats av kvinnor i Sverige under slutet av 1970-talet ledde det till en lagstiftningsåtgärd. Ingreppen omfattades redan av misshandelsstadgandet men det ansågs inte tillräckligt. Rädslan för att de gällande normerna inte var tillräckliga för att hantera den nya situation som uppstått var allt för stor vilket ledde till att lagstiftaren valde att införa ytterligare normer som i princip reglerade samma sak på samma sätt som tidigare.

Det som dock skilde könsstympningslagen från misshandelsparagrafen var reglernas olika styrnings- och regleringsintressen. Intresset bakom könsstympningslagen var att reglera även de situationer som en kvinna tidigare kunnat ge ett giltigt samtycke till och därmed göra sedvänjans motarbetande till en samhällelig angelägenhet. Genom att inte tillåta någon form av könsstympande ingrepp ville en styra människors agerande mot att inte utföra ingreppen, oavsett kvinnans egen inställning till det.

Styrnings- och regleringsintresset som ligger bakom misshandelsbrottet är snarare ett intresse att motverka aggregerade skadeverkningar på en samhällsnivå. Individer skall inte riskera att bli utsatta för skadligt våld om de inte själva har gett ett giltigt samtycke till det (till en viss utsträckning) och styrningsintresset blir därmed, till skillnad från vid könsstympning, att individer som inte gett ett giltigt samtycke till en skadlig handling inte skall behöva bli utsatta för den. Motarbetandet görs endast till en samhällelig angelägenhet i de fall där det saknas samtycke eller det våld som utövas anses så pass allvarligt att det inte kan tillåtas i samhället.

Den utformning som lagstiftaren valt att ge könsstympningslagen är som tidigare beskrivits,¹⁵⁷ inte förankrad i verklighetens diversitet. Lagen är utformad baserat på en föreställning om att könsstympning alltid motsvarar de mest omfattande ingreppen och att alla ingrepp utförs utan samtycke från kvinnan. Lagens anknytning till verkligheten är därmed varken beskrivande eller förklarande utan snarare klassificerande och normerande, precis vad Karhu menar är karaktäriserande för den moderna rätten. Eftersom lagen getts en styrfunktion (att verka motarbetande mot en främmande och oönskad sedvänja som kränker kvinnor både fysiskt och psykiskt) så vinner lagen allmän legitimitet i samhället. Lagens utformning placerar alla kvinnor som genomgår könsstympande ingrepp i samma klassificering, i samma homogena grupp, och detta blir ett legitimt tillvägagångssätt.

¹⁵⁷ Se avsnitt 6.2.

Så som lagstiftningen är utformad värderar den kvinnor olika eftersom den tillämpas på alla fall av kvinnlig könsstympling men inte på några fall av kosmetisk intimkirurgi trots att dessa i praktiken kan te sig likartade. Genom detta sker en avvägning i lagstiftningen där dessa situationer behandlas på olika sätt. Det föreligger ingen förankring i verkligheten och en utvärdering av den förhandenvarande situationen.

Istället för att se rätten som en styrfunktion och se könsstympling ur ett samhällsperspektiv, skulle den juridiska analysen av situationen enligt Karhus modell kunna börja i verkligheten. Då skulle en analys av varje enskild situation kunna göras och en värdering av varje enskilt ingrepp samt kvinnans inställning till detta ingrepp. Först efter att denna analys genomförts skulle ett ställningstagande kunna göras angående vilka relevanta rättsregler som skall appliceras på just den aktuella konfliktsituationen. På detta sätt skulle den kontextualitet som lagstiftaren konstruerat gällande könsstymplingsbrottet inte ges en sådan övergripande betydelse. Istället skulle kontexten för varje enskilt ingrepp ges relevans och därmed kunna användas mer produktivt i den juridiska analysen än vad den görs idag.

6.6. Avslutande sammanfattning

Genom att anlägga Lernestedts synsätt gällande den kontextualisering som skett avseende könsstympling kan en skönja ett allt större avståndstagande från könsstympling som sedvänja. Genom införandet av könsstymplingslagen och dess senare reformering så skiftas perspektiv på sedvänjan vilket leder till att den placeras i en kontext allt längre bort från misshandelsbrottet. Till följd av denna kontextualisering frångås det tidigare individperspektivet och istället behandlas nu sedvänjan endast ur ett rent samhällsperspektiv.

Karhus teoretiska verktyg visar på att den kontextualisering som skett gällande kvinnlig könsstympling kan ha sin grund i den moderna rättens rädsla för oförutsebarhet. Genom att införa ytterligare reglering avseende sedvänjan och helt förbjuda den så kontrollerades eventuella oförutsebarheter om hur frivilligheten till dessa ingrepp skulle hanteras rättsligt. Anledningen till att kontextualiseringen skedde var att det fanns olika reglerings- och styrningsintressen gällande den allmänna misshandelsparagrafen och könsstymplingsbrottet. Genom att anlägga Karhus teoretiska verktyg kan en urskilja att könsstymplingslagen har en egenskap av styrfunktion snarare än något som är förankrat i verklighetens diversitet.

Den ordning Karhu menar vore den ideala, att börja varje analys av en situation i verkligheten, förefaller vara den ordning lagstiftaren tror sig ha skapat gällande kosmetisk intimkirurgi. Detta eftersom kvinnor ges möjlighet att samtycka till intimkirurgiska ingrepp av kosmetisk natur så anläggs ett individperspektiv på dessa kvinnor då det finns utrymme att ta deras egna åsikt om ingreppet i beaktning vid bestämmandet om ett ingrepp skall anses lagligt eller inte. Eftersom det

ställs upp fyra kriterier som måste vara uppfyllda för att samtycket skall vara giltigt så förefaller kontexten inom vilken samtycket har lämnats ges mindre betydelse.

Ges egentligen inte kontexten en övergripande betydelse även vid kosmetisk intymkirurgi på västerländska kvinnor? Det individperspektiv som tycks tillämpas i och med möjligheten att samtycka till ingrepp är kanske egentligen inget annat än ett hölje som döljer ett egentligt samhällsperspektiv även på dessa ingrepp? I följande avsnitt kritiseras lagstiftarens (inbillade) individperspektiv på västerländska kvinnor och sättet att se dem som autonoma individer ur ett feministiskt perspektiv.

7. Västerländska kvinnor – autonoma individer opåverkade av utomstående faktorer?

Som redogjorts för i avsnitt 5.2. anses västerländska kvinnor kunna genomgå intymkirurgiska ingrepp av kosmetisk natur till följd av att de ges möjlighet att ge ett giltigt samtycke till ingreppen. Lagstiftaren anlägger ett individperspektiv på dessa kvinnor eftersom de ges möjlighet att själva bestämma om de vill genomgå ett ingrepp eller inte, och därmed tas deras individuella önskemål och vilja i beaktning vid en straffrättslig bedömning.

Redan år 1982 valde lagstiftaren att problematisera samtycke från icke-västerländska kvinnor. Det konstaterades att deras eventuella samtycke inte kunde ses som ett giltigt sådant eftersom det ansågs självklart att det skulle ifrågasättas om det kunde ges med ”någon i verklig mening fri vilja från kvinnans sida”¹⁵⁸. Västerländska kvinnors samtycke till intymkirurgiska ingrepp av kosmetisk karaktär har dock inte överhuvudtaget problematiserats eller ifrågasatts av lagstiftaren. I förhållande till dessa ingrepp ifrågasätts inte om de sker med någon i verklig mening fri vilja från kvinnans sida eller inte. Det enda som skiljer sig åt mellan vissa ingrepp som klassificeras som könsstympling och kosmetisk intymkirurgi förefaller vara möjligheten att lämna ett giltigt samtycke till dessa.

Varför är det likväl så självklart att västerländska kvinnors samtycke alltid uppfyller kriterierna för ett giltigt samtycke och att det alltid är ett uttryck för en egen fri vilja? Detta avsnitt fokuserar på frivilligheten i ett lämnat samtycke, på vilka grunder denna bedömning görs samt hur västerländska kvinnors val konstrueras och förstås i den samhälleliga kontexten.

¹⁵⁸ Prop. 1997/98:55, s. 97–99.

7.1. Straffrättens föreställning om det autonoma subjektet

Som adresserats i avsnitt 6.1. bygger straffrätten på en klassiskliberal utgångspunkt. Det är denna utgångspunkt som påverkar lagstiftarens syn på rättssubjektet och det är på detta sätt den straffrättsliga lagstiftningen om individen och dennes möjlighet att ge ett giltigt samtycke utformas.¹⁵⁹ Enligt den klassiskliberala ideologin anses straffrättens huvuduppgift vara att värna om individens självständighet i att göra val fria från inskränkningar av samhället.¹⁶⁰ Det straffrättsliga subjektet förväntas göra val helt oberoende av individens olika strukturella förutsättningar.¹⁶¹ Straffrätten har en grundläggande strävan efter att vara neutral, men i denna neutralitetssträvan förbises den påverkan olika maktdimensioner har i samhället och den åtskillnad som finns i individers levnadsvillkor.¹⁶² En av hörnstenarna för den klassiskliberala straffrätten är dess inneboende misstro gentemot statsmakten och en därtill kopplad vilja att skydda individen mot angrepp från såväl andra individer som från staten.¹⁶³

Den klassiskliberala utgångspunkten kan visserligen anses ha goda aspekter och passa väl in i det straffrättsliga system som konstruerats. Den utgår dock från en beskrivning av verkligheten som inte stämmer överens med den utveckling som verkligheten har tagit, och det finns därmed anledning att ifrågasätta dess förankring i verkligheten i förhållande till olika situationer. Straffrätten tenderar att fokusera på endast två aktörer: staten och individen. I denna binära syn glöms andra aktörer bort. För att kunna erhålla en mer komplex bild över en specifik situation måste hänsyn även tas till olika grupperingar och samhällsgemenskaper.¹⁶⁴

En vanligt förekommande feministisk kritik mot straffrätten är att den konstruerar det straffrättsliga subjektet som en autonom individ, opåverkad av samhälleliga normer och maktstrukturer och med en förmåga att fatta rationella och välöverbärgda beslut gällande den egna kroppen.¹⁶⁵ Straffrätten ser subjektet som något som är utan relationer till andra och fritt från sociala och kulturella aspekter relaterade till bland annat kön och etnicitet.¹⁶⁶ För att kritisera den klassiskliberala synen på subjektet appliceras i detta avsnitt teoretiska verktyg gällande samtycke och fri vilja på lagstiftarens inställning till kvinnors samtycke och fria vilja att genomgå intymkirurgiska ingrepp av kosmetisk natur. De teoretiska verktyg som har valts behandlar samhällets maktdimensioner ur olika perspektiv och synliggör till viss del maktförhållanden som råder inom straffrätten trots föreställningen om straffrättens neutralitet.

¹⁵⁹ Wegerstad, *Befriar leken från ansvar?* s. 245.

¹⁶⁰ Burman, *Brottsoffer i straffrätten*, s. 280.

¹⁶¹ Wegerstad, *Befriar leken från ansvar?* s. 245.

¹⁶² Burman, *Brottsoffer i straffrätten*, s. 283.

¹⁶³ Lernestedt, *Dit och tillbaka igen*, s. 62.

¹⁶⁴ Lernestedt, *Liberalen, straffrätten och samhällsgemenskapen*, s. 123–124.

¹⁶⁵ Andersson, *Våld mot kvinnor*, s. 404–408.

¹⁶⁶ Burman, *Brottsoffer i straffrätten*, s. 283.

7.2. Teoretiska verktyg gällande samtycke och fri vilja

Lagstiftarens bild av den västerländska kvinnans fria vilja kan kritiseras utifrån olika rättsvetenskapliga och feministiska teoretiker. Detta avsnitt utgår från Asps och Butlers syn på giltigt samtycke och fri vilja. Asp representerar ett straffrättsligt perspektiv medan Butler representerar ett mer övergripande, feministiskt perspektiv som tar avstånd från den strikt straffrättsliga och juridiska bilden.

Asp problematiserar samtycke i förhållande till kontextualisering medan Butler problematiserar samtycke i förhållande till en föreställning om subjektets fria vilja. Asps perspektiv används som ett verktyg för att visa på att ett lämnat samtycke, när det värderas, tillmäts kontextuell betydelse i den annars (föreställt) kontextlösa straffrätten. Butlers perspektiv anläggs sedan för att ytterligare problematisera föreställningen av det autonoma subjektet och värderingen av västerländska kvinnors fria vilja. Både Asp och Butler utgår från samtycke i förhållande till sex och sexualbrottslagstiftning. Jag anser dock att deras teoretiska synsätt på samtycke är applicerbart även på samtycke till kosmetisk intymkirurgi eftersom det bygger på samma antagande om kvinnan som opåverkad av samhälleliga normer avseende kön och sexualitet.

7.3. Asp och samtycke

Asp¹⁶⁷ anför i sin bok *Sex och samtycke* att samtyckesbegreppet är utpräglat normativt. Ett samtycke kan aldrig likställas med ett enkelt ”ja” utan är alltid direkt beroende av de omständigheter under vilket det har lämnats. Genom att lämna ett (giltigt) samtycke disponerar subjektet över ett intresse som denne har rätt att disponera över i juridisk och moralisk mening. Att tillmäta ett lämnat samtycke betydelse är enligt Asp att ge makt åt subjektet vilket är ett uttryck för straffrättens liberala grundsyn.¹⁶⁸

Asp menar dock att endast beskriva samtycke som något som skall tillmätas betydelse ur ett rättsligt och moraliskt hänseende är allt för grunt. I denna beskrivning saknas nämligen en viktig faktor: kontexten inom vilken samtycket har lämnats. Kontexten tillmäts alltid betydelse eftersom det med samtycke inte endast avses ett lämnat ”ja” eller ett samtycke i sig, utan ett samtycke lämnat under sådana förutsättningar att vi är beredda att tillmäta det betydelse.¹⁶⁹

Enligt Asp tillmäts ett giltigt samtycke betydelse oavsett om den som lämnar samtycket kanske egentligen har en negativ inställning till det samtycket avser. Om förutsättningarna är sådana att det inte finns en direkt anledning att fränkänna ett samtycke dess betydelse, bryr vi oss egentligen

¹⁶⁷ Asp är en svensk straffrättsjurist som bland annat varit professor i straffrätt vid Stockholms universitet och ledamot i Högsta domstolen.

¹⁶⁸ Asp, *Sex och samtycke*, s. 82–83.

¹⁶⁹ A.a. s. 83 & 86.

mycket lite om huruvida den som lämnat samtycket har en i grunden positiv inställning eller inte. Det avgörande är inte själva samtycket utan istället om individen valt att lämna samtycket i en kontext där dennes val tillmäts betydelse. Asp menar att det går att uttrycka det som att samtycke handlar om vad subjektet väljer att göra, och inte om vad den innerst inne vill göra. Ett samtycke är ingenting utan de förutsättningar under vilka det lämnas. Dess innebörd styr inte, utan styrs av, normativa bedömningar av etisk karaktär. Samtycke är ett resultat av på förhand konstituerade etiska överväganden, snarare än ett ingångsvärde i den etiska argumentationen.¹⁷⁰

7.4. Västerländska kvinnors samtycke till kosmetisk intymkirurgi

Grunden för giltigt samtycke är att var och en har rätt att bestämma över sina egna intressen och att det är därmed upp till individen om denne väljer att ge upp intresset att inte bli utsatt för ingrepp i könsorganet.¹⁷¹ Kvinnor som genomgår intymkirurgiska ingrepp av kosmetisk karaktär gör detta på eget initiativ och de disponerar då över sin kropp vilket är ett intresse de har rätt att disponera över i såväl juridisk som moralisk mening. Här verkar lagstiftaren emellertid nöja sig. Det förefaller vara tillräckligt att individen har både en juridisk och en moralisk rätt att disponera över intresset. Några övriga faktorer än dessa tas inte in i bedömningen.

Makten ges i detta fall till kvinnan som genomgår ingreppet. Makten ges dock endast till vissa kvinnor. Det är endast västerländska kvinnor som ges en juridisk (och moralisk) rätt att disponera över sitt eget intresse på detta sätt. Det är därmed endast kvinnor inom en viss förutbestämd kontext som ges möjlighet att bestämma över sina egna kroppar och lagstiftaren förefaller förbise att även denna faktor tillmäts betydelse.

Asp menar att en måste se till under vilka förutsättningar och i vilken kontext som det aktuella intresset överges. Om intresset överges inom ”rätt” kontext så tillerkänns samtycket betydelse och om det överges inom ”fel” kontext så tillerkänns det inte betydelse. Rätt kontext är enligt lagstiftaren om samtycket ges av en västerländsk kvinna till kosmetisk intymkirurgi och fel kontext är om det ges av en icke-västerländsk kvinna till ett könsstympande ingrepp. Detta visar tydligt att kontexten alltid tillskrivs betydelse eftersom det inte är samtycket i sig som tillmäts betydelse utan om det lämnas av ”rätt” person.

Om samtycke har lämnats till ett intymkirurgiskt ingrepp, det vill säga i rätt kontext, så görs inte någon vidare utredning om individens faktiska inställning till ingreppet. Så länge samtycket uppfyller kriterierna för ett giltigt samtycke så är bakomliggande anledningar till ingreppet irrelevanta. Det enda som tillmäts betydelse är att det är kvinnan själv som efterfrågar ingreppet, att hon är införstådd med dess innebörd samt att ingen direkt tvingat henne till detta. Det tillmäts

¹⁷⁰ A.a. s. 87–89.

¹⁷¹ Se avsnitt 5.2.

inte betydelse om kvinnan genomgår ingreppen för att hon vill uppnå ett ideal av det kvinnliga könet konstruerat av porrindustrin eller om hon vill genomgå ingreppet i en önskan att få ett mer njutningsfullt sexliv.¹⁷²

Detta visar på Asps tes att samtycke är ett resultat av på förhand konstituerade etiska överväganden snarare än ett ingångsvärde i den etiska argumentationen. Genom den konstruktion som valts för samtycke och genom att införa ett absolut förbud mot kvinnlig könsstympling så har etiska överväganden avseende samtyckets betydelse redan gjorts. Ställning har redan tagits gällande vilka etiska argument som anses acceptabla och vilka som inte anses acceptabla. Hade en istället sett samtycket som ett ingångsvärde och en parameter att ta i beaktning i den etiska övervägningen gällande olika sorters ingrepp, så hade regleringen möjligen sett annorlunda ut. Hade en sådan ordning antagits hade det troligtvis funnits möjlighet att även tillmäta kvinnans egentliga inställning till ingreppet betydelse, eftersom det då blir en del av övervägningen om ingreppet kan anses etiskt eller inte.¹⁷³

Till följd av att den svenska lagstiftningen på området behandlar samtycke utifrån olika kontexter och inte tar den enskilda kvinnans egentliga inställning till ingrepp i beaktning så förutsätts att kvinnan alltid genomgår ingreppet av egen fri vilja. Samtycke lämnat av en västerländsk kvinna behandlas alltid som ett uttryck för ren frihet eftersom det lämnas inom en bekant och regelrätt kontext. Detta sätt att se på subjektet som en autonom individ är karaktäristiskt för straffrätten och något som kan problematiseras med hjälp av Butlers syn på hur fri vilja framställs.

7.5. Butler och fri vilja

Butler¹⁷⁴ fokuserar på hur en kan veta att någon lämnat ett giltigt samtycke till en åtgärd och anser att det juridiska ramverket måste bemötas med kritiska ögon. Problematiken med samtycke måste kunna adresseras utanför den juridiska diskursen, vilket dock kan vara bekymmersamt eftersom det är den juridiska ramen som tenderar att dominera samtyckesdiskursen. Butler menar att diskursens förutsättningar och semantik måste undersökas på ett sätt som överstiger dess juridiska semantik.¹⁷⁵

Butler ställer sig frågan om det skall accepteras att ett giltigt samtycke alltid är ett uttryck för ren frihet eller om vi snarare skall oroa oss för ett samtycke inte är något annat än en diskurs som

¹⁷² Vissa plastikkirurger som utför intymkirurgiska ingrepp av kosmetisk karaktär anför dock att de efterfrågar kvinnans bakomliggande orsaker till varför hon vill genomgå ett ingrepp och att det tillmäts betydelse i deras bedömning om ett ingrepp skall utföras eller inte, detta är dock upp till varje enskild kirurg att avgöra och är inte en straffrättslig bedömning.

¹⁷³ Hur en sådan bedömning skall gå till i praktiken lämnas dock därhän.

¹⁷⁴ Butler är en amerikansk professor i retorik och litteraturvetenskap vid University of California och är framstående inom feministisk teoribildning.

¹⁷⁵ Butler, *Sexual Consent*, s. 3–5, min översättning.

påverkar oss alla och snarare bekräftar vår ofrihet. För att bekräfta det senare vänder sig Butler till Antonio Gramscis¹⁷⁶ formulering av samtycke. Gramsci menar att samtycke är något som under hegemoniska förhållanden är tillverkat eller organiserat av makt vilken ingen riktigt samtyckt till.¹⁷⁷

Butler menar att makt föregår samtycke och iscensätter de villkor inom vilka samtyckets praktiska och moraliska dilemman möts. Vi tror att vi utövar frihet genom att samtycka till en åtgärd, men i själva verket omhändertas vi av makter som ramar in och formar vår vilja. Butler anser vidare att ett juridiskt språk som fokuserar på om individen har samtyckt till en åtgärd eller inte tenderar att inte återropa Gramscis tankesätt om samtycke och makt.¹⁷⁸

I likhet med Asp relaterar Butler samtycke till makt. Asp diskuterar makt utifrån att tillmäta ett samtycke betydelse är att samtidigt ge makt till subjektet. Butler talar om makt i förhållande till samtycke på ett annat sätt – hon menar att samtycke är konstruerat av makt snarare än ett uttryck för det. Det handlar alltså ytterst om hur en individs vilja skall förstås i förhållande till samhällsliga maktstrukturer vilka påverkar och begränsar dess autonoma tänkande och vilja. Butler kritiserar därmed straffrättens inbillade neutralitet och föreställningen att straffrätten och rättssubjektet inte påverkas av olika maktdimensioner i samhället.

7.6. Västerländska kvinnors fria vilja till kosmetisk intymkirurgi

Det sätt som det juridiska ramverket avseende giltigt samtycke konstruerats måste enligt Butler ses med kritiska ögon, utanför den straffrättsliga kontexten. För att kunna kritisera lagstiftarens syn på rättssubjektet behöver vi anlägga ett vidare perspektiv och erhålla en mer komplex förståelse för hur samtyckesdiskursen konstrueras och varför kvinnor väljer att genomgå intymkirurgiska ingrepp av kosmetiska skäl.

Kvinnor påverkas i samhället av skönhetsideal och samhällsnormer om hur en kvinna ”skall” se ut. Dessa ideal torde främst produceras av skönhetsindustrin vilken exploaterar kvinnors kroppar och framhåller hur en ideal och vacker kvinna skall se ut för att passa in i den konstruerade normen. När det kommer till hur kvinnors könsorgan skall se ut samt vad som är estetiskt tilltalande och ”normalt” så torde porrindustrin vara den största källan till exponering. Porrindustrin sätter normen för hur en kvinnokropp förväntas se ut och det är primärt via porrindustrin som vi exponeras för kvinnliga könsorgan. Till skillnad från till exempel bröst eller näsor (vilka också tämligen ofta opereras av kosmetiska skäl) så exponeras vi av dessa i en helt annan utsträckning och får också en åtminstone någorlunda varierad bild av hur en näsa eller ett par bröst kan se ut. När det kommer

¹⁷⁶ Gramsci var en italiensk kommunistisk politiker och marxistisk filosofi som verkade under 1900-talets första hälft.

¹⁷⁷ Hoare & Nowell Smith, *Antonio Gramsci, selections from the prison notebook*, s. 244 & 266, se Butler, *Sexual Consent*, s. 8, min översättning.

¹⁷⁸ Butler, *Sexual Consent*, s. 8, min översättning.

till det kvinnliga könsorganet exponeras vi sällan för det i verkligheten, i reklam eller via media. Den enda norm vi får är via porrindustrin och den enda referenspunkten är oss själva.¹⁷⁹

Samtycke till kosmetisk intymkirurgi kan mot denna bakgrund knappast ses som ett uttryck för en ren frihet. Kvinnor påverkas av skönhets- och kroppsideal och den ökning som sker på intymkirurgins område torde kunna förklaras av att kvinnor blir allt mer exponerade och medvetna om att deras egna könsorgan avviker från den norm som porrindustrin skapat. Att då tala om att dessa kvinnor genomgår ingreppen av egen fri vilja är att ignorera samhällsnormers påverkan på vad individen vill uppnå. Enligt Butler är samtycke inte ett uttryck för vår fria vilja utan snarare en diskurs konstruerad av makt vilken istället bekräftar vår ofrihet att fatta autonoma beslut.

Lagstiftaren anser att kvinnor som samtycker till att genomgå intymkirurgiska ingrepp av kosmetisk natur utövar sin frihet, till skillnad från kvinnor som samtycker till könsstympande ingrepp som istället är förtryckta och påverkade av normer konstruerade av släkt och samhälle. I de senare fallen tar lagstiftaren hänsyn till (verkliga eller inbillade) maktförhållanden och låter dessa påverka uppfattningen om den fria viljan och därmed även samtyckets giltighet.

När det kommer till västerländska kvinnors fria vilja att genomgå kosmetisk intymkirurgi förefaller lagstiftaren borste från de maktstrukturer som även genomsyrar det västerländska samhället. Normerna om hur kvinnokroppen skall se ut verkar som en makt över kvinnor. Normerna konstituerar vad som skall anses normalt och avvikande och tar makt över kvinnors sätt att se på sina egna kroppar och därmed även över deras vilja att förändra kroppen. Individens vilja formas av normer och genom att samtycka till kosmetisk intymkirurgi tas kvinnor om hand av dessa makter som är skapade av normerna om den ideala kvinnokroppen. Idealet reproduceras därmed om och om igen. Enligt Butler föregår denna makt samtycket och är det som konstruerar de villkor inom vilka vi möter samtyckets moraliska och praktiska dilemman.

Normerna skapade av skönhets- och porrindustrin är de som sätter standarden för hur en kvinnokropp skall se ut och det ses därmed inte som ett moraliskt dilemma om en väljer att följa denna norm. Moraliska dilemman uppstår snarare om en individ försöker gå emot normen eller den bild som konstruerats gällande vad som är acceptabelt eller inte. Samtyckets praktiska dilemman, det vill säga hur ett samtyckes giltighet skall värderas, har fått sin lösning genom att det konstruerats fyra kriterier vilka skall vara uppfyllda för att en skall tala om ett giltigt samtycke. Dessa kriterier är dock också konstruerade och påverkade utifrån de normer vi har i samhället, att vi ser människor som autonoma individer. Därmed tar vi inte, som konstaterats ovan, i beaktning om individen verkligen vill genomgå ett ingrepp eller inte utan det är tillräckligt att personen (inom rätt kontext) ger uttryck för att det rör sig om en fri vilja. Så länge kvinnan inte är direkt tvingad

¹⁷⁹ Se avsnitt 3.2.3.

av en annan individ att utföra en handling så tar vi inte hänsyn till om kvinnan indirekt är tvingad av samhällseliga normer och maktdimensioner.

Normerna om hur en kvinnas könsorgan skall se ut påverkar aspekterna gällande vad kvinnor kan samtycka till både på ett praktiskt och ett moraliskt plan. Eftersom vi kontinuerligt indoktrineras med bilden av ”den perfekta kvinnan” anser vi det varken praktiskt eller moraliskt fel eller problematiskt att kvinnor försöker eftersträva denna bild. Det är först när vi stöter på något som inte utgör en makthavande norm i vårt samhälle som vi börjar reflektera om det främst är moraliskt lämpligt att ett giltigt samtycke skall kunna lämnas.¹⁸⁰ Det sätt vi har att se på samtycke i den svenska rätten tar inte hänsyn till den makt som rådande normer har gällande individers fria vilja. Så länge individen förfogar över ett intresse som lagstiftaren gett denne rätt att förfoga över, och så länge detta sker inom rätt kontext, så är vi blinda för de makter som påverkar individen. Som Butler anför tar det juridiska språket inte hänsyn till Gramscis tankesätt om samtycke och makt.

7.7. Avslutande sammanfattning

Genom att applicera Asps teoretiska verktyg gällande samtycke på lagstiftarens konstruktion om giltigt samtycke till kosmetisk intimkirurgi kan en skönja att kontexten inom vilket samtycket har lämnats tillmäts stor betydelse för dess giltighet. Lagstiftaren förefaller enbart lägga vikt vid att samtycket har lämnats inom rätt kontext vid en bedömning om dess giltighet och individens egentliga inställning eller vilja till ingreppet tillmäts ingen betydelse. Straffrättens konstruktion gällande giltigt samtycke börjar emellertid inte i verkligheten utan är en produkt av på förhand konstruerade etiska överväganden som gjorts med grund i straffrättens klassiskliberala utgångspunkt.

Butler menar att en kvinnas samtycke föregås av makt. Makt är det som iscensätter de villkor inom vilka vi möter samtyckets praktiska och moraliska dilemman. Med hjälp av Butlers teoretiska verktyg för fri vilja kan samtycke till kosmetisk intimkirurgi inte ses som ett uttryck för en ren frihet. Samhällsnormer om hur kvinnokroppen skall se ut konstrueras av skönhets- och porrindustrin vilka tar makt över hur samtycke och fri vilja konstrueras. Det uppstår inget moraliskt dilemma om en kvinna väljer att följa de normer som samhället skapat om kvinnokroppen. Det uppstår inte heller ett praktiskt dilemma eftersom det konstruerats fyra kriterier vilka måste vara uppfyllda för att ett samtycke skall anses giltigt. Dessa kriterier tar dock inte hänsyn till kvinnans bakomliggande anledningar och orsaker till att hon vill genomgå ett intimkirurgiskt ingrepp av kosmetisk natur.

¹⁸⁰ Ett moraliskt dilemma kan till exempel skapas när icke-västerländska kvinnor samtycker till könsstympling eftersom det går emot den norm vi konstruerat gällande att könsstympande ingrepp alltid är ett uttryck för manligt våld och makt.

Både genom Asps och Butlers synsätt problematiseras lagstiftarens syn på den autonoma västerländska kvinnan och maktstrukturer som påverkar synsättet gällande samtycke och fri vilja synliggörs. Varför är det dock endast den västerländska kvinnan som ses som en autonom individ och inte även den icke-västerländska kvinnan? Följande avsnitt fokuserar på att problematisera bilden av den icke-västerländska kvinnan och beröra potentiella anledningar till att denna bild av icke-västerländska kvinnor har skapats.

8. Varför anlades ett samhällsperspektiv på kvinnlig könsstympning?

Genom att könsstympning placerades i en annan kontext än misshandelsbrottet skedde ett perspektivskifte på sedvänjan vilket ledde till att den nu ses ur ett samhällsperspektiv. Vilka influenser kan tänkas ha påverkat lagstiftarens syn på kvinnlig könsstympning som ledde till kontextualiseringen av sedvänjan och perspektivskiftet på området? Varför ansågs det önskvärt att överge tanken om den annars kontextlösa straffrätten till att nu ta hänsyn till inom vilken kontext ingreppen sker?

Följande avsnitt behandlar en plausibel orsak till det perspektivskifte som skedde avseende kvinnlig könsstympning. I avsnittet tillämpas inte några teoretiska verktyg likt i övriga analysavsnitt, utan det fungerar snarare som en utgångspunkt för den analys som följer i nästa avsnitt vilken syftar till att kritisera synen lagstiftaren anammat avseende kvinnlig könsstympning.

8.1. Radikalfeminismen i arbetet mot kvinnlig könsstympning

Som behandlats i avsnitt 4.1. fördes kvinnlig könsstympning till (den västerländska) allmänhetens kännedom under 1970-talet när sedvänjan uppmärksammades på en global nivå. Det var främst radikalfeministiska forskare som bidrog till att sedvänjan uppmärksammades, varav den mest framträdande i kampen mot kvinnlig könsstympning var forskaren Fran P. Hosken¹⁸¹. Det var även Hosken som myntade termen FGM och verkade för att termen kom att användas istället för FGC.¹⁸²

¹⁸¹ Hosken var en amerikansk författare, feminist och social aktivist.

¹⁸² Essén & Johnsdotter, *Genitals and ethnicity the politics of genital modifications*, s. 30, min översättning.

8.1.1. Radikalfeministisk teori

Radikalfeministisk teori bygger på ett tänkande om att kvinnors underordnade ställning i samhället beror på en patriarkal struktur som förtrycker kvinnor och privilegierar män.¹⁸³ Förtrycket av kvinnan grundar sig i hennes kön och det ses av radikalfeminismen som den mest grundläggande formen av förtryck. Radikalfeminismen fokuserar på kvinnors rättigheter inom det privata eftersom den menar att kvinnor inte enbart förtrycks i samhället utan även i hemmet. Radikalfeministisk teori fokuserar på kulturell förändring för att underminera patriarkatet och de hierarkiska strukturer som går att associera med det.¹⁸⁴

8.1.2. Radikalfeministiska forskare om kvinnlig könsstympning

Radikalfeministiska forskare framförde att kvinnlig könsstympning är ett resultat av ett universellt patriarkalt envælde och ett exempel på mäns förtryck mot kvinnor eftersom det endast är mäns intressen som tjänas genom att kvinnor könsstympas. Det faktum att det främst var kvinnor som utförde ingreppen förklarades med att dessa kvinnor blivit mentalt kastrerade av män för att delta i förstörelsen av sin egen sort.¹⁸⁵

Hosken menade att könsstympning är en fruktansvärd kränkning av mänskliga rättigheter.¹⁸⁶ Alla former av könsstympning, oavsett form eller vad som är de bakomliggande orsakerna, har endast ett grundläggande syfte: att stympa kvinnors sexuella njutning och tillfredsställelse.¹⁸⁷

Den radikalfeministiska synen på kvinnlig könsstympning såg till att problematiken gällande sedvänjan lyftes internationellt och är det som ligger till grund för västvärldens arbete emot könsstympning. Denna syn ligger därmed även till grund för de internationella regler och den nationella lagstiftning som har utarbetats på området. Den radikalfeministiska synen på kvinnlig könsstympning har dock kommit att ifrågasättas av forskare allt mer sedan 1970-talet men torde fortfarande vara den rådande föreställningen hos allmänheten.¹⁸⁸ Det radikala sättet att se på och behandla könsstympning har bland annat kritiserats för att vara moraliserande, propagandistisk samt sakna förståelse för de sociala och kulturella kontexter inom vilka ingreppen utförs.¹⁸⁹

¹⁸³ Nationalencyklopedin, *radikalfeminism*.

¹⁸⁴ Johnson, *What Is Radical Feminism?*, Thoughtco, 2018-08-09, *min översättning*.

¹⁸⁵ Nationellt centrum för kvinnofrid, *Kvinnlig omskärelse/könsstympning i Sverige*, s. 19.

¹⁸⁶ Hosken, *The Hosken report*, s. 9, *min översättning*.

¹⁸⁷ Hosken, *Female genital mutilation and human rights*, s. 11, *min översättning*.

¹⁸⁸ Nationellt centrum för kvinnofrid, *Kvinnlig omskärelse/könsstympning i Sverige*, s. 21.

¹⁸⁹ Talle, *Kvinnlig könsstympning: ett sätt att skapa kvinnor och män*, s. 39.

8.2. Radikalfeministiska influenser hos den svenska lagstiftaren

Även om denna radikalfeministiska syn allt mer ifrågasätts idag så var det den rådande och dominerande uppfattningen när könsstympningsdiskursen tillkom under slutet av 1970-talet. Den första versionen av könsstympningslagen trädde i kraft år 1982, det vill säga i nära anslutning till att problematiken lyftes internationellt av bland annat Hosken. Den svenska lagstiftaren har sedan lagens tillkomst inte ändrat sitt sätt att se på kvinnlig könsstympning och de bakomliggande orsakerna till ingreppen. Den enda förändring som har skett gällande lagstiftningen på området sedan dess tillkomst är att sedvänjan behandlas strängare och ses som än allvarligare sedan lagens reformering år 1998. Eftersom ingen förändring har skett i lagstiftningen de senaste 20 åren så förefaller det fortfarande vara den radikalfeministiska synen som dominerar den svenska lagstiftningen.

En kan se tecken på denna radikalfeministiska syn på könsstympning i bland annat förarbetena till den svenska lagstiftningen på området. Enligt propositionen till den ursprungliga lagen är syftet med alla ingrepp att minska kvinnans möjlighet till ett normalt sexliv.¹⁹⁰ I propositionen till lagändringen framhäver lagstiftaren emellertid den radikalfeministiska influensen ännu tydligare när det konstateras att ingreppen alltid innebär ett bestående lidande för kvinnan och alltid är, eller åtminstone har till syfte att vara, direkt invalidiserande.¹⁹¹

På grund av att den i västvärlden dominerande diskursen har sin grund i radikalfeminismen så ses alla kvinnor som genomgår ingreppen som offer och det ges inget utrymme att se kvinnorna som självreflekterande, autonoma beslutsfattare.¹⁹² Det framhävs i förarbetena att det naturligtvis måste ifrågasättas om en kvinna av verklig fri vilja vill genomgå ett könsstympande ingrepp.¹⁹³ Detta är en formulering som implicerar att kvinnans eventuella samtycke till ett sådant ingrepp enbart följer av direkta påtryckningar från andra individer eller i syfte att tillfredsställa andra individers önskan. Kvinnorna ses genom detta som offer för patriarkala strukturer där ingreppen blir ett uttryck för makthierarkin mellan kvinnor och män i samhället.

Gemensamt för radikalfeministerna och den svenska lagstiftaren är att de ser alla kvinnor som genomgår ingreppet som en homogen grupp vilken alltid utsätts för den mest ingripande formen av ingrepp och detta sker alltid emot kvinnornas vilja. Med detta synsätt på sedvänjan finns inget utrymme för att anlägga ett bredare perspektiv. Eftersom alla kvinnor ses som en homogen grupp finns det inget utrymme för att ta ett individperspektiv i beaktning. Därmed förbjuds alla former av

¹⁹⁰ Prop. 1981/82:172, s. 9.

¹⁹¹ Prop. 1997/98:55, s. 97-98.

¹⁹² Essén & Johnsdotter, *Genitals and ethnicity the politics of genital modifications*, s. 31, min översättning.

¹⁹³ Prop. 1997/98:55, s. 97-99.

ingrepp baserat på en föreställning om att alla ingrepp motsvarar den mest ingripande formen av könsstymning, trots att så inte är fallet i realiteten.

Den radikalfeministiska syn som präglar diskursen antar ett samhällsperspektiv som är allt för snävt i förhållande till hur verkligheten faktiskt ser ut. Som behandlats i avsnitt tre varierar dels ingreppens omfattning och dels de kulturella orsakerna till att ingreppet utförs. Könsstymning har även olika innebörd i olika sociala kontexter. Det snäva synsätt lagstiftaren har antagit hindrar en förståelse för vad könsstymning faktiskt innebär och hur det utförs i dessa olika sociala kontexter.

8.3. Avslutande sammanfattning

Kvinnlig könsstymning fördes till allmänhetens kännedom genom radikalfeministiska forskare vilka framhävde att sedvänjan är ett resultat av ett patriarkalt förtryck och att endast mäns intressen tjänas av att kvinnor könsstympas. Hosken, den mest framträdande i kampen mot sedvänjan, ansåg att alla former av könsstymning endast hade ett grundläggande syfte: att stympa kvinnors sexuella njutning och tillfredsställelse.

Denna syn på könsstymning ligger till grund för den svenska lagstiftningens utformning. En kan se radikalfeministiska tendenser i förarbetena till lagen där det bland annat framhävs att ingreppen alltid utförs med ett invalidiserande syfte och för att begränsa kvinnans möjlighet till ett normalt sexliv. Kvinnan anses aldrig kunna efterfråga ingreppen av egen fri vilja utan det sker alltid baserat på påtryckningar från kvinnans omgivning. Detta sätt att se på könsstymning torde vara den bakomliggande anledningen till kontextualiseringen och perspektivskiftet som skett på området. Lagstiftarens sätt att se alla kvinnor som genomgår könsstymmande ingrepp som en homogen grupp kritiserar i följande avsnitt utifrån teoretiska verktyg från den teoretiska ingången feministisk postkolonialism.

9. Icke-västerländska kvinnor – en förtryckt homogen grupp?

Eftersom den svenska lagstiftningen på området förefaller, åtminstone något så när, grunda sig i radikalfeministiska tankar anläggs ett samhällsperspektiv på kvinnlig könsstympning. Till följd av detta behandlar lagstiftaren alla kvinnor som genomgår ingreppen som en homogen grupp. Detta perspektiv på kvinnlig könsstympning kan kritiseras bland annat med hjälp av verktyg från feministisk postkolonialism. Feministisk postkolonialism är en teoretisk ingång som sammanför tankar från postkolonial teori och feministisk teori. Denna ingång används i följande avsnitt för att ytterligare synliggöra och problematisera lagstiftarens syn på den icke-västerländska kvinnan som en osjälvständig individ.

Varför väljer lagstiftaren att genom könsstympningslagen göra avsteg från den klassiskliberala grundtanken i straffrätten där individen ses som en autonom beslutsfattare? Varför görs plötsligt avsteg från den annars så kontextlösa straffrätten till en ordning där kontext tillmäts stor betydelse?

9.1. Feministisk postkolonialism som teoretisk ingång

Postkolonial teori studerar dominansen av ett land eller etnisk grupp över en annan.¹⁹⁴ Den postkoloniala tanken utgår från att kolonialism inte har upphört i och med att de områden som koloniserades av europeiska stater under 1700- till 1900-talet blev självstyrande, utan är något som är ständigt pågående i världen än idag. Den europeiska kolonialismen har lett till att det västerländska blivit normativt i stora delar av världen och effekter och verkningar av kolonialismen spelar in i hur ojämna maktrelationer konstrueras i vår samtid. Postkolonial teori menar att de förställningar som konstrueras om ett modernt, civiliserat och rationellt ”väst” är tätt sammanlänkade med konstruktionen av ett irrationellt, outvecklat och egendomligt ”öst”. Detta synsätt legitimerar sedan att väst och öst sätts in i en dikotomi¹⁹⁵ med över- och underordning där den västerländska kulturen och samhällsmodellen framställs som den upphöjda i motsatsparet.¹⁹⁶

Feministisk teori utgår från en förståelse av verkligheten där män som grupp är överordnad kvinnor som grupp och att detta är en ordning som behöver förändras.¹⁹⁷ Teorin omfattar ett brett spektrum av politiska och sociala rörelser, teorier och positioner där kvinnor och kvinnors rättigheter är i fokus ur olika perspektiv.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Griffin, *A Dictionary of Gender Studies*, Oxford Reference, *postcolonialism*, 2017, min översättning.

¹⁹⁵ Variabel eller egenskap som är delad i två varandra ömsesidigt uteslutande kategorier.

¹⁹⁶ Nationella sekretariatet för genusforskning, *postcolonialism*, 2018.

¹⁹⁷ Nationella sekretariatet för genusforskning, *feminism*, 2018.

¹⁹⁸ Griffin, *A Dictionary of Gender Studies*, Oxford Reference, *feminism*, 2017, min översättning.

Feministisk teori och postkolonial teori är i grunden två olika fält som förenats i den feministiska postkolonialismen vilket kan beskrivas som ett sökande efter alternativt vetande där kritiska perspektiv på kunskapsproduktion, universalism, makt och dominerande världsbilder är viktiga. Centralt för den feministiska postkolonialismen är kunskapsproduktion och vilka berättelser och subjekt som ges en plats i utvecklingen och produktionen av kunskap. Feministisk postkolonialism ställer frågor om makt och kunskap som utmanar den västerländska idén om överlägsenhet över ”andra kvinnor” eller icke-västerländska kvinnor.¹⁹⁹

I följande avsnitt appliceras teoretiska verktyg från två feministiska postkoloniala forskare på lagstiftarens uppfattning om icke-västerländska kvinnor som genomgår könsstämpande ingrepp. Avsnittet behandlas dels Mohantys teoretiska verktyg *kvinnor som analyskategorier*, dels Ahmeds teoretiska verktyg gällande andrafiering i en ansats att synliggöra lagstiftarens eventuella postkoloniala tendenser.

9.2. Mohanty och kvinnor som analyskategorier

Mohanty²⁰⁰ använder feministisk postkolonialism för att studera hur icke-västerländska kvinnor förstås i texter och andra sammanhang. Mohanty menar att dessa kvinnor framställs som ett enhetligt och monolitiskt objekt och hennes forskning fokuserar på hur dessa kvinnor approprieras och kodifieras genom särskilda analyskategorier. Vidare anser Mohanty att den västerländska feministdiskursen och dess målsättningar, intressen och analyser visserligen inte är enhetliga och homogena men att det ändå är möjligt att spåra effekter i den västerländska feminismen som följer av att västvärlden implicit tas som teorins och praktikens primära referent.²⁰¹

Termen kolonisering kan enligt Mohanty beteckna flera olika fenomen. Bland annat kan kolonisering användas för att beteckna produktionen av en särskild kulturell diskurs om tredje världen. Enligt Mohanty innebär kolonisering i princip alltid ett förhållande av strukturell dominans och förtryck av subjektets heterogenitet. Mohanty menar att vissa texter utövar en diskursiv kolonisering av olikheter för kvinnor som lever i tredje världen och att det är genom denna kolonisering som den enhetliga *tredjevärldenkvinnan* produceras.²⁰²

Den kolonialistiska tendensen hos västvärldens feminister menar Mohanty går att se när antaganden görs om icke-västerländska kvinnor som en förtryckt grupp. Dessa kvinnor kontrasteras

¹⁹⁹ Nationella sekretariatet för genusforskning, *postkolonialism*, 2018.

²⁰⁰ Mohanty är professor i sociologi och kvinno- och genusstudier och är en framstående teoretiker inom postkolonial och transnationell feminism.

²⁰¹ Mohanty, *Med västerländska ögon*, s. 296.

²⁰² A.a. s. 296 – 297.

mot västerländska kvinnor vilka då får status som sanna subjekt vilket i sin tur leder till att icke-västerländska kvinnor aldrig kan komma ifrån sin roll som objekt.²⁰³

9.2.1. Tredje världens olikheter

I sin analys använder sig Mohanty av begreppet *tredje världens olikheter*. Mohanty menar att den västerländska feministiska bilden utgår från en tvärkulturell enhetlig och monolitisk idé om patriarkatet. Detta enhetliga synsätt leder till konstruktionen av ett lika homogent synsätt på olikheter i östvärlden. Det är i denna produktion av tredje världens olikheter som västerländska feminister koloniserar de konstitutiva komplexiteter som kännetecknar kvinnors liv i icke-västerländska samhällen. Denna diskursiva systematiseringsprocess av kvinnoförtryck är också det som leder till att makt utövas. Mohanty menar att det är viktigt att analysera den västerländska feminismens bild av andra samhällen utifrån hur den själv är inskriven i olika relationer av makt och kamp vilka baseras på att västvärlden i nuläget intar en hegemonisk position i världen.²⁰⁴

Mohanty menar att antagandet att alla icke-västerländska kvinnor är förtryckta förutsätter ett antagande om maktuppdelningar i samhället. En sådan maktuppdelning innebär att alla maktrelationer ses som unilaterala och den opposition som skapas som en reaktion på makten innehas av en specifik grupp människor, vilket gör att maktrelationen ses som ett binärt system. De makthavande ställs mot de maktlösa och de maktlösa blir då kvinnor som en enhetlig grupp.²⁰⁵

9.2.2. Kvinnor som analyskategorier

I sin analys utgår Mohanty från ett teoretiskt verktyg som benämns *kvinnor som analyskategorier*. Detta verktyg syftar till att visa på det centrala antagandet att alla kvinnor, oavsett klass eller kultur, på något sätt är sammansatta som en homogen grupp som kan identifieras redan innan analysprocessen inleds. Denna homogenitet grundas på sekundära och universella sociologiska och antropologiska faktorer som binder samman kvinnor i en sociologisk förställning om likheten i deras förtryck. Denna diskursivt konstruerade homogenitet hos kvinnor från tredje världen resulterar i en föreställning om dem som en på förhand konstituerad grupp vilken är stämplad som maktlös, exploaterad och trakasserad.²⁰⁶

Mohanty benämner detta som att kvinnor är *maktens undersåtar* och förklarar att många tar för givet att kvinnor i olika kulturer har en given gruppidentitet redan innan de klivit in i sociala relationer. Genom detta antas kvinnors status eller position i samhället vara given redan på förhand eftersom de placeras i olika strukturer först efter att de sammanfogats som en enhetlig grupp. Denna typ av fokus gör att kvinnor ses som en sammanfogad grupp bortom kontext och etnicitet vilket

²⁰³ Mohanty, *Feminism utan gränser*, s. 54.

²⁰⁴ Mohanty, *Med västerländska ögon*, s. 298.

²⁰⁵ Mohanty, *Feminism utan gränser*, s. 54.

²⁰⁶ Mohanty, *Med västerländska ögon*, s. 301 – 302.

bidrar till att världen struktureras i dikotomier. Både män och kvinnor är därmed redan sammansatta som hela, homogena populationer. Mohanty menar vidare att kvinnor alltid står i opposition till män i dessa dikotomier. Att se män respektive kvinnor som hela populationer leder till en simplistisk dikotomi som endast är möjlig när män och kvinnor ses som olika kategorier eller grupper med skilda och redan konstituerade intressen.²⁰⁷

9.3. Icke-västerländska kvinnor som analyskategorier

Den koloniala tendens som Mohanty menar går att se hos västvärldens feminister anser jag även kan utrönas hos den svenska lagstiftaren. Dennes uppfattning om kvinnlig könsstympning torde bygga på en radikalfeministisk syn där alla könsstympade kvinnor ses som en homogen grupp förtryckt av män i samhället. När lagstiftaren antar ett samhällsperspektiv och ser alla icke-västerländska kvinnor som ett enhetligt och monolitiskt subjekt ges dessa kvinnor en på förhand given gruppidentitet innan de tillåts kliva in i en social relation.

Kvinnor tilldelas en identitet som svag och förtryckt och ges genom detta ingen möjlighet att uttrycka sin egen åsikt eller sin egen vilja angående ett ingrepp. Lagstiftaren ger kvinnor en identitet som icke-autonoma subjekt vilka är offer för männens, familjens och släktens våld. Kvinnans roll är därmed given på förhand i samma stund som hon klassificeras som en icke-västerländsk kvinna. Denna kollektiva gruppidentitet placeras sedan in i den rättsliga strukturen inom vilken könsstympning regleras och alla kvinnor behandlas därmed på samma sätt utan att lagstiftaren ser problematiken med denna homogena behandling.

Lagstiftarens intention med att införa ett absolut förbud mot kvinnlig könsstympning var att icke-västerländska kvinnor inte skulle behöva genomgå omänskliga behandlingar och genom det kunna anta samma ställning som västerländska kvinnor vilka lever i ett samhälle där könsstympning inte utförs. Genom att helt frångå individperspektivet och därmed inte i någon utsträckning ta hänsyn till den enskilda kvinnans önskan och val kommer dessa kvinnor dock aldrig att bli jämställda med västerländska kvinnor. Västerländska kvinnor får själva välja att genomgå ingrepp i de yttre könsorganen medan icke-västerländska kvinnor inte tillåts göra detta val. Genom denna särskiljning kommer den icke-västerländska kvinnan inte frångå sin position som objekt och hon kommer fortsätta att ses som en icke-autonom förtryckt individ.

Lagstiftaren behandlar de bakomliggande orsakerna till könsstympande ingrepp enligt västerländska normer. Det är inte godtagbart att genomgå ett könsstympande ingrepp till följd av till exempel en vilja att upprätthålla en tradition inom en viss kultur eller en vilja att passa in i bilden som en ”ren” kvinna. Detta ses av lagstiftaren som primitiva anledningar och kvinnorna

²⁰⁷ Mohanty, *Feminism utan gränser*, s. 53.

placeras då i strukturer som antas vara ”underutvecklade”²⁰⁸ och genom det produceras en underförstådd bild av den genomsnittliga tredjevärldenkvinnan.

I denna process menar Mohanty att en etnocentrisk²⁰⁹ bild gör sig gällande eftersom det är här övergången sker från den förtrycka (underförstått västerländska) kvinnan till den förtrycka tredjevärldenkvinnan. Det är inte längre enbart kön som tas med i bilden av den förtryckta utan nu även tredje världens olikheter. Detta innebär att den homogena gruppen könsstympade kvinnor från tredje världen automatiskt definieras som traditionella, juridiskt osofistikerade, bakåtsträvande och förtryckta.²¹⁰ I denna dikotomi är det den västerländska kvinnan som blir det upphöjda i motsatsparet och den icke-västerländska kvinnan blir den negativt laddade motpolen.

Antagandet att icke-västerländska kvinnor som genomgår könsstympande ingrepp är förtrycka innebär enligt Mohantys teori samtidigt en förutsättning om ett binärt maktindelningssystem i samhället. Inom könsstympningsdiskursen torde detta innebära att männen ses som de makthavande och kvinnorna som de maktlösa. Det är endast männen som upprätthåller sedvänjan och ser till att den fortlever medan kvinnorna är maktlösa och inte har någon inverkan när det kommer till ingreppens utförande.

Denna binära syn på makt bidrar till synen på kvinnorna som en enhetlig grupp. Enligt Mohanty skulle denna binära syn innebära att det vore tillräckligt för att radera den rådande ordningen om kvinnor ges tillträde till makten. Om denna maktindelning appliceras på könsstympningsdiskursen, där lagstiftaren förefaller tro sig ha gett kvinnorna makten genom att införa ett absolut förbud mot kvinnlig könsstympning, skulle maktfördelningen mellan kvinnor och män i dessa samhällen vara raserad. Lagstiftaren tror sig ha gett makten till kvinnorna genom att se till att de inte behöver genomgå könsstympande ingrepp påtvingande från andra individer, men så ser verkligheten emellertid inte ut. Könsstympning har motarbetats internationellt i snart 40 år och maktfördelningen förefaller inte ha förändrats nämnvärt mellan män och kvinnor i denna diskurs. Detta torde innebära att den homogena syn på icke-västerländska kvinnor som råder inom lagstiftningen inte är förankrad i hur verkligheten faktiskt ser ut.

När icke-västerländska kvinnor definieras som offer för männens våld utmålas de enligt Mohantys analyskategori samtidigt som offer som försvarar sig, vilket leder till att männen blir det subjekt som utför våldshandlingarna. Detta korrelerar med lagstiftarens syn på att det aldrig är kvinnors val att genomgå ett könsstympande ingrepp utan att kvinnorna alltid är beroende av påtryckningar

²⁰⁸ I *Feminism utan gränser* definierar Mohanty underutveckling som en föreställning som innebär att utveckling förväxlas med den utveckling som västvärlden historiskt har tagit samt att maktrelationerna mellan västvärlden och tredje världen ignoreras.

²⁰⁹ Att värdera andra kulturer utifrån normer och värderingar som gäller för det egna samhället och kulturen, utan att reflektera över giltigheten för dessa normer och värderingar i förhållande till andra samhällen och kulturer.

²¹⁰ Mohanty, *Feminism utan gränser*, s. 55.

från manliga familjemedlemmar, manliga släktingar och samhället i stort. Detta leder till den uppdelning som lagstiftaren gör gällande att alla icke-västerländska kvinnor är maktlösa och männen är de makthavande. Om västvärlden skall kunna förstå och effektivt organisera sig för att förändra sedvänjan angående könsstympning, när denna utförs mot kvinnans vilja och på ett hälsofarligt sätt, måste sedvänjan tolkas inom ramen för specifika samhällen och inte kategorisera alla kvinnor som genomgår ingreppet som maktlösa och förtryckta.

Lagstiftaren anlägger ett samhällsperspektiv på könsstympning och ser icke-västerländska kvinnor som ett enhetligt och monolitiskt objekt. Samtidigt behandlar lagstiftaren kvinnor som genomgår intymkirurgiska ingrepp av kosmetisk karaktär ur ett individperspektiv där dessa ses som autonoma subjekt opåverkade av samhällsnormer och andra personers inflytande. Detta skilda synsätt kommer enligt Mohantys modell leda till att icke-västerländska kvinnor aldrig blir jämställda med västerländska kvinnor eller behandlas lika. Genom detta särskiljande av individerna kommer den icke-västerländska kvinnan fortsätta ses som ett objekt förtryckt av män och dikotomin där den västerländska kvinnan ses som upphöjd kommer fortsätta råda. Den icke-västerländska kvinnan ges inget utrymme till självbestämmande gällande denna typ av ingrepp och till följd av det kommer hon aldrig att uppnå samma status som den autonoma västerländska kvinnan som ges mandat att bestämma över sin egen kropp och sina egna val.

9.4. Ahmed och främlingar

I ett fortsatt steg i den feministiska postkoloniala kritiken mot den svenska lagstiftaren används i detta avsnitt Ahmeds²¹¹ teoretiska verktyg gällande andrafiering av kvinnor. Ahmeds perspektiv anläggs i en ansats att synliggöra lagstiftarens uppfattning av kvinnor som genomgår könsstympande ingrepp som främlingar i den västerländska hegemoniska världsbilden. Andrafiering är en process där individer och grupper behandlas och kategoriseras som olika och underlägsna den dominerande samhällsgruppen.²¹² Ahmed har utvecklat ett alternativt synsätt på andrafiering där hon undersöker hur dessa "andra" ses som främlingar i samhället. Ahmeds teoretiska verktyg möjliggör ett synliggörande av en process där främlingar identifieras.

Hur identifieras en främling? Att ställa en sådan fråga menar Ahmed är att utgå från att en främling är någon som går att identifiera i samma ögonblick som den står inför oss. Främlingen möts då med en form av igenkänning: vi identifierar någon som en främling, snarare än att inte identifiera personen alls.²¹³ Vi känner därmed ett behov av att positivt identifiera subjektet som "något" och kan inte nöja oss med att endast passivt registrera dess närvaro.

²¹¹ Ahmed är en kultur- och samhällsteoretiker som är central inom feministisk teori, queerteori och postkolonial teori.

²¹² Griffin, *A Dictionary of Gender Studies*, Oxford Reference, *othering*, 2017, *min översättning*.

²¹³ Ahmed, *Strange Encounters*, s. 21, *min översättning*.

Ahmeds undersökning av främlingar görs i en trestegsprocess hon kallar *att möta främlingar*²¹⁴, Att möta en främling innebär först att *identifiera en främling*²¹⁵, att *förkroppsliga främlingen*²¹⁶ och till sist att *lära känna främlingen*²¹⁷. Analysen i detta avsnitt fokuserar på lagstiftarens sätt att se på kvinnlig könsstympling och hur kvinnorna som genomgår ingreppen konstrueras som främlingar i det västerländska samhället. Analysen koncentreras därmed till det första steget i Ahmeds process: att identifiera en främling. Stegen att förkroppsliga främlingen och att lära känna främlingen utelämnas här eftersom de främst syftar till hur främlingar kan bemötas för att åstadkomma en samhällelig förändring avseende dessa individer. Eftersom syftet med denna uppsats inte är att fastställa hur lagstiftaren borde behandla kvinnor som genomgår könsstympade ingrepp i den straffrättsliga kontexten utelämnas dessa steg i följande analys.

9.4.1. Att identifiera en främling

Främlingen är inte vem som helst som vi endast misslyckats att identifiera. Främlingen är snarare någon som redan har identifierats som just en främling. Ahmed menar att diskursen där en främling konstrueras samtidigt konstruerar främlingen som en figur vilken måste förpassas från det *renade utrymmet* i samhället eftersom denne ses som något farligt. Främlingen skapas inte på grund av brist på kunskap, utan är någon som produceras som en enhetlig kategori genom kunskap vi redan har förvärvat.²¹⁸

Ahmed anser att agerandet att adressera och behandla någon som en främling samtidigt konstruerar den egna individen som det välvilliga och goda subjektet som har rätt att befinna sig i samhället.²¹⁹ Denna (felaktiga) utmålning av främlingar tjänar till att skilja mellan det kända och det främmande; ett särskiljande som i sig är det som låter främlingen ta form.²²⁰ En sådan identifiering är det som tillåter avgränsningen av vårt samhälle och förstärkningen av vi (och de). Det är genom identifieringen av någon som en främling som samhälleligt avgränsade platser skapas.²²¹

9.4.1.1. Visuella ekonomier

Ahmed menar att identifieringen av andra är central för sammansättningen av det egna subjektet. Subjektet är inte automatiskt avskilt från andra utan separeras genom att det lär sig att skilja mellan andra. Det är genom denna handling som subjektet bosätter sig i det egna samhället. Denna identifiering menar Ahmed fungerar som en *visuell ekonomi*²²². Givet det sätt som identifieringen

²¹⁴ "Encountering strangers", *min översättning*.

²¹⁵ "Recognising strangers", *min översättning*.

²¹⁶ "Embodying strangers", *min översättning*.

²¹⁷ "Knowing strangers", *min översättning*.

²¹⁸ Ahmed, *Strange Encounters*, s. 22 & 55, *min översättning*.

²¹⁹ A.a. s. 23, *min översättning*.

²²⁰ A.st. *min översättning*.

²²¹ A.a. s. 21–22, *min översättning*.

²²² Ett sätt att se skillnader mellan familjära och obekanta andra som de presenteras (representeras) för subjektet.

av främlingar opererar för att samtidigt producera vilka ”vi” är, kan vi se att främlingen redan passar in i den kognitiva, moraliska och estetiska bild som skapats av världen. Det finns redan etablerade sätt att hantera främlingar som vi tidigare har stött på och känner igen av erfarenhet. Därmed kan de ses som främlingar istället för personer vilka endast skiljer sig från den bild vi skapat av världen.²²³

Ahmed menar att främlingar inte är relativa i bemärkelsen att vem som helst kan vara en främling. Vissa samhällen är privilegierade eftersom det endast är där som den hegemoniska världsbilden konstrueras och reproduceras, varpå identifieringen av främlingar renderar i relationer av social och politisk antagonism som märker vissa som mer främmande än andra.²²⁴

9.4.1.2. Rena utrymmen

Ahmed menar att vår konstruerade bild av det ideala samhället är ett samhälle som är fullt integrerat, homogent och monolitiskt. Bilden av ett hälsosamt och välfungerande samhälle definierar social hälsa i termer av produktion av ”rena” utrymmen och genom att inte släppa in främlingar eller främmande sätt att leva i detta utrymme. Bilden av det ideala samhället är det som i sin tur konstruerar den sociala uppfattningen att främlingar innebär en fara. Genom att vissa samhällen presenteras som rena förutsätts samtidigt att andra samhällen kommer misslyckas med att nå upp till samma standard. Ett misslyckat samhälle är ett samhälle med negativa eller svaga associationer och det är ett sådant samhälle som demonstrerar behovet av att reglera sociala utrymmen.²²⁵

9.4.1.3. Neighbourhood watch

Ahmed framhåller att det som ses som *den goda medborgaren* samtidigt misstänkliggör människor som väljer att agera utanför det vi anser normalt. Ahmed använder sig av termen *neighbourhood watch* vilket handlar om att konstruera det vanliga och normala och samtidigt lära sig känna igen det som är ovanligt och särskiljande från det egna samhället. Främlingen konstrueras genom att den töms på eget innehåll och samtidigt knyts till vårt invanda sätt att se på och höra andra. Främlingarna har redan setts och hörts tidigare, som något avvikande från våra normer, vilket i sin tur är det som tillåter det vanliga att ta form.²²⁶

Genom denna process blir vissa liv mer värda än andra. Att känna igen en främling i det egna samhället innebär inte att vem som helst kan vara en främling. Vissa andra är lättare att känna igen som främlingar eftersom de läses och värderas i avgränsningen som gör av sociala ytor, utefter det vi känner igen i vårt samhälle och utefter de främlingar vi mött tidigare. Främlingar blir misstänkta

²²³ Ahmed, *Strange Encounters*, s. 24, min översättning.

²²⁴ A.a. s. 25, min översättning.

²²⁵ A.a. s. 25–26, min översättning.

²²⁶ A.a. s. 28–29, min översättning.

eftersom de inte har något syfte eller rättmätig funktion i samhället som kan legitimera deras existens. Främlingar konstrueras som en illegitim närvaro i samhället, de har inget godtagbart syfte och därför blir de misstänkta.²²⁷

9.5. Icke-västerländska kvinnor som främlingar

Hur identifieras icke-västerländska kvinnor som främlingar? Enligt Ahmeds analys om visuella ekonomier är identifieringen av andra central för sammansättningen av det egna subjektet²²⁸. Västerländska kvinnor och icke-västerländska kvinnor särskiljs indirekt i den svenska lagstiftningen genom att västerländska kvinnor tillåts ge ett giltigt samtycke till ingrepp i det kvinnliga könsorganet medan icke-västerländska kvinnor inte ges en sådan möjlighet. Enligt Ahmeds synsätt är västerländska kvinnor och icke-västerländska kvinnor inte automatiskt skilda från varandra utan separeras i den stund som den (västerländska) hegemoniska ordningen väljer att skilja dem åt och se dem som två separata grupper av kvinnor.

Västerländska kvinnor ses som autonoma subjekt medan icke-västerländska kvinnor ses som osjälvständiga och maktlösa. Att identifiera andra kulturer och individer som avvikande från den västerländska samhällsnormen är enligt Ahmed centralt för identifieringen av det egna subjektet. För att västerländska kvinnor skall kunna identifieras som autonoma beslutsfattare, opåverkade av samhällsnormer och maktstrukturer, behöver de förhållas till en motpol som framhålls som osjälvständig och förtryckt. Det är genom att producera icke-västerländska kvinnor som irrationella och outvecklade individer, och därmed som främmande i vår hegemoniska världsbild, som vi samtidigt producerar det västerländska subjektet som det normala och eftersträvansvärda. Det är alltså nödvändigt för lagstiftaren att särskilja kvinnor som genomgår intimkirurgiska ingrepp av kosmetisk natur från kvinnor som genomgår könsstympande ingrepp eftersom det annars inte hade varit möjligt att upprätthålla den klassiskliberala grundtanken i straffrätten om den autonoma individen.

I den västerländska världsbilden ses könsstympande ingrepp som främmande och de kvinnor som genomgår ingreppen ses som främlingar. De ses inte enbart som något som avviker från det västerländska sättet att leva och därmed som något som kan tillåtas få utövas i vårt samhälle. Enligt Ahmed kan vi identifiera icke-västerländska kvinnor som främlingar eftersom de passar in i den kognitiva, moraliska och estetiska bild vi skapat av världen på förhand. Den kognitiva och moraliska bild västvärlden skapat av icke-västerländska samhällen hänger enligt postkoloniala tankar samman med den europeiska koloniseringen av dessa områden. Denna kolonisering har lett

²²⁷ A.a. s. 30–31, *min översättning*.

²²⁸ Det egna subjektet refereras här inte till lagstiftaren själv utan avser det subjekt lagstiftaren definierar som den västerländska, autonoma individen (vilket även torde vara det subjekt lagstiftaren identifierar sig själv med).

till att västvärlden blivit det normativa i samhället medan östvärlden ses som irrationellt, outvecklat och egendomligt.

När kvinnlig könsstymning uppmärksammades i den internationella diskursen framhölls alla varianter av ingrepp som inhumana och direkt kränkande mot kvinnorna som genomgick dem. Den bild som presenterades av ingreppen passade in i den bild vi på förhand konstruerat av östvärlden. Att utföra inhumana ingrepp som innebär en direkt kränkning mot kvinnor är irrationellt, egendomligt och underutvecklat. Att kvinnor själva kan tänkas vilja genomgå denna typ av ingrepp är irrationellt och outvecklat eftersom kvinnorna endast kan tänkas göra det på grund av direkta påtryckningar från släkt och samhälle och aldrig av någon i egentlig mening fri vilja.

Eftersom det sätt könsstympande ingrepp presenterades på i den internationella diskursen stämmer överens med vår på förhand konstruerade uppfattning om icke-västerländska samhällen och individer kan kvinnorna som genomgår könsstympande ingrepp ses som främlingar. Den hegemoniska världsbilden emanerar från västvärlden vilket gör det västerländska samhället privilegierat och tillåter oss att konstruera och reproducera vad som är främmande och inte. Eftersom vår bild av ingreppen samt individerna som genomgår ingreppen, är skapade utifrån vår föreställning om det utvecklade öst, så produceras alla dessa kvinnor som en homogen grupp vilka alla blir främlingar genom den kunskap vi redan har om icke-västerländska individer.

Enligt Ahmed upprätthålls bilden av ett hälsosamt och välfungerande samhälle genom produktionen av rena utrymmen. Västvärldens konstruktion av det ideala samhället bygger på en föreställning om ett samhälle som är integrerat, homogent och monolitiskt. Vi ser vårt eget samhälle som något som lever upp till dessa föreställningar. Vi ser det egna subjektet som en autonom individ som tillåts göra egna avvägningar och val, vi ger subjektet mandat att själv bestämma över sina egna intressen. Som lyfts i tidigare avsnitt så konstruerar straffrätten individmallen utifrån en västerländsk norm och intressen som inte ryms i denna individbild, men som är väsentliga inom en vidare social och kulturell kontext, ses som främmande och irrelevanta. Genom denna bild av det egna samhället konstrueras också bilden av västerländska samhället som det rena och ideala.

Enligt Ahmed så förutsätter vi i samma stund som vi konstruerar det egna samhället som ett rent utrymme att andra samhällen kommer misslyckas att nå upp till samma standard. Ett misslyckat samhälle innebär en fara och därmed ses även främlingarna som något farligt. Om vi tillåter den främmande sedvänjan könsstymning och vi tillåter främmande kvinnor att samtycka till dessa ingrepp så innebär det en fara för vårt eget samhälle. Vi är rädda att släppa in dessa företeelser i det egna samhället på grund av att de inte passar in i den världsbild vi själva har skapat och därmed så väljer vi att helt förbjuda det.

När lagstiftaren väljer att konstruera den västerländska individen som den goda medborgaren, en medborgare som gör autonoma och rationella val, misstänkliggörs i samma stund individer som väljer att agera utanför det som anses normalt. Det anses inte normalt att kvinnor kan vilja genomgå könsstämpande ingrepp av egen vilja eftersom könsstämpande ingrepp är en främmande sedvänja i det västerländska samhället. Könsstämpande ingrepp presenteras för västvärlden som något inhumant och barbariskt vilket är något vi inte är bekanta med och därmed inte heller kan acceptera eller släppa in i vårt samhälle. Genom att vi konstruerar normer utifrån västerländska värderingar och erfarenheter så lär vi oss samtidigt att känna igen det som är avvikande från vårt eget samhälle.

Denna process benämner Ahmed neighbourhood watch och det är genom denna igenkänning som främlingen konstrueras. Eftersom vi förhåller den främmande sedvänjan till våra egna samhällsnormer kan vi inte ge den ett rättmätigt syfte eller funktion i samhället och då innebär den fara. Genom denna process blir vissa liv mer värda än andra eftersom vi väljer att ta hänsyn till västerländska kvinnors åsikter men inte icke-västerländska kvinnors. Dessa kvinnor ses som främmande och farliga i samma stund som de identifieras som icke-västerländska till följd av den bild som västvärlden konstruerat om det icke-västerländska som irrationellt och outvecklat.

Den bild av kvinnlig könsstämpning som spreds av framförallt radikalfeministiska forskare när könsstämpning uppmärksammades i den internationella diskursen framhävde att alla former av könsstämpande ingrepp alltid genomfördes till följd av mäns våld och makt över kvinnor. De kvinnor som själva utförde ingrepp eller efterfrågade ingrepp ansågs vara mentalt kastrerade av det patriarkala samhället. Alla former av könsstämpande ingrepp framställdes som inhumana och direkt kränkande och därmed även som en fara för det västerländska samhället och det skulle släppas in och tillåtas i våra rena utrymmen. Det vore farligt att behandla icke-västerländska kvinnor på samma sätt som de kvinnor lagstiftaren känner igen, och ge dem möjlighet att ge ett giltigt samtycke till könsstämpande ingrepp eftersom vi då skulle riskera att få in sedvänjan i våra rena utrymmen.

9.6. Avslutande sammanfattning

Genom att anlägga Mohantys teoretiska verktyg kvinnor som analyskategorier kan en utröna att den svenska lagstiftaren är påverkad av koloniala tendenser. Eftersom samtliga kvinnor vilka genomgår könsstämpande ingrepp ses som en homogen grupp så tilldelas dessa kvinnor en på förhand given identitet som ett enhetligt subjekt vilket är ett offer för manligt våld. Kvinnornas anledningar till att genomgå ingreppen behandlas utefter västerländska normer vilket gör att deras anledningar ses som primitiva och oacceptabla. Kvinnorna tilldelas därmed en kollektiv gruppidentitet som underutvecklade innan de tillåts kliva in i sociala relationer och ta plats som individer. Dessa kvinnor placeras in i den rättsliga strukturen på ett enhetligt sätt vilket leder till att lagstiftaren inte ser någon problematik men den homogena behandling som görs av dessa

kvinnor. Eftersom de icke-västerländska kvinnorna inte ges något utrymme till självbestämmande om denna typ av kroppsliga ingrepp så kommer de enligt Mohantys modell aldrig bli jämställda med västerländska kvinnor.

Ahmeds teoretiska verktyg att identifiera främlingar visar ytterligare på lagstiftarens skilda synsätt på icke-västerländska kvinnor i förhållande till västerländska kvinnor. Kvinnor som genomgår könsstämpande ingrepp ses som främlingar i den västerländska världsbilden och behandlas därför annorlunda i den straffrättsliga kontexten. Det är nödvändigt för den västerländska lagstiftaren att identifiera dessa kvinnor som främmande för att kunna upprätthålla bilden av det västerländska autonoma subjektet. Arvet efter den europeiska kolonialismen av östvärlden konstruerar en bild av icke-västerländska samhällen som outvecklade och egendomliga vilket resulterar i att icke-västerländska kvinnor inte kan identifieras som något annat än främlingar. Västvärlden kan göra denna identifiering av andra eftersom den hegemoniska världsbilden utgår från vårt samhälle och därmed gör oss privilegierade och tillåter oss att sätta oss själva som primär referent. Eftersom vårt egna samhälle ses som välutvecklat och eftersträvansvärt kan vi inte tillåta icke-västerländska kvinnor och deras främmande sedvänja att ta plats i vårt rena utrymme eftersom det då riskerar att smutsas ned.

10. Avslutande analys

I uppsatsens första del har ingreppens likheter och skillnader behandlats avseende ingreppens fysiska karaktär, kvinnornas anledning till att genomgå ingreppen samt hur ingreppen behandlas i den straffrättsliga kontexten. I uppsatsens andra del har potentiella bakomliggande föreställningar och orsaker avseende lagstiftarens uppfattning om västerländska och icke-västerländska kvinnors autonomitet och särskiljandet mellan dessa kvinnor behandlats med hjälp av olika teoretiska verktyg. Följande avsnitt utgör en sammanfattande analys av samtliga iakttagelser som gjorts under arbetets gång samt ytterligare reflektion avseende potentiella bidragande faktorer till den åtskillnad som görs mellan ingreppen. Detta avsnitt utgår inte från på förhand konstruerade teoretiska verktyg utan innehåller mina egna tankar och reflektioner om det resultat som uppsatsens undersökningar lett fram till. Samtliga av dessa egna reflektioner utgår dock från samma teoretiska ingångar som resterande delar av uppsatsen, framförallt den kontextuella ingången.

I uppsatsens inledande avsnitt framhölls att ansatsen med denna uppsats inte är att legitimera könsstämpling på vuxna samtyckande kvinnor eller göra ett ställningstagande avseende vilka ingrepp som bör tillåtas och inte. Eftersom mycket information och reflektion kommit läsaren tillhanda sedan detta inledande ställningstagande gjordes, finns det anledning att återigen påpeka att det inte är min ambition med uppsatsen eller detta avslutande kapitel. Min ambition är endast att framhäva, samt problematisera, den åtskillnad som görs mellan ingreppen och potentiella bakomliggande föreställningar som bidrar till dessa skillnader.

En fråga som jag ställde mig själv innan detta arbete inleddes (och som delvis är anledningen till att denna undersökning har genomförts) och fortsatt ställt mig under arbetets gång är: *Varför ser lagstiftaren så många problem med kvinnlig könsstympning, men inga problem med kosmetisk intymkirurgi?*

10.1. Vad har undersökningen resulterat i?

Potentiella svar på frågan: *varför ser lagstiftaren så många problem med kvinnlig könsstympning, men inga problem med kosmetisk intymkirurgi?* har jag delvis fått under arbetets gång genom att analysera lagstiftarens uppfattning om ingreppen med hjälp av olika teoretiska verktyg. Gemensamt för de teoretiska verktyg som har behandlats är att samtliga belyser det faktum att alla icke-västerländska kvinnor som genomgår könsstympande ingrepp ses som en homogen grupp medan västerländska kvinnor ses som autonoma individer.

10.1.1. Västerländska kvinnor som autonoma individer opåverkade av utomstående faktorer

Det straffrättsliga regelverket bygger på en klassiskliberal grundsyn. Straffrättssystemet är uppbyggt baserat på en tanke att det straffrättsliga subjektet är autonomt och därmed opåverkat av samhällliga normer och maktstrukturer. Denna uppfattning införlivas och upprätthålls genom den rättsliga konstruktion som används för ansvarsbefriande samtycke. Genom att västerländska kvinnor tillåts ge ett giltigt samtycke till intymkirurgiska ingrepp av kosmetisk natur konstrueras dessa kvinnor som autonoma individer vilka själva är förmögna att fatta beslut att ge upp ett annars skyddat intresse.

Föreställningen om den autonoma individen tar inte hänsyn till om kvinnor i egentlig mening vill genomgå ingrepp och inte heller anledningar till att kvinnor efterfrågar sådana. Så länge samtycket lämnas av rätt person och inom rätt kontext är lagstiftaren beredd att tillmäta det betydelse, oavsett bakomliggande anledning till att samtycke lämnas. När kvinnor efterfrågar intymkirurgi av kosmetisk natur görs detta av estetiska orsaker och inte till följd av medicinska besvär.²²⁹ De anledningar kvinnor anger som skäl för att genomgå ingreppen baserar sig på normer om hur kvinnokroppen skall se ut för att uppfattas som vacker och normal. Dessa samhällsnormer konstrueras av skönhets- och porrindustrin vilka tar makt över hur samtycke och fri vilja konstrueras.

Eftersom alla kvinnor som genomgår intymkirurgi av kosmetisk natur ses som autonoma individer opåverkade av maktstrukturer och samhällsnormer problematiseras inte dessa kvinnors val

²²⁹ Det påstås dock av vissa plastikkirurger att kvinnor efterfrågar ingreppen till följd av medicinska besvär men enligt SFOGs *Vägledning angående kosmetisk intymkirurgi i kvinnliga könsorgan* så finns inga medicinska belägg för en sådan uppfattning.

överhuvudtaget. Det finns en rättslig konstruktion gällande hur ett giltigt samtycke skall bedömas och detta anser lagstiftaren vara tillräckligt. Eftersom det uppställs fyra kriterier som måste vara uppfyllda för att samtycket skall tillmätas betydelse anser sig lagstiftaren ha uppställt tillräckliga krav för att säkerställa att en oönskad gärning inte kan begås utan ansvar.

10.1.2. Icke-västerländska kvinnor som en förtryckt homogen grupp

Eftersom radikalfeministiska åsikter och uppfattningar om könsstypning influerat det svenska lagstiftningsarbetet på området anläggs ett samhällsperspektiv på sedvänjan, vilket leder till att det inte finns utrymme att ta enskilda kvinnors potentiella samtycke eller ingreppens mångsidighet i beaktning. Lagens utformning är inte förankrad i verklighetens diversitet utan fungerar istället som en styrfunktion för att leda samhällets medlemmar bort från ingrepp som alltid framhålls som direkt inhumana och förkastliga. Därmed är det nödvändigt att icke-västerländska kvinnor behandlas som en homogen grupp eftersom det inte finns anledning att särskilja kvinnorna i och med att alla ingrepp framhålls vara av lika allvarlig art.

Denna homogena grupp behandlas sedan som en svag och förtryckt grupp som behöver räddas av den svenska lagstiftaren från etiska och kulturella sedvänjor påtvingande kvinnorna av män, både från deras egna familjer och samhället i övrigt. Den hegemoniska världsbilden utgår från västvärlden. Eftersom väst ses som det normativa medan öst ses som irrationellt och underutvecklat kan den svenska lagstiftaren inte hantera den främmande sedvänjan på något annat sätt än som något farligt. Könsstypning har historiskt inte utförts i Sverige och till följd av hur det presenterades i den internationella diskursen så ser vi det oundvikligt att förhålla oss till det på något annat sätt än med förakt. Västvärlden, och därmed lagstiftaren, har en grundinställning att allt som avviker från den västerländska normen är något dåligt och outvecklat och därmed något som inte bör få existera i vår gemenskap. Om vi tillåter sedvänjan att existera parallellt i vårt samhälle riskerar vi att ”smutsa ned” det egna utrymmet vilket i största mån vill undvikas.

Den västerländska grundinställningen leder till att vi ser alla former av könsstypning som problematiska i vårt samhälle. Eftersom alla kvinnor som genomgår ingreppen ses som en homogen grupp ses också alla ingrepp, oavsett omfattning eller utförande, som farliga och omöjliga att acceptera. Den icke-västerländska kvinnan tillåts inte att ta plats som individ i den västerländska kontexten.

Lagstiftaren har en bild av att västerländska kvinnors vilja att genomgå kirurgi uppkommer inom subjektet medan icke-västerländska kvinnors vilja uppkommer utom subjektet, på grund av andra individers direkta påverkan. Undersökningen visar på att de främsta anledningarna till att ingrepp uppfattas som (o)problematiska är straffrättsystemets klassiskliberala utgångspunkt om den fria

individerna och kolonialismens efterdyningar vilka renderar till västerländska normers hegemoniska ställning i världen.

10.2. Ytterligare potentiella faktorer som påverkar den svenska lagstiftaren

De anledningar som har presenterats ovan, och i uppsatsens tidigare avsnitt, är övergripande anledningar som påverkar samhället i stort. Dessa förklaringar torde i sin tur kunna brytas ned i flera mindre faktorer som kan tänkas påverka den svenska lagstiftarens inställning till ingreppen. Andra faktorer som potentiellt påverkar lagstiftaren har inte behandlats i uppsatsens tidigare delar eftersom de inte utgår från de teoretiska verktyg som har applicerats, de utgår dock likväl från de teoretiska ingångar som ligger till grund för uppsatsen och adresseras därför i detta avsnitt.

10.2.1. Lagstiftarens kontext

Som behandlats i uppsatsens tidigare avsnitt så förefaller ingreppens kontext medföra stor påverkan på hur de behandlas rättsligt. En plausibel anledning till lagstiftarens blindhet inför de maktstrukturer och samhällliga normer som påverkar även västerländska kvinnor i deras beslut att genomgå icke-medicinska ingrepp i könsorganet kan vara det faktum att lagstiftaren befinner sig inom samma kontext som dessa kvinnor. Den svenska lagstiftaren tillhör det västerländska samhället, precis som de kvinnor som genomgår kosmetisk intymkirurgi, och tenderar att inte se de maktstrukturer som påverkar samhället som den själv är en del av. Det är lättare att skönja och kritisera maktstrukturer som visar sig inom andra samhällen eftersom dessa är enklare att känna igen som något avvikande och problematiskt. De maktstrukturer och normer som tillhör det västerländska samhället har under lång tid indoktrinerat alla dess invånare att uppfatta just dessa som det normala och därmed ifrågasätts de inte i samma utsträckning som främmande normer.

Den klassiskliberala grundtanken i det svenska straffrättssystemet bidrar inte heller till att lagstiftaren skall kunna urskilja strukturer i samhället som denne är en del av eftersom det förutsätts att samhällliga strukturer inte påverkar de enskilda individerna. Denna tanke torde sätta stopp för lagstiftarens möjlighet att se sin egen strukturella tillhörighet. Om lagstiftaren (och det västerländska samhället i stort) varit mer medveten om vilka normer som genomsyrar det egna samhället hade en mer självkritisk inställning kunnat anläggas vilket troligtvis hade resulterat i andra tankegångar om subjektets autonomitet. Retoriken om individens autonomitet är en grundläggande förutsättning för det klassiskliberala straffrättssystemet och det är baserat på denna föreställning som konstruktionen avseende ett ansvarsbefriande samtycke är uppbyggt. Eftersom inställningen till kosmetisk intymkirurgi vilar på samma grundvalar som hela den rättsliga konstruktionen ifrågasätts inte individens fria vilja eller förmåga att samtycka till ingrepp. Om

lagstiftaren hade ifrågasatt individens fria vilja hade den i förlängningen även ifrågasatt det straffrättsliga systemets fundament.

10.2.2. Marknadsekonomiska faktorer och kommersiella intressen

En av de maktfaktorer som kan tänkas påverka dels kvinnorna som genomgår kosmetisk intimkirurgi, dels lagstiftaren, är marknadsekonomiska faktorer och kommersiella intressen. Det västerländska samhället befinner sig i en kontext där konsumtion i många fall ses som något positivt och eftersträvänsvärt. Västerländska samhällen, däribland Sverige, är blandekonomier med marknadsekonomiska inslag där marknaden styr utbud och efterfrågan.²³⁰ Kosmetisk intimkirurgi styrs till stor del av sådana marknadsekonomiska faktorer och den ständigt ökade efterfrågan på dessa ingrepp torde också innebära en större acceptans för dem i samhället generellt. Kosmetisk intimkirurgi är en kommersiell industri där kvinnor betalar för att förändra sina kroppar för att dessa skall passa in i de normer samhället skapat om hur kvinnokroppen skall se ut.

Som behandlats i avsnitt 3.2.3. torde normerna om hur det kvinnliga könsorganet skall se ut främst vara skapade av skönhets- och porrindustrin. Kvinnors ökade efterfrågan av intimkirurgiska ingrepp förefaller vara en effekt av den ökade exponering av kvinnliga könsorgan som skett i och med porrindustrins framväxt. Porrindustrin är en kommersiell industri som bidrar till en exponering av kvinnors kroppar och skapar ideal om hur kvinnors könsorgan skall se ut. Eftersom det västerländska samhället är ett konsumtionssamhälle torde ingrepp som bygger på konsumtion och marknadsekonomi generellt tolereras i större utsträckning än ingrepp som bygger på andra intressen eftersom det utförs och efterfrågas i en kontext vi känner igen och av anledningar vi anser acceptabla.

Det kan dock argumenteras för att den typ av könsstympande ingrepp som denna uppsats avgränsat sig till att behandla – ingrepp på vuxna samtyckande kvinnor under kontrollerade förhållanden – också beror på konsumtion och kommersiella intressen. Om dessa ingrepp skulle vara tillåtna torde de, på samma sätt som intimkirurgiska ingrepp av kosmetisk karaktär, utföras av privata aktörer som tar betalt för ingreppen. Som behandlats i uppsatsens tidigare avsnitt så är det dock inte denna uppfattning lagstiftaren har om könsstympande ingrepp. Den bild som påverkar uppfattningen om ingreppen är den bild som framhövdes när könsstympning lyftes internationellt, det vill säga barbariska ingrepp som utförs med slöa rakblad ute i öknen av personer utan medicinsk utbildning. Därmed har lagstiftaren en oförmåga att se att någon typ av kommersiellt intresse även skulle kunna aktualiseras i förhållande till könsstympande ingrepp efterfrågade av kvinnor själva, dessa ingrepp har ju placerats i en annan kontext som inte innehåller några kommersiella element.

²³⁰ Nationalencyklopedin, *blandekonomi*.

10.2.3. Begreppsanvändning

En annan plausibel anledning, eller åtminstone bidragande faktor, till att lagstiftaren ser så skilt på ingreppen kan vara hur de olika ingreppen benämns. Kvinnlig könsstympning är ett begrepp med negativ konnotation som leder tankarna till ingrepp som direkt stympar och skadar kvinnor. Synonymer till stympa är bland annat *vanställa* och *lemlästa*,²³¹ vilka är ord utan några positiva associationer. Kosmetisk intimkirurgi däremot leder inte lika stor utsträckning tankarna till något barbariskt och fruktansvärt ingrepp. Ordet *kosmetisk* innebär ”förskönande av [...] kroppen”²³² och *intim* innebär ”som rör det privata och innersta av någons personliga förhållanden, speciellt sexuella förhållanden”²³³. Sammantaget innebär alltså kosmetisk intimkirurgi att en på kirurgisk väg förskönar privata delar av kroppen. Ordet försköna inbringar inga negativa associationer utan är snarare ett försynt ord med positiv innebörd.

Att det rör just intima och privata delar av kroppen kan vara en bidragande faktor till att lagstiftaren anser att det saknas ett behov av att reglera ingreppen ytterligare. Det rör kvinnans egna privata angelägenheter och därmed skall kvinnan också själv få fatta beslut om det. Att könsstympning också gäller kvinnans privata förhållande förbises av lagstiftaren eftersom det direkt framställs som något mycket negativt vilket legitimerar att en ingriper trots att det rör kvinnans privata angelägenheter.

10.3. Könsstympningslagen – en straffrättslig anomali

Det svenska straffrättsystemet är uppbyggt baserat på en tanke om att det straffrättsliga subjektet är autonomt, självbestämmande samt opåverkat av samhälleliga normer och maktstrukturer. Genom att lagstiftaren infört ett absolut förbud mot kvinnlig könsstympning så görs dock avsteg från den annars klassiskliberala grundsynen i straffrätten. I förhållande till icke-västerländska kvinnor upprätthålls inte längre en föreställning om individen som autonom utan dessa kvinnor ses istället som oförmögna att fatta egna, opåverkade beslut om sina kroppar. Genom detta görs avsteg från grundtanken att straffrätten är fri från maktdimensioner i samhället. Nu görs istället hela den straffrättsliga bedömningen baserat på en föreställning om att ingreppen endast utförs till följd av maktförhållanden i samhället och i kvinnans släkt och familj.

Straffrätten är normalt sett kontextlös i den bemärkelsen att den inte tar hänsyn till den kontext i vilken en gärningen har begåtts eller i vilken ett samtycke har lämnats. Det enda som krävs för att ett samtycke skall tillmätas betydelse är att det har lämnats av individen själv, att det är allvarligt menat och inte lämnats till följd av direkta påtryckningar från en annan individ. Att ett samtycke kan lämnas till följd av påverkan från samhälleliga strukturer lämnas utan hänseende, men när det

²³¹ Nationalencyklopedin, *stympa*.

²³² Nationalencyklopedin, *kosmetisk*.

²³³ Nationalencyklopedin, *intim*.

kommer till kvinnlig könsstympning tillmäts kontexten plötsligt en avsevärd betydelse. I vissa fall är det endast kontexten inom vilken ingreppet utförs som avgör om det skall anses vara kosmetisk intymkirurgi eller könsstympning.

Som behandlats i avsnitt 6.1. finns det andra exempel på brottsliga gärningar där lagstiftaren valt att ta hänsyn till inom vilken kontext gärningen utförs, till exempel grov kvinnofridskränkning och äktenskapstvång. Dessa brott skiljer sig dock från kvinnlig könsstympning trots att kontexten även tas hänsyn till i dessa fall. Gällande grov kvinnofridskränkning så är kontexten endast relaterad till de iblandades kön och relationen gärningsperson och offer emellan – inte till kulturella eller etniska faktorer som vid kvinnlig könsstympning. Brottet äktenskapstvång torde dock vara närmare förankrat i en kulturell och etnisk kontext och därmed mer snarlikt könsstympningsbrottet. Dock finns det en skillnad även gällande dessa brott – könsstympning har en motsvarande västerländsk företeelse, det torde inte äktenskapstvång ha. Kosmetisk intymkirurgi och kvinnlig könsstympning ter sig, som tidigare behandlats, mycket likartade i vissa fall varpå det endast är kontexten som avgör om ett ingrepp är lagenligt eller lagstridigt. Kontexten förefaller inte ha lika avgörande betydelse i förhållande till äktenskapstvång då det inte torde finnas någon västerländsk motsvarighet.

Den utformning som lagstiftaren gett könsstympningslagen är på många sätt en anomali för straffrätten. Den avviker från den liberala grundsynen vilken är karaktäristisk för straffrätten. Den avviker från normaltillståndet att straffrätten är en kontextlös konstruktion. Den tar hänsyn till kulturella och etniska faktorer vilket lagstiftaren generellt sett inte gör, i vart fall inte så öppet och tydligt som vid könsstympning. Det finns få, om ens några, exempel på andra områden där en valt en konstruktion som helt frångår den straffrättsliga grundtanken om den autonoma individen endast baserat på etniska och kulturella faktorer.

Det finns andra gärningar som individen inte kan ge ett ansvarsbefriande samtycke till.²³⁴ Anledningen till att ett sådant samtycke inte kan ges är, som behandlats i avsnitt 5.2., att det har ansetts nödvändigt att ställa upp en borte gräns för ett samtyckes ansvarsbefriande verkan eftersom samhället inte bör tillåta att hur grova ingrepp som helst sker i den enskildes kroppsliga integritet. Någon sådan bedömning görs emellertid inte i förhållande till könsstympning där lagstiftaren valt att helt frångå den ”normala” ordningen och istället i den specifika lagregeln, valt att uttryckligen förbjuda alla former av ingrepp.

²³⁴ Till exempel mord eller allvarigare former av misshandel.

10.4. Socialt tryck och maktdimensioner

Som läsaren säkert förstått vid det här laget är jag kritisk till lagstiftarens skilda sätt att behandla kosmetisk intimkirurgi och kvinnlig könsstympling när dessa efterfrågas av vuxna kvinnor. Det ingreppen har gemensamt, förutom att de kan innebära samma fysiska ingrepp på det kvinnliga könsorganet, är att båda utförs för att följa samhällsnormer om vad som anses vackert och kvinnligt. Dessa samhällsnormer ser dock annorlunda ut, men det i sig torde inte vara skäl att behandla ingrepp på så vitt skilda sätt.

Den bild som presenteras av kvinnlig könsstympling renderar i en uppfattning om att dessa ingrepp alltid utförs på grund av direkta påtryckningar. Kvinnors familj, släkt eller det samhälle som de är en del av söker övertala och pressa kvinnorna till att genomgå könsstympande ingrepp. I denna enformiga syn på ingreppen förefaller en dock förbise det indirekta tryck som även kan tänkas påverka dessa kvinnor att genomgå ingreppen. Kvinnor som efterfrågar könsstympande ingrepp på eget initiativ behöver inte alls göra så till följd av direkta påtryckningar från andra utan kanske snarare på grund av ett indirekt tryck att rätta sig efter djupt rotade sociala förväntningar på hur kvinnor skall se ut och agera för att bli accepterade i samhället.

Gällande kosmetisk intimkirurgi föreligger inga föreställningar om att dessa ingrepp efterfrågas på grund av direkta påtryckningar från andra individer. Föreställningen är istället att det inte finns några bakomliggande påtryckningar som överhuvudtaget påverkar kvinnorna. Dock kan även kosmetisk intimkirurgi sägas efterfrågas på grund av indirekt tryck från samhället, främst till följd av porr- och skönhetsindustrin. Dessa ingrepp utförs för att kvinnorna önskar rätta sig efter samhällets förväntningar och krav på hur kvinnokroppen skall se ut för att uppfattas som normal och vacker. Kvinnor som genomgår kosmetisk intimkirurgi gör det för att följa djupt rotade västerländska normer om hur en kvinnas kropp skall se ut för att accepteras socialt.

Dessa normer torde verka dubbelt för de kvinnor som påverkas av dem. Dels konstruerar de en bild av hur en kvinnokropp skall se ut för att uppfattas som normal och vacker, dels trycker de ned kvinnor som inte ser ut enligt normen för att få dem att rätta sig efter den. Skönhets- och porrindustrin glorifierar kvinnokroppen samtidigt som den producerar en bild av att kvinnokroppen hela tiden måste förbättras och förskönas för att leva upp till samhällets krav på kvinnor. Gemensamt för kvinnor som genomgår könsstympande ingrepp och kirurgiska ingrepp av kosmetisk natur är att de gör det för att leva upp till samhälleliga normer om hur deras könsorgan förväntas se ut. De samhälleliga normerna må variera beroende på vilket samhälle kvinnan tillhör eller befinner sig inom, men effekten blir densamma. Kvinnor förväntas modifiera sina könsorgan för att passa in i och accepteras av det samhälle inom vilket de befinner sig. Det som är gemensamt för hur lagstiftaren väljer att hantera ingreppen är att lagstiftaren är oförstående inför de indirekta påtryckningar som vilar på både västerländska och icke-västerländska kvinnor om hur deras

kroppar förväntas se ut. De enda påtryckningar som lagstiftaren är förmögen att observera är direkta påtryckningar från andra individer vilket torde vara orsaken till att ingreppen och kvinnorna som efterfrågar ingreppen behandlas olika i den svenska straffrättsliga kontexten.

Ett genomgående tema i uppsatsens analyserande delar har varit makt – hur olika maktdimensioner tar sig uttryck och hur västvärldens förhåller sig till olika maktförhållanden i samhället. Samtliga av de teoretiska verktyg som har applicerats utgår på olika sätt från makt och att skönja olika maktstrukturer i samhället. Genom användningen av dessa kan en utröna att maktförhållanden spelar en stor roll i anledningen till att ingreppen behandlas annorlunda.

Den kontextualisering som skett gällande ingreppen skedde till följd av västvärldens och radikalfeministernas tolkningsföreträdare i den globala könsstymningsdiskursen vilket kom att prägla (och torde fortfarande prägla) västvärldens uppfattning om sedvänjan. Därmed är regleringen avseende kvinnlig könsstymning ett utlopp för västvärldens makt över andra delar av världen. Lagstiftaren tror sig dock ta hänsyn till maktförhållanden som ter sig i andra delar av samhället än det egna, eftersom en tror att kvinnor räddas från maktstrukturer i icke-väsländska samhällen genom det absoluta förbudet mot könsstymning. Lagstiftaren förefaller dock vara oförmögen att se de maktdimensioner som verkar i det västerländska samhället eftersom västerländska kvinnors val att genomgå kosmetisk intimkirurgi inte problematiseras. Lagstiftaren förefaller inte heller se den makt som utövas över icke-västerländska kvinnor när deras autonomitet tas ifrån dem i förhållande till beslut gällande deras egna könsorgan. Likt att lagstiftaren inte är förmögen att se indirekta påtryckningar är lagstiftaren inte heller förmögen att identifiera maktförhållanden i det egna samhället, utan endast i andra, främmande kulturer.

10.5. Arbetet är nu slutfört

Syftet med denna uppsats anser jag nu vara uppnått. Jag har genom att applicera varierande teoretiska verktyg kritiskt granskat och analyserat skillnader i hur kvinnlig könsstymning och kosmetisk intimkirurgi behandlas inom den straffrättsliga kontexten. Jag har även med hjälp av olika teoretiska ingångar undersökt vilka bakomliggande föreställningar om kvinnor som genomgår ingreppen som kan tänkas ligga till grund för dessa skilda synsätt. I den avslutande analysen har jag även belyst att skillnaden mellan kosmetisk intimkirurgi och (viss typ av) kvinnlig könsstymning inte nödvändigtvis behöver vara så stor, om än någon alls. Hur den diskrepans som görs mellan kvinnor baserat på deras etniska och kulturella tillhörighet bör lösas (om det ens bör lösas) på ett lämpligt sätt i lagstiftningen och den praktiska rättstillämpningen lämnar jag dock till framtida forskning. Kanske kan den juridiska analysen påbörjas i verkligheten och inte i förutfattade föreställningar, likt Karhu förespråkar?

Källförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Proposition 1981/82:172 om förbud mot omskärelse av kvinnor.

Proposition 1993/94:130 Ändringar i brottsbalken m.m. (ansvarsfrihetsgrunder m.m.).

Proposition 1997/98:55 Kvinnofrid.

Statens offentliga utredningar

SOU 1988:7 Frihet från ansvar: om legalitetsprincipen och om allmänna grunder för ansvarsfrihet.

Litteratur

Böcker

Ahmed Sara, "Strange Encounters: Embodied Others in Post-Coloniality", Routledge, Abdington, 2000 (Strange Encounters).

Andersson Ulrika, "Våld mot kvinnor i straffrätten: utsatta individer i strukturell och diskursiv belysning", i: Andersson Ulrika, Brækhus Hege, Burman Monica, Hellum Anne, Jörgensen Stine, Pylkänen Anu & Svensson Eva-Maria (Red.), "På vei: kjønn og rett i norden", Makadam, Göteborg och Stockholm, 2011 (Våld mot kvinnor i straffrätten).

Asp Petter, Friberg Sandra, Jareborg Nils & Ulväng Magnus, "Brotten mot person och förmögenhetsbrotten", andra upplagan, Iustus förslag, Uppsala, 2015.

Asp Petter, Jareborg Nils & Ulväng Magnus, "Kriminalrättens grunder", andra upplagan, Iustus förlag, Uppsala, 2013.

Berggren Vanja & Franck Martina, "Kvinnlig könsstympning", Studentlitteratur, Lund, 2008.

Burman Monica, "Brottsoffer i straffrätten", i: Lernerstedt Claes & Tham Henrik (Red.), "Brottsoffer och kriminalpolitiken", Norstedts Juridik, Stockholm, 2011 (Brottsoffer i straffrätten).

Dahlström Mats, Strand Anette & Westerlund Gösta, "Brott och påföljder: en lärobok i straffrätt om brottsbalken", femte upplagan, Bruun Juridik AB, Stockholm, 2014 (Brott och påföljder).

Gunnarsson Åsa, Käll Jannice, Svedberg Wanna & Svensson Eva-Maria, "Genusrättsvetenskap" andra upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2018 (Genusrättsvetenskap andra upplagan).

Gunnarsson Åsa & Svensson Eva-Maria, "Genusrättsvetenskap", upplaga 1:2, Studentlitteratur, Lund, 2012 (Genusrättsvetenskap första upplagan).

Heill Agneta, "Fakta om kvinnlig könsstympning", Rädda Barnen, 2011.

Hosken P. Fran, "The Hosken report: genital and sexual mutilation of females", fjärde upplagan, Women's international network news, Lexington, 1993 (The Hosken report).

Lernestedt Claes, "Dit och tillbaka igen: om individ och struktur i straffrätten", Iustus förslag, Uppsala, 2010 (Dit och tillbaka igen).

Lernestedt Claes, "Liberalen, straffrätten och samhällsgemenskapen" i: Asp Petter & Lernestedt Claes (Red.), "Josefs resa: vänbok till Josef Zila", Iustus förslag, Uppsala, 2007 (Liberalen, straffrätten och samhällsgemenskapen).

Nationellt centrum för kvinnofrid, "Kvinnlig omskärelse/könsstympning i Sverige: en kunskaps- och forskningsöversikt", NKC-rapport 2011:1, Uppsala universitet, Uppsala, 2011 (Kvinnlig omskärelse/könsstympning i Sverige).

Talle Aud, "Kvinnlig könsstympning: ett sätt att skapa kvinnor och män" i: Kulick Don (Red.), "Från kön till genus: kvinnligt och manligt i ett kulturellt perspektiv", Carlssons Bokförlag, Uppsala, 2004 (Kvinnlig könsstympning: ett sätt att skapa kvinnor och män).

Talpade Mohanty Chandra, "Feminism utan gränser: avkoloniserad teori, praktiserad solidaritet", första upplagan, Tankekraft förlag, Stockholm, 2003 (Feminism utan gränser).

Talpade Mohanty Chandra, "Med västerländska ögon" i: de Ios Reyes Paulina (Red.), "Postkolonial feminism", första upplagan, Tankekraft förslag, Hägersten, 2012 (Med västerländska ögon).

Sandgren Claes, "Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation", fjärde upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, 2018.

Svensson Eva-Maria, "Genusrättsvetenskap och juridiska metoder" i: Korling Fredric & Zamboni Mauro (Red.), "Juridisk metodlära", upplaga 1:1, Studentlitteratur, Lund, 2013 (Genusrättsvetenskap och juridiska metoder).

Artiklar

Braun Virginia, "In Search of (Better) Sexual Pleasure: Female Genital 'Cosmetic' Surgery", SAGE Publications, London, Thousand Oaks, CA och New Delhi, Vol. 8:4, 2005 (In Search of (Better) Sexual Pleasure).

Braun Virginia, "The Women are doing it for Themselves: The Rhetoric of Choice and Agency around Female Genital 'Cosmetic Surgery'", Australian Feminist Studies, Vol. 24:60 (The Women Are Doing It for Themselves).

Essén Birgitta & Johnsdotter Sara, "Analys av lagstiftningen rörande ingrepp i kvinnliga genitalier: estetiska och sexuella motiv godtas – men inte religiöst traditionella", Läkartidningen nr. 37, 2004 (Analys av lagstiftningen rörande ingrepp i kvinnliga genitalier).

Essén Birgitta & Johnsdotter Sara, "Female genital mutilation in the West: traditional circumcision versus genital cosmetic surgery", Acta Obstetrica et Gynecologica Scandinavica, Vol. 83, nr. 7, 2004 (Female genital mutilation in the West).

Helström Lotti för Etik-ARG och Svensk förening för obstetrik och gynekologi, "Vägledning angående kosmetisk intimkirurgi av kvinnliga könsorganen".

Karhu Juha, "Kontekstualitet och en (post) modern rättskällelära – ett finskt utkast", Retfærd nr. 1/116, 2007 (Kontekstualitet och en (post)modern rättskällelära).

Lundgren Sven, "Svensk läkare erkänner: omskärelse av kvinnor görs även här", Tidningen Vi 1979:44, 1979.

Socialstyrelsen, "Kvinnlig könsstympling", artikelnr. 2002-114-77, 2002.

Socialstyrelsen, "Kvinnlig könsstympling: ett utbildningsmaterial för skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård", artikelnr. 2005-110-04, 2005.

Wegerstad Linnéa, "Befriar leken från ansvar? – Om BDSM, samtycke och social adekvans", Juridisk publikation 2/12, 2012 (Befriar leken från ansvar?).

Internetkällor

Bexar Michaela, Lag (1982:316) med förbud mot kvinnlig könsstympning, kommentaren till 3 §, Karnov, (2018-11-09) <http://www.pro.karnovgroup.se>.

Brodda Hanna, ”Läkare varnar för skönhetsoperationer i könet”, Dina mediciner, 2014-06-10 (2018-10-19), <http://dinamediciner.se>.

Böhm Hanna, ”Underliv under kniv”, Ottar 1/2018, 2018-05-21 (2018-10-27), <https://www.ottar.se>.

Citylaser Göteborg, 2018 (2018-10-27), <https://www.citylaser.se>.

Griffin Gabrielle, “A Dictionary of Gender Studies”, Oxford Reference, 2017 (2018-10-22), <http://www.oxfordreference.com>.

ISAP, “ISAPs international study on aesthetic/cosmetic surgery procedures performed in 2016”, (2018-11-30), <https://www.isaps.org>.

ISAP, “ISAPs international study on aesthetic/cosmetic surgery procedures performed in 2017”, (2018-11-30), <https://www.isaps.org>.

Johnson Lewis Jone, ”What Is Radical Feminism?”, Thoughtco, 2018-08-09 (2018-10-17), <https://www.thoughtco.com>.

Lagerwall Katarina, ”Lagen borde vara lika för intimkirurgi och könsstympning”, Dagens Nyheter, 2016-09-29 (2018-10-19), <https://www.dn.se>.

Nationalencyklopedin, (2018-11-07), <https://www.ne.se>.

Nationella sekretariatet för genusforskning, 2018 (2018-10-20), <https://www.genus.se>.

Nordiska kliniken, (2018-10-27), <https://www.nordiskakliniken.se>.

Skagerström Lindau Amanda & Åkesson Lovisa, “Julia, 17, ljög för att få sina blygdläppar opererade”, Svenska Dagbladet, 2018-11-26 (2018-11-30), <https://www.svd.se>.

Skagerström Lindau Amanda & Åkesson Lovisa, ”Kirurgerna tar inte ansvar – det gör mig förbannad”, Svenska Dagbladet, 2018-11-25 (2018-11-30), <https://www.svd.se>.

Skarstedt Maja-Stina, "Allt fler kvinnor opererar underlivet", Aftonbladet, 2010-10-16 (2018-10-19), <https://www.aftonbladet.se>.

Svenska Akademiens ordbok, 2018 (2018-11-07), <https://www.saob.se>.

Unicef, "Kvinnlig könsstympning ger flickor men för livet", oktober 2018 (2018-10-27), <https://unicef.se>.

Victoriakliniken, 2018 (2018-10-27), <https://www.victoriakliniken.com>.

Werner Maria, "Intimkirurgi – hjälp för kvinnor eller lagbrott?", Sydsvenskan, 2016-10-26 (2018-10-19), <https://www.sydsvenskan.se>.

WHO, "Female genital mutilation", 2018-01-31 (2018-10-27), <https://www.who.int>.

Övriga referenser²³⁵

Andersson Marie, "Kvinnlig könsstympning: hur kvinnlig könsstympning kan förklaras och förstås som ett socialt fenomen", Institutionen för Samhällsvetenskap, Karlstads universitet, 2006.

Essén Birgitta & Johnsdotter Sara, "Brister i lagen mot stympning måste få lyftas", Dagens samhälle, 2016-10-05 (2018-12-05), <https://www.dagensamhalle.se>.

Foster Charles & Kelly Brenda, "Should female genital cosmetic surgery and genital piercing be regarded ethically and legally as female genital mutilation", BJOG 2012:119, 2012-01-25, <https://doi.org/10.1111/j.1471-0528.2011.03260.x>.

Green Fiona, "From clitoridectomies to 'designer vaginas': The medical construction of heteronormative female bodies and sexuality through female genital cutting", i: "Sexualities, evolution & gender", vol. 7 nr. 2, 2005, <https://doi.org/10.1080/14616660500200223>.

Landell Liv, "Kvinnlig könsstympning: om genomslagskraften hos internationella och nationella förbud", Juridiska institutionen, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, 2000.

Liljeblad Johanna, "Samtycke och kvinnlig könsstympning", Juridiska fakulteten vid Lunds universitet, 2004.

²³⁵ Arbeten som nämns i uppsatsen, men som inte används som källor.

Nilsson Pernilla, "Könsstympling kontra intymkirurgi: likhet inför lagen", Juridicum, Örebro universitet, 2011.

Sheldon Sally & Wilkingson Stephen, "Female genital mutilation and cosmetic surgery: regulating non therapeutic body modifications", Bioethics ISSN 0296-9702, 4/12, 1998.

Wiberg Emelie, "Det förändrade underlivet: En undersökning om kosmetisk intymkirurgi borde omfattas av lagen mot könsstympling", Teleologiska institutionen, Uppsala universitet, 2015.

Östergren Petra, Alla som vill måste få operera sig intimt, Aftonbladet 2004-05-10 (2018-12-05), <https://www.aftonbladet.se>.